Республиканский научно-методический журнал

ISSN: 2959 - 0183

KEMEŃGER

USTAZ.KZ

Республикалық ғылыми-әдістемелік журналы

№7(10) (2026 ж. Шілде/Июль 2026 г.)

"Ұстаз – жүректен жол тапқан шырақ пен шамшырақ."

Сабиева Жанар Болатхановна

Бейнелеу және сәндік-қолданбалы өнер сыныбының педагогы
Шығыс Қазақстан облысының білім басқармасы Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің
«Жұлдыз» балалар өнер мектебі» коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорны

KEMEŃGER ustaz.kz

ISSN: 2959 - 0183

«KEMEŃGER USTAZ.KZ» республикалық ғылыми-әдістемелік журналының
№7(10) (2026 ж. шілде) шығарылымы.
Выпуск №7(10) (Июль 2026 г.) республиканского научно-методического журнала
«KEMEŃGER USTAZ.KZ».

Басылымның кезеңділігі - айына 1 рет шығады

№ KZ61VPY00045006 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде берілген

Периодичность издания — один раз в месяц.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ61VPY00045006

Выдано Комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/ Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы

«KEMEŃGER USTAZ.KZ» ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов научно-методического журнала «KEMEŃGER USTAZ.KZ» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Сабиева Ж.Б. Бейнелеу және сәндік – қолданбалы өнер арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту 4
Абдраман У.Қ. Саусақ ойындары арқылы мектепке дейінгі балалардың ұсақ моторикасын дамыту....5
Абилкасенова Г.М. Мектепке дейінгі балалардың танымдық белсенділігін дамытуда жасанды интеллект элементтерін қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері 8
Саттыбаева Р.Е. Балабақшадағы тәрбие үдерісінде ұлттық құндылықтардың рөлі 11
Смагулова Ч.С. Тәрбиешінің цифрлық құзыреттілігін дамытудағы жасанды интеллекттің рөлі....13
Алимбетова Н.С. Биология пәнін оқыту сапасын жетілдірудегі тәжірибелік және зертханалық жұмыстардың маңызы 16
Утепова Д.О. Мектептегі білім сапасын қамтамасыз етудегі директордың оқу ісі жөніндегі орынбасарының рөлі 19
Камал Ұ.А., Амантай Ш.Е. «Адал ұрпақ»: опыт воспитания антикоррупционной культуры у школьников....22
Зарипова Г.З. Ертегілер арқылы балалардың сөйлеу тілін дамыту әдістері....25
Тұрсынбекқызы М. Балабақшада STEAM элементтерін қолдану: тәжірибе және нәтиже....29
Мүтәліп Н. Дамытушы ойындар арқылы балалардың танымдық қабілеттерін жетілдіру....34
Алдабергенова С.Ж. Бала тәрбиесіндегі ата-ана мен тәрбиешінің тиімді серіктестігі....38
Қойшыман З.Д. Жеңіл атлетика элементтері арқылы оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыру 41
Кулмагамбет Т.Ж. Әдебиеттік оқу сабақтарында бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын қалыптастыру жолдары....45
Жексенбаева А.С. «Көбелек – балалық шақтың бояуы» 48
Дилдабекова Р.У. Ұлттық тәрбие - ұлт болашағының негізі 49
Исмагулова А.Ә. Мектепке дейінгі білім беруде жасанды интеллектті қолдану жолдары....54
Өтеген З.С. Мектепке дейінгі балаларды ойын элементтерін қолдану арқылы дамыту. 58
Келгенбаева С.Т., Жумағалиева Ж.Б. ДЮП «огонек» как направление воспитательной работы в рамках программы «Адал азамат»....62
Костюкова Е.В., Канатова А.К. «Формирование правовой культуры и гражданской ответственности подростков через реализацию воспитательного проекта «Жеткіншектің жеті жарғы» 64

Сабиева Жанар Болатхановна
Бейнелеу және сәндік-қолданбалы өнер сыныбының педагогы
Шығыс Қазақстан облысының білім басқармасы Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің
«Жұлдыз» балалар өнер мектебі» коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорны

БЕЙНЕЛЕУ ЖӘНЕ СӘНДІК – ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – шығармашыл, жан-жақты дамыған, өз ойын еркін жеткізе алатын тұлға қалыптастыру. Осы мақсатқа жетуде бейнелеу және сәндік-қолданбалы өнер пәндерінің орны ерекше. Өнер баланың қоршаған ортаны тануына, сұлулықты сезінуіне, өз ойын бейнелі түрде жеткізуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар шығармашылық әрекет барысында оқушының ойлау қабілеті, қиялы, байқампаздығы, ұқыптылығы және еңбекке деген қызығушылығы қалыптасады.

Бейнелеу өнері – оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашатын маңызды құралдардың бірі. Сурет салу барысында оқушылар түстердің үйлесімділігін, композиция заңдылықтарын, кеңістікті қабылдауды меңгереді. Әрбір шығармашылық жұмыс баланың жеке көзқарасын, дүниетанымын және эмоциялық көңіл күйін бейнелейді. Сондықтан бейнелеу өнері сабақтарында дайын үлгіні көшіруден гөрі оқушының өз идеясын жүзеге асыруына жағдай жасау маңызды. Сәндік-қолданбалы өнер – халқымыздың мәдени мұрасын жас ұрпаққа жеткізудің тиімді жолы. Киіз басу, кестелеу, құрақ құрау, ағаш өңдеу, зергерлік өнер элементтерімен танысу арқылы оқушылар ұлттық қолөнердің ерекшеліктерін меңгереді. Мұндай жұмыстар олардың еңбек дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, ұлттық құндылықтарға деген құрметін арттырады. Шығармашылық қабілетті дамыту үшін сабақ барысында түрлі педагогикалық технологияларды қолданудың маңызы зор. Атап айтқанда:

* жобалық оқыту;
* зерттеу элементтері енгізілген тапсырмалар;
* шығармашылық шеберханалар;
* пленэр сабақтары;
* көрмелер мен байқауларға қатыстыру;
* арт-квиздер мен интерактивті ойындар;
* цифрлық графика және аралас техникамен жұмыс.

Осындай жұмыстар барысында оқушылар өз жұмыстарын жоспарлауға, идея ұсынуға, мәселені шығармашылық тұрғыдан шешуге және өз еңбегіне талдау жасауға үйренеді. Жазғы пленэрлік тәжірибелер де шығармашылықты дамытуда ерекше орын алады. Табиғат аясында жұмыс істеу оқушылардың кеңістікті, жарық пен көлеңкені, түстік қатынастарды дұрыс қабылдауына ықпал етеді. Сонымен қатар туған өлкенің табиғаты мен тарихи-мәдени ескерткіштерін бейнелеу арқылы олардың патриоттық сезімі қалыптасады.

Сыныптан тыс жұмыстардың да тәрбиелік және дамытушылық мүмкіндігі мол. Көрмелер, шығармашылық байқаулар, шеберлік сабақтары мен музейлерге экскурсиялар оқушылардың өнерге қызығушылығын арттырып, өз жетістіктерін көрсетуге мүмкіндік береді. Мұндай іс-шаралар балалардың өзіндік бағасын көтеріп, жаңа идеялардың туындауына ықпал етеді.

Қорытындылай келе, бейнелеу және сәндік-қолданбалы өнер – оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың тиімді құралы. Өнер арқылы бала эстетикалық тәрбие алып қана қоймай, өз ойын еркін жеткізуді, жаңашылдыққа ұмтылуды, ұлттық мәдени мұраны бағалауды үйренеді. Сондықтан білім беру ұйымдарында шығармашылық орта қалыптастыру, заманауи оқыту әдістерін пайдалану және оқушылардың жеке қабілеттерін қолдау – сапалы көркемдік білім берудің негізгі шарттарының бірі.

Абдраман Улғанай Қытымырқызы
Тәрбиеші
ЖШС «Саяхат» балабақшасы
Жетісу облысы, Панфилов ауданы, Алтыүй ауылы

САУСАҚ ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ҰСАҚ МОТОРИКАСЫН ДАМЫТУ

Аннотация: мақалада саусақ ойындары арқылы балалардың ұсақ моторикасын дамыту үдерісінің қосымша аспектілері қарастырылады. Сенсорлық интеграция, жазуға дайындық, нейропсихологиялық даму, күн тәртібіне енгізу және цифрлық ресурстарды пайдалану мәселелері талданады. Сонымен қатар, ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс және нәтижелілікті бағалау жолдары сипатталады.

Кілт сөздер: ұсақ моторика, саусақ ойындары, сенсорлық интеграция, нейропсихология, мектепке дейінгі білім беру, жазуға дайындық, цифрлық ресурстар, даму диагностикасы.

Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ету мақсатында ұсақ мотериканы жетілдіру мәселесі ерекше өзектілікке ие, өйткені саусақ қозғалыстарының дамуы сөйлеу, ойлау және жалпы танымдық процестермен тығыз байланысты екендігі ғылыми тұрғыдан дәлелденген. Осы тұрғыда саусақ ойындары арқылы балалардың ұсақ моторикасын дамыту – тәрбиешінің кәсіби қызметіндегі маңызды бағыттардың бірі болып табылады, себебі бұл ойындар қарапайым көрінгенімен, баланың жүйке жүйесіне, ми қызметіне және психикалық процестеріне кешенді әсер етеді. Сондықтан тәрбиеші саусақ ойындарын тек ойын ретінде емес, дамытушы педагогикалық құрал ретінде жүйелі түрде қолдануы тиіс.

Бұл бағыттың логикалық жалғасы ретінде саусақ ойындарының физиологиялық негіздерін түсіну маңызды, өйткені саусақтардың ұсақ қозғалыстары мидың сөйлеу орталықтарымен тығыз байланыста жұмыс істейді. Балалар саусақтарын белсенді қозғау арқылы ми қыртысының белгілі бір аймақтарын ынталандырады, бұл олардың сөйлеу дағдыларының қалыптасуына оң әсер етеді. Осыған байланысты тәрбиеші саусақ жаттығуларын күнделікті оқу іс-әрекетіне енгізіп, оларды жүйелі түрде қайталап отыруы қажет, бұл баланың моторлық және тілдік дамуын қатар жетілдіруге мүмкіндік береді.

Осы үдерістің жалғасы ретінде саусақ ойындарын ұйымдастыру әдістемесіне назар аудару қажет, өйткені олардың тиімділігі дұрыс ұйымдастырылуына тікелей байланысты. Тәрбиеші ойындарды баланың жас ерекшелігіне, даму деңгейіне және қызығушылығына сәйкес таңдап, оларды ырғақпен, өлеңмен және қимылмен үйлестіре отырып өткізгені жөн.

Мұндай кешенді тәсіл баланың зейінін тұрақтандырып, ойын процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді, сонымен қатар оның есте сақтау қабілетін дамытады.

Бұдан әрі саусақ ойындарының сөйлеу тілін дамытудағы рөлі ерекше маңызға ие, өйткені ұсақ моторика мен артикуляциялық аппараттың дамуы өзара тығыз байланысты. Саусақ қозғалыстарын орындау барысында бала сөздерді қайталап, дыбыстарды дұрыс айтуға үйренеді, бұл оның сөздік қорын кеңейтіп, сөйлеу мәдениетін қалыптастырады. Осы тұрғыда тәрбиеші саусақ ойындарын тіл дамыту сабақтарымен біріктіре отырып, кешенді әдіс ретінде қолдануы тиіс.

Сонымен қатар, саусақ ойындары балалардың зейінін, есте сақтау қабілетін және логикалық ойлауын дамытуда да тиімді құрал болып табылады, өйткені белгілі бір қимылдарды ретімен орындау, оларды есте сақтау және қайталау когнитивтік процестердің белсенділігін арттырады. Тәрбиеші ойын барысында балаларға тапсырмаларды біртіндеп күрделендіре отырып, олардың ойлау қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды, бұл олардың интеллектуалдық дамуына оң әсер етеді.

Осы бағыттың жалғасы ретінде саусақ ойындарының эмоционалдық және әлеуметтік дамуға әсерін атап өткен жөн, өйткені топтық ойындар барысында балалар бір-бірімен қарым-қатынас жасап, өз эмоцияларын білдіруге және басқаларды түсінуге үйренеді. Мұндай ойындар балалардың өзіндік сенімін арттырып, ұжымда жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады, бұл олардың әлеуметтік бейімделуіне ықпал етеді.

Бұдан әрі саусақ ойындарын шығармашылық әрекетпен байланыстыру мүмкіндігі де маңызды, өйткені балалар қимылдарды өз бетінше өзгертіп, жаңа ойын элементтерін ойлап таба алады. Бұл олардың қиялын дамытып, шығармашылық ойлау қабілеттерін жетілдіреді. Тәрбиеші балалардың бастамаларын қолдай отырып, олардың шығармашылық әлеуетін ашуға жағдай жасауы тиіс.

Сонымен бірге, саусақ ойындарын ұйымдастыруда көрнекілік пен материалдарды тиімді пайдалану да маңызды, өйткені түрлі ойыншықтар, қуыршақтар, суреттер мен құралдар балалардың қызығушылығын арттырады. Тәрбиеші бұл құралдарды орынды қолдана отырып, ойын процесін тартымды және нәтижелі етеді, бұл балалардың белсенділігін арттыруға ықпал етеді.

Осы тұста ата-аналармен бірлескен жұмыстың маңызын атап өткен жөн, өйткені саусақ ойындарын үй жағдайында жалғастыру баланың дамуына оң әсер етеді. Тәрбиеші ата-аналарға қарапайым жаттығуларды үйретіп, оларды күнделікті өмірде қолдануға бағыт беруі тиіс, бұл баланың ұсақ моторикасын дамыту процесінің үздіксіздігін қамтамасыз етеді.

Саусақ ойындары арқылы ұсақ мотериканы дамыту үдерісін тереңдету барысында сенсорлық интеграцияның маңыздылығын ерекше атап өткен жөн, өйткені баланың саусақ қозғалыстары тек бұлшықет әрекеті ғана емес, көру, сезу, есту сияқты бірнеше анализаторлардың үйлесімді жұмысын талап етеді. Тәрбиеші саусақ ойындарын әртүрлі текстуралы материалдармен, құммен, сумен, дәнді дақылдармен және табиғи заттармен ұштастыра отырып, баланың сенсорлық тәжірибесін байыта алады. Мұндай кешенді әсер баланың миында нейрондық байланыстардың қалыптасуын жеделдетіп, оның жалпы танымдық дамуына ықпал етеді, нәтижесінде бала қоршаған ортаны тереңірек қабылдай бастайды.

Бұл бағыттың логикалық жалғасы ретінде ұсақ мотериканы дамыту мен жазуға дайындық арасындағы байланысты қарастыру маңызды, өйткені мектепке дейінгі кезеңде қалыптасқан саусақ икемділігі кейінгі оқу процесінде жазу дағдысының негізін қалайды. Тәрбиеші саусақ ойындарын графикалық элементтермен, сызықтар салу, пішіндер құрастыру, мозаика жинау сияқты әрекеттермен біріктіре отырып, балаларды жазуға жанама түрде дайындайды. Бұл олардың қол қимылдарының дәлдігін арттырып, көз бен қолдың үйлесімділігін дамытады, ал бұл мектептегі оқу жетістіктерінің маңызды алғышарты болып табылады.

Осы үдерістің жалғасы ретінде саусақ ойындарының нейропсихологиялық аспектілерін ескеру қажет, өйткені баланың ұсақ моторикасының дамуы оның ми қызметінің жетілу деңгейімен тығыз байланысты. Саусақ қозғалыстары арқылы ми қыртысының моторлық аймақтары белсендіріледі, бұл өз кезегінде сөйлеу, есте сақтау және ойлау процестеріне оң әсер етеді. Тәрбиеші бұл ерекшелікті ескере отырып, жаттығуларды жүйелі түрде ұйымдастырып, олардың күрделілік деңгейін біртіндеп арттыруы тиіс, бұл баланың даму динамикасын тиімді қолдауға мүмкіндік береді.

Бұдан әрі саусақ ойындарын күн тәртібіне интеграциялау мәселесі маңызды орын алады, өйткені оларды тек арнайы сабақтарда ғана емес, күнделікті әрекеттер барысында да қолдануға болады. Таңғы жаттығулар, сергіту сәттері, тыныштық кезеңдері кезінде саусақ ойындарын енгізу балалардың зейінін қайта шоғырландыруға және шаршауын азайтуға ықпал етеді. Мұндай жүйелі қолдану ұсақ мотириканың тұрақты дамуын қамтамасыз етіп, педагогикалық әсердің тиімділігін арттырады.

Сонымен қатар, саусақ ойындарының мәдени-танымдық мазмұнын кеңейту де маңызды, өйткені ұлттық элементтерді енгізу арқылы балалардың мәдени құндылықтарға деген қызығушылығы артады. Қазақ халық ауыз әдебиеті негізіндегі саусақ ойындары, ұлттық қимылдар мен ырғақтар балалардың тілдік қорын байытып қана қоймай, олардың ұлттық болмысын қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл әдіс тәрбиелік және дамытушылық мақсаттарды үйлестіруге мүмкіндік береді.

Осы бағыттың жалғасы ретінде ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс барысында саусақ ойындарын қолдану ерекшеліктерін атап өткен жөн, өйткені мұндай балалар үшін ұсақ мотириканы дамыту түзету-педагогикалық жұмыстың маңызды бөлігі болып табылады. Тәрбиеші ойындарды бейімдеп, қарапайымнан күрделіге қарай ұйымдастыра отырып, әр баланың жеке мүмкіндіктерін ескеруі тиіс. Бұл олардың моторлық, сөйлеу және когнитивтік дамуын қолдауға мүмкіндік береді.

Бұдан әрі цифрлық ресурстарды қолдану арқылы саусақ ойындарын жаңғырту мүмкіндігі де өзекті болып табылады, өйткені қазіргі технологиялар интерактивті жаттығулар мен бейнематериалдар арқылы балалардың қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді. Тәрбиеші бұл құралдарды орынды пайдалана отырып, дәстүрлі ойындарды заманауи форматта ұсына алады, бұл балалардың белсенділігін күшейтіп, оқу процесін әртараптандырады. Сонымен бірге, саусақ ойындарының нәтижелілігін бағалау мәселесі де назар аударуды талап етеді, өйткені педагогикалық процестің тиімділігін анықтау үшін жүйелі бақылау жүргізу қажет. Тәрбиеші баланың саусақ қимылдарының дәлдігін, жылдамдығын, үйлесімділігін және тапсырмаларды орындау сапасын талдай отырып, оның даму деңгейін анықтай алады. Бұл деректер негізінде жеке жұмыс жоспарын түзетуге мүмкіндік туады.

Осылайша, саусақ ойындары арқылы балалардың ұсақ моторикасын дамыту – мектепке дейінгі білім берудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, ол баланың сөйлеу, ойлау, зейін және әлеуметтік дағдыларын кешенді түрде жетілдіруге мүмкіндік береді. Тәрбиеші бұл әдісті ғылыми негізде, жүйелі және шығармашылық тұрғыдан қолданған жағдайда ғана оның тиімділігі жоғары болады, ал бұл өз кезегінде баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Монтессори М. Помоги мне сделать это самому. – Москва: Карапуз, 2017. – 320 с.
2. Безруких М.М. Развитие мелкой моторики у детей дошкольного возраста. – Москва: ВЛАДОС, 2018. – 240 с.
3. Венгер Л.А. Психология развития ребенка. – Москва: Просвещение, 2016. – 320 с.
4. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. – Москва: Юрайт, 2019. – 350 с.
5. UNESCO. Early Childhood Care and Education. – Paris: UNESCO, 2020. – 210 p.
6. OECD. Starting Strong V: Transitions from Early Childhood Education. – Paris: OECD Publishing, 2017. – 280 p.

Абилкасенова Гүлшат Молдашевна
Тәрбиеші
ЖШС «Саяхат» балабақшасы
Жетісу облысы, Панфилов ауданы, Алтыүй ауылы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі балалардың танымдық белсенділігін дамытуда жасанды интеллект элементтерін қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Мектепке дейінгі кезеңдегі танымдық процестердің ерекшеліктері талданып, жасанды интеллект элементтерін дамытушы білім беру ортасының құрамдас бөлігі ретінде пайдаланудың тиімділігі негізделеді. Бейімделген цифрлық тапсырмалар, интерактивті ойындар, дауыстық көмекшілер және дербес кері байланыс құралдарының баланың ойлау, тілдік, зерттеушілік және шығармашылық қабілеттерін дамытудағы рөлі сипатталады. Сонымен қатар жасанды интеллект элементтерін қолданудың педагогикалық шарттары, этикалық талаптары, цифрлық қауіпсіздік мәселелері және тәрбиешінің жетекші рөлі айқындалады. Зерттеу нәтижесінде жасанды интеллект элементтерін дәстүрлі оқыту әдістерімен үйлестіре қолдану мектепке дейінгі балалардың танымдық белсенділігін арттыруға, жеке ерекшеліктерін ескеруге және білім беру процесінің тиімділігін күшейтуге мүмкіндік беретіні тұжырымдалады.

Түйінді сөздер: мектепке дейінгі білім беру, танымдық белсенділік, жасанды интеллект, цифрлық технологиялар, интерактивті оқыту, бейімделген оқыту, педагогикалық мүмкіндіктер, зерттеушілік әрекет, танымдық даму, мектепке дейінгі тәрбие.

Қазіргі жаһандану және цифрлық трансформация жағдайында білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістер кезеңін бастан өткеруде. Бұл өзгерістер мектепке дейінгі ұйымдарға да тікелей әсер етуде. Егер бұрын балабақша тәрбиесі көбіне дәстүрлі ойын, бақылау және қарапайым тәжірибелік әрекеттер арқылы жүзеге асырылса, бүгінгі күні ақпараттық технологиялар мен жасанды интеллект элементтері танымдық процестерді жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік беріп отыр. Дегенмен мектепке дейінгі жастағы балалармен жұмыс жасауда жасанды интеллектіні толыққанды технология ретінде емес, дамытушы ортаны байытатын құрал, педагогтың кәсіби қызметін қолдайтын көмекші ресурс ретінде қарастыру маңызды.

Мектепке дейінгі кезең – баланың қарқынды танымдық дамуының шешуші сатысы. Бұл жаста қабылдау, зейін, ес, қиял, ойлау процестері қалыптасып, қоршаған орта туралы алғашқы жүйелі түсініктер жинақталады. Танымдық белсенділік дегеніміз – баланың қоршаған орта құбылыстарына қызығушылық танытып, сұрақ қоюы, зерттеуге ұмтылуы, жаңа білімді өз бетінше меңгеруге талпынысы. Жасанды интеллект элементтері осы табиғи қызығушылықты қолдауға және тереңдетуге бағытталған интерактивті мүмкіндіктер ұсына алады.

Жасанды интеллект элементтері деп мектепке дейінгі ұйымда қолдануға болатын қарапайым бейімделген цифрлық қосымшалар, интерактивті оқыту платформалары, дауыстық көмекшілер, бейімделген танымдық ойындар және дербес кері байланыс беретін бағдарламалар түсініледі. Мысалы, бала белгілі бір тапсырманы орындағанда жүйе оның жауап беру жылдамдығын, қателесу сипатын талдап, келесі тапсырманы соған сәйкес жеңілдетіп немесе күрделендіріп ұсына алады. Бұл – бейімделген оқыту қағидасының көрінісі. Мұндай тәсіл әр баланың жеке даму қарқынын ескеруге мүмкіндік береді.

Мектепке дейінгі ұйымда жасанды интеллект элементтерін қолданудың негізгі мақсаты – баланың ойлау белсенділігін арттыру. Интерактивті тапсырмалар, логикалық ойындар, цифрлық конструкторлар баланың себеп-салдарлық байланыстарды түсінуіне, салыстыру,

талдау, топтастыру, жалпылау сияқты ойлау операцияларын дамытуға ықпал етеді. Мысалы, экранда жануарлардың бейнесі көрсетіліп, олардың тіршілік ету ортасын сәйкестендіру тапсырмасы берілсе, бала тек есте сақтауға емес, логикалық ойлауға сүйенеді.

Танымдық белсенділікті дамытуда кері байланыстың маңызы зор. Дәстүрлі сабақта педагог әр балаға бір мезетте жедел кері байланыс бере алмауы мүмкін. Ал жасанды интеллект элементтері тапсырма орындалған сәтте нәтижені көрсетіп, баланы ынталандырады. Дегенмен бұл процесте тәрбиелеушінің жетекші рөлі сақталуы тиіс. Себебі мектепке дейінгі жаста баланың эмоционалдық қолдауға деген қажеттілігі жоғары. Цифрлық мадақтау шынайы педагогикалық қолдаудың орнын алмастырмауы қажет.

Жасанды интеллект элементтерін қолдану танымдық белсенділікпен қатар тілдік дамуға да ықпал етеді. Дауыстық тапсырмалар, интерактивті ертегілер, сұрақ-жауап форматындағы ойындар баланың сөздік қорын байытып, байланыстырып сөйлеу дағдысын жетілдіреді. Егер бала ертегі желісін өзгертіп, өз нұсқасын ұсынса, бұл оның қиялы мен шығармашылық ойлауын дамытады. Сонымен бірге цифрлық зерттеу ортасын құруға болады. Мысалы, табиғат құбылыстарын модельдейтін интерактивті қосымшалар арқылы бала жыл мезгілдерінің ауысуын, өсімдіктің өсу кезеңдерін немесе су айналымын көрнекі түрде бақылай алады. Бұл визуалды-динамикалық модельдер баланың күрделі құбылыстарды түсінуін жеңілдетеді.

Алайда жасанды интеллект элементтерін мектепке дейінгі ұйымға енгізуде бірқатар педагогикалық шарттарды сақтау қажет. Біріншіден, экран алдында өткізілетін уақыт санитарлық талаптарға сәйкес шектелуі тиіс. Екіншіден, цифрлық құралдар баланың табиғи қозғалыс белсенділігін алмастырмауы қажет. Үшіншіден, мазмұн ұлттық құндылықтарға және жас ерекшелігіне сай болуы керек.

Жасанды интеллектіні қолдану барысында қауіпсіздік пен этика мәселесі де маңызды. Балалардың жеке деректерін қорғау, жарнамалық немесе агрессивті контенттен сақтау, цифрлық тәуелділіктің алдын алу – тәрбиеші мен ұйым әкімшілігінің жауапкершілігі.

Ғылыми-публицистикалық тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект элементтері мектепке дейінгі білім беру жүйесінде жаңа сапалық кезеңді білдіреді. Бұл құралдар баланың табиғи қызығушылығын қолдап, оның зерттеушілік қабілетін жандандырады. Бірақ технология баланың тірі қарым-қатынасқа, шынайы ойынға, эмоциялық байланысқа деген қажеттілігін алмастыра алмайды.

Жасанды интеллект элементтерін мектепке дейінгі ұйым тәжірибесіне енгізу мәселесін тереңірек қарастырғанда, оны тек цифрлық құрал ретінде емес, танымдық ортаны ұйымдастырудың жаңа мәдениеті ретінде бағалау қажет. Бүгінгі бала – цифрлық ортада дүниеге келген ұрпақ. Ол ақпаратты жылдам қабылдайды, визуалды бейнелерді тез таниды, интерактивті әрекетке бейім келеді. Сондықтан танымдық белсенділікті дамытуда дәстүрлі көрнекілік пен заманауи цифрлық модельдеуді ұштастыру – уақыт талабы.

Жасанды интеллект элементтері баланың зерттеушілік әрекетін қолдауға бағытталуы тиіс. Мектепке дейінгі жастағы бала «неге?», «қалай?», «қайдан?» деген сұрақтарды жиі қояды. Осындай табиғи қызығушылықты қолдау үшін интерактивті зерттеу тапсырмаларын ұйымдастыруға болады. Мысалы, виртуалды тәжірибе форматында суға әртүрлі заттарды салғанда олардың батуы немесе қалқуы көрсетілсе, бала тек бақылаушы емес, шешім қабылдаушы рөлінде болады. Ол болжам жасап, нәтижені салыстырып, қорытынды шығарады. Бұл – қарапайым ғылыми ойлаудың бастамасы.

Танымдық белсенділік тек логикалық операциялармен шектелмейді. Ол эмоционалдық қызығушылықпен тығыз байланысты. Жасанды интеллект негізіндегі интерактивті кейіпкерлер немесе «ақылды» ертегі форматы балалардың эмоционалдық қатысуын күшейтеді. Егер ертегі желісі баланың жауабына байланысты өзгерсе, ол өзін оқиғаға ықпал етуші субъект ретінде сезінеді. Бұл ішкі мотивацияны арттырады және танымдық әрекетті жандандырады.

Сонымен қатар жасанды интеллект элементтері баланың метатанымдық дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Метатаным – баланың өз ойлауын түсінуі және бақылауы.

Мысалы, тапсырманы орындаған соң жүйе «Сен бұл жауапты қалай таңдадың?», «Тағы қандай нұсқа болуы мүмкін?» деген рефлексиялық сұрақтар ұсынса, бала өз әрекетін саралауға үйренеді. Мұндай тәсіл мектепке дейінгі кезеңде қарапайым деңгейде қалыптасатын өзіндік бақылау дағдысының негізін қалайды.

Жасанды интеллект көмегімен оқу мазмұнын дербестендіру де маңызды бағыттардың бірі. Әр баланың қабылдау қарқыны, қызығушылық аясы, есте сақтау ерекшелігі әртүрлі. Бейімделген цифрлық тапсырмалар осы айырмашылықтарды ескеріп, баланың шамасына сай жүктеме ұсына алады. Бұл балада табыстылық сезімін қалыптастырып, танымдық әрекетке деген оң көзқарасын нығайтады.

Мектепке дейінгі ұйым жағдайында жасанды интеллект элементтерін қолдану пәнаралық ықпалдастыққа да жол ашады. Мысалы, математика элементтері табиғат құбылыстарын зерттеу барысында енгізілуі мүмкін: жануарларды санау, пішіндерді салыстыру, уақыт ұғымын түсіну. Тіл дамыту жұмысы интерактивті суреттерді сипаттау арқылы жүзеге асады. Осылайша танымдық белсенділік кешенді түрде дамиды.

Жасанды интеллектіні қолданудың тағы бір артықшылығы – ата-анамен кері байланысты күшейту мүмкіндігі. Цифрлық жүйе баланың орындаған тапсырмалары туралы қысқаша есеп беріп, оның жетістіктерін көрсетсе, ата-ана баласының даму динамикасын көре алады. Бұл отбасылық тәрбие мен балабақша арасындағы серіктестікті нығайтады.

Алайда танымдық белсенділікті дамытуда тепе-теңдік сақтау аса маңызды. Цифрлық орта баланың табиғи ойын әрекетін алмастырмауы тиіс. Құммен, сумен, табиғи материалдармен ойнау, тірі қарым-қатынас жасау – баланың сенсорлық және әлеуметтік дамуының негізі. Сондықтан жасанды интеллект элементтері нақты өмірлік тәжірибені толықтырушы құрал ретінде ғана қолданылуы қажет.

Баланың танымдық белсенділігі көбіне оның өзін қауіпсіз және еркін сезінуіне байланысты. Егер цифрлық тапсырмалар шамадан тыс күрделі немесе ұзақ болса, балада шаршау, қызығушылықтың төмендеуі байқалуы мүмкін. Сондықтан тәрбиеші цифрлық жүктемені баланың жасына сәйкес реттеп, үзіліс кезінде қимыл-қозғалыс жаттығуларын ұйымдастыруы қажет.

Жасанды интеллект элементтері арқылы мектепке дейінгі балалардың танымдық белсенділігін дамыту – тек технологиялық жаңашылдық емес, педагогикалық жауапкершілік. Тәрбиеші баланың тұлғалық дамуын бірінші орынға қойып, цифрлық құралдарды соған қызмет ететін әдістемелік ресурс ретінде қолдануы тиіс.

Осылайша, жасанды интеллект элементтері арқылы мектепке дейінгі балалардың танымдық белсенділігін дамыту – педагогикалық тұрғыдан негізделген, ғылыми талаптарға сәйкес ұйымдастырылған жағдайда ғана тиімді нәтиже береді. Тәрбиеші технологияны мақсат емес, құрал ретінде қабылдап, оны дәстүрлі әдістермен үйлестіргенде ғана баланың үйлесімді дамуына қол жеткізуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері. Алматы: Рауан, 2012. 320 б.
2. Волков Г. Н. Этнопедагогика. Москва: Академия, 2000. 168 с.
3. Кенжебеков Б. Ұлттық ойындар – тәрбие құралы. Алматы: Мектеп, 2015. 144 б.
4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Астана, 2022.
5. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Москва: Просвещение, 1981. 384 с.

Саттыбаева Рысалды Ержанқызы
Тәрбиеші
ЖШС «Саяхат» балабақшасы
Жетісу облысы, Панфилов ауданы, Алтыүй ауылы

БАЛАБАҚШАДАҒЫ ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІНДЕ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ РӨЛІ

Аннотация. Бұл мақалада мектепке дейінгі білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың өзектілігі, оның баланың тұлғалық дамуына, дүниетанымының кеңеюіне, рухани-адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуына ықпалы жан-жақты қарастырылады. Балабақшадағы тәрбие үдерісінде ұлттық тәрбие элементтерін тиімді енгізу жолдары, педагогтің кәсіби рөлі, отбасы мен қоғамның ықпалдастығы ғылыми-публицистикалық тұрғыда талданып, ұлттық құндылықтардың баланың болашақ азамат ретінде қалыптасуындағы маңызы терең ашылады.

Кілт сөздер: ұлттық құндылық, балабақша, тәрбие, рухани даму, мәдениет, ұлттық сана, дәстүр, тәрбиеші, мектепке дейінгі білім, тұлға қалыптастыру.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесі – тұлғаның іргетасы қаланатын, оның дүниетанымы мен мінез-құлқының негізгі бағыттары айқындалатын аса маңызды кезеңдердің бірі болып саналады, сондықтан дәл осы уақытта баланың бойына ұлттық құндылықтарды сіңіру мәселесі тек педагогикалық міндет қана емес, сонымен қатар қоғамдық маңызы зор стратегиялық бағыт ретінде қарастырылады, өйткені ұлттық құндылықтар арқылы бала өз халқының мәдениеті мен тарихына құрметпен қарауды үйренеді, өз тілін қадірлеуге дағдыланады, ұлттық болмысын тануға алғашқы қадам жасайды, бұл өз кезегінде оның тұлғалық тұтастығын қалыптастыруға ықпал етеді, ал тәрбиеші осы үдерістің негізгі ұйымдастырушысы ретінде баланың жас ерекшеліктерін ескере отырып, тәрбиелік ықпал етудің тиімді әдіс-тәсілдерін таңдай білуі қажет, себебі мектепке дейінгі жастағы бала ақпаратты көбіне ойын, көрнекілік және эмоционалдық әсер арқылы қабылдайды, сондықтан ұлттық мазмұндағы материалдарды қолдану тек ақпарат берумен шектелмей, баланың сезіміне әсер ететіндей деңгейде ұйымдастырылуы тиіс, мұндай жағдайда ғана ұлттық құндылықтар баланың санасында жай ғана ұғым ретінде емес, өмірлік бағдар ретінде орныға бастайды, осыған байланысты балабақшадағы әрбір іс-шара, әрбір ұйымдастырылған оқу қызметі ұлттық мазмұнмен байытылып отыруы қажет, бұл тәрбие процесінің жүйелілігін қамтамасыз етеді және баланың жан-жақты дамуына негіз қалайды.

Ұлттық құндылықтардың мазмұны өте кең ұғымды қамтиды, оған тіл, дәстүр, әдет-ғұрып, өнер, әдебиет, халықтық педагогика элементтері енеді, осы құндылықтардың әрқайсысы баланың рухани әлемін байытып, оның мәдени сәйкестігін қалыптастыруда ерекше рөл атқарады, сондықтан тәрбиеші балабақшадағы күн тәртібін ұйымдастыру барысында ұлттық элементтерді жүйелі түрде кіріктіру арқылы балалардың күнделікті өміріне ұлттық реңк беруге ұмтылуы тиіс, мысалы, халық ауыз әдебиеті үлгілерін қолдану арқылы баланың тілдік қорын дамытуға болады, ал ұлттық ойындарды пайдалану арқылы олардың қозғалыс белсенділігімен қатар, бірлесіп әрекет ету дағдылары қалыптасады, бұдан бөлек, ұлттық музыка мен қолөнер элементтері баланың эстетикалық талғамын жетілдіруге ықпал етеді, осындай кешенді жұмыс нәтижесінде бала тек білім алып қана қоймай, өз мәдениетінің құндылықтарын терең сезіне бастайды, бұл оның болашақта ұлттық сана-сезімі жоғары тұлға болып қалыптасуына негіз болады, сонымен бірге ұлттық құндылықтарды меңгеру баланың басқа мәдениеттерге деген құрметін де арттырады, себебі өз мәдениетін таныған адам өзгенің мәдениетін де түсіне алады, осы тұрғыдан алғанда ұлттық тәрбие әмбебап сипатқа ие болып, тұлғаның толерантты көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді.

Балабақша тәрбиешісінің кәсіби құзыреттілігі ұлттық құндылықтарды тиімді енгізуде шешуші факторлардың бірі болып табылады, өйткені педагог тек білім беруші ғана емес, мәдениет тасымалдаушысы, ұлттық дәстүрлерді насихаттаушы тұлға ретінде әрекет етеді, сондықтан тәрбиеші өзінің кәсіби қызметінде ұлттық педагогиканың негіздерін терең меңгеруі қажет, ол халықтық тәрбие тәжірибесін заманауи әдістермен ұштастыра отырып, баланың қызығушылығын оята алатындай мазмұнды оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруы тиіс, бұл ретте тәрбиешінің шығармашылық қабілеті ерекше маңызға ие, себебі стандартты әдістермен шектелу баланың қызығушылығын төмендетуі мүмкін, ал шығармашылық тұрғыдан ұйымдастырылған іс-әрекет балаларды белсенді қатысуға ынталандырады, тәрбиеші әрбір баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, ұлттық мазмұндағы тапсырмаларды саралап ұсынуы қажет, бұл баланың өзіндік мүмкіндіктерін толық ашуға жағдай жасайды, педагогтің кәсіби шеберлігі оның тілдік мәдениетінен де көрінеді, өйткені тәрбиеші дұрыс, бай, көркем тілде сөйлеу арқылы балаларға үлгі болады, нәтижесінде балалардың сөйлеу мәдениеті де қалыптасады, мұндай кешенді жұмыс педагогтің үздіксіз кәсіби дамуын талап етеді, өйткені қоғамдағы өзгерістер білім беру мазмұнына да әсер етеді, сол себепті тәрбиеші заман талабына сай жаңарып отыруы тиіс.

Отбасы мен балабақша арасындағы ынтымақтастық ұлттық құндылықтарды қалыптастыруда ерекше орын алады, себебі бала алғашқы тәрбиені отбасында алады, ал балабақша осы тәрбиені жүйелеп, толықтырып отырады, сондықтан ата-аналар мен тәрбиешілер арасында тығыз байланыс орнату маңызды, бұл байланыс тек ақпарат алмасумен шектелмей, ортақ мақсатқа бағытталған бірлескен әрекеттер арқылы жүзеге асырылуы тиіс, мысалы, ұлттық мерекелерді бірге ұйымдастыру, ата-аналарды тәрбие процесіне тарту, отбасылық дәстүрлерді насихаттау сияқты жұмыстар балалардың ұлттық құндылықтарды тереңірек түсінуіне ықпал етеді, мұндай жағдайда бала өз ортасында біртұтас тәрбие жүйесін көреді, бұл оның санасында қайшылықтардың болмауына мүмкіндік береді, ата-аналардың ұлттық құндылықтарға деген көзқарасы баланың дүниетанымына тікелей әсер етеді, сондықтан ата-аналарды педагогикалық тұрғыдан қолдау да маңызды, бұл бағытта балабақша түрлі семинарлар, кеңестер, тренингтер ұйымдастыру арқылы ата-аналардың тәрбиелік әлеуетін арттыра алады, осындай өзара әрекеттестік нәтижесінде ұлттық тәрбие тиімді жүзеге асады және оның нәтижелері тұрақты болады.

Ұлттық құндылықтарды балабақшада қалыптастыру тек дәстүрлі әдістермен шектелмеуі тиіс, қазіргі заман талаптарына сәйкес инновациялық технологияларды да қолдану қажет, бұл балалардың қызығушылығын арттырып, оқу процесін тиімді етеді, мысалы, мультимедиялық құралдарды пайдалану арқылы ұлттық мәдениет элементтерін визуалды түрде көрсетуге болады, бұл баланың қабылдауын жеңілдетеді, сонымен бірге интерактивті ойындар мен жобалық жұмыстар балалардың белсенділігін арттырады, мұндай әдістер ұлттық мазмұнды заманауи форматта ұсынуға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде ұлттық тәрбиенің тиімділігін арттырады, тәрбиеші ақпараттық технологияларды қолдану барысында олардың тәрбиелік мәніне ерекше назар аударуы тиіс, себебі кез келген технология тек құрал ретінде қарастырылып, негізгі мақсат – баланың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру болуы қажет, инновациялық тәсілдерді дұрыс қолдану баланың сыни ойлау қабілетін дамытуға да ықпал етеді, бұл оның болашақта саналы азамат болып қалыптасуына негіз болады.

Қорыта келгенде, балабақшада ұлттық құндылықтарды қалыптастыру – кешенді, жүйелі және мақсатты түрде жүзеге асырылуы тиіс үдеріс, ол тәрбиешінің кәсіби шеберлігіне, отбасы мен қоғамның қолдауына, білім беру мазмұнының сапасына тікелей байланысты, ұлттық құндылықтарды меңгерген бала өз халқының мәдениетін құрметтейтін, рухани бай, адамгершілігі жоғары тұлға ретінде қалыптасады, бұл қазіргі жаһандану жағдайында ерекше маңызды, себебі ұлттық болмысын сақтай алған ұрпақ қана әлемдік өркениетте өз орнын таба алады, сондықтан мектепке дейінгі білім беру жүйесінде ұлттық тәрбиеге ерекше мән беру – уақыт талабы, бұл бағыттағы жұмыстар үздіксіз жетілдіріліп, ғылыми негізде жүргізілуі тиіс,

нәтижесінде ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие жүйесі қалыптасып, ол қоғамның тұрақты дамуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбілқасымова, А.Е. Қазақ халқының педагогикасы: дәстүр мен инновация. – Алматы: Ғылым, 2020. – 256 б.
2. ҚР Білім және ғылым министрлігі. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы». – Алматы: 2022. – 108 б.
3. Винокурова, Н.В. Этнопедагогика: традиции и инновации в дошкольном воспитании. – Москва: Академия, 2020. – 288 с.
4. Banks, J.A. Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum, and Teaching. – 6th ed. – Boston: Pearson, 2019. – 384 p.

Смагулова Чекер Султановна
Тәрбиеші
ЖШС «Саяхат» балабақшасы
Жетісу облысы, Панфилов ауданы, Алтыүй ауылы

ТӘРБИЕШІНІҢ ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РӨЛІ

Аннотация. Мақалада мектепке дейінгі білім беру ұйымы тәрбиешісінің цифрлық құзыреттілігін арттыру үдерісінде жасанды интеллект технологияларының маңызы ғылыми-публицистикалық тұрғыда талданады. Қазіргі цифрландыру жағдайында педагогтің кәсіби қызметі тек дәстүрлі әдістермен шектелмей, цифрлық ортада еркін әрекет ету қабілетімен, деректерді талдау және оларды педагогикалық мақсатқа сай қолдану дағдыларымен сипатталатыны негізделеді. Жасанды интеллект құралдарының білім беру сапасын арттыруға, оқу-тәрбие үдерісін дараландыруға, ата-анамен өзара әрекеттесуді жетілдіруге ықпалы айқындалады. Мектепке дейінгі ұйым жағдайында цифрлық сауаттылықты қалыптастырудың мазмұны мен құрылымы, тәрбиешінің кәсіби дамуына әсер ететін факторлар кешенді түрде сипатталады. Автор цифрлық құзыреттілікті педагогтің кәсіби мәдениетінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырып, оны жетілдірудің теориялық және практикалық тетіктерін ұсынады.

Кілт сөздер: цифрлық құзыреттілік, жасанды интеллект, мектепке дейінгі білім беру, педагог кәсібилігі, инновациялық технология, білім беруді цифрландыру, кәсіби даму.

Қазіргі кезеңде қоғам дамуының негізгі векторларының бірі ретінде цифрландыру үдерісі айқындалып отыр, бұл үдеріс білім беру жүйесіне терең еніп, оның мазмұны мен құрылымын түбегейлі өзгертуде. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдары да осы өзгерістерден тыс қалмай, заманауи технологиялық ортаға бейімделуді талап ететін жаңа сапалық деңгейге көтерілуде. Осындай жағдайда тәрбиешінің кәсіби бейнесі тек баланың жас ерекшелігіне сай психологиялық-педагогикалық біліммен ғана емес, цифрлық құралдарды мақсатты, қауіпсіз әрі тиімді қолдана алуымен де айқындалады. Цифрлық құзыреттілік ұғымы педагогтің ақпараттық ресурстарды іздеу, талдау, іріктеу, бейімдеу және оқу-тәрбие үдерісінде орынды пайдалану қабілетін қамтиды. Бұл құзыреттілік ақпараттық-коммуникациялық технологияларды механикалық қолданумен шектелмей, оларды баланың дамуына ықпал ететін құралға айналдыру шеберлігін талап етеді. Жасанды интеллект технологияларының қарқынды дамуы педагогтің кәсіби қызметіне жаңа

мүмкіндіктер ұсынып, білім беру мазмұнын дараландыруға, әр баланың жеке ерекшеліктерін ескеруге жағдай жасайды. Тәрбиеші цифрлық ортада бағдар таба алмаса, ол инновациялық үдерістерден шет қалып, кәсіби тұрғыдан бәсекеге қабілеттілігін жоғалтуы ықтимал. Сондықтан цифрлық құзыреттілікті арттыру мәселесі тек техникалық дағдыларды жетілдіру емес, педагогтің дүниетанымдық және әдіснамалық көзқарасын жаңғырту болып табылады. Бұл тұрғыда жасанды интеллект құралдары педагогикалық талдау, жоспарлау және рефлексия үдерістерін сапалы жаңа деңгейге көтеретін фактор ретінде көрінеді. Демек мектепке дейінгі ұйым тәрбиешісінің цифрлық құзыреттілігін дамыту қазіргі білім беру саясатының стратегиялық бағыттарының бірі болып саналады.

Жасанды интеллект ұғымы көбінесе күрделі алгоритмдер мен автоматтандырылған жүйелерді елестеткенімен, оның білім беру саласындағы қолданылуы практикалық әрі қолжетімді сипатқа ие бола бастады. Мектепке дейінгі ұйым жағдайында жасанды интеллект негізіндегі қосымшалар балалардың танымдық белсенділігін арттыруға бағытталған интерактивті тапсырмалар құрастыруға мүмкіндік береді. Мұндай жүйелер баланың жауап беру жылдамдығын, қызығушылық деңгейін, қателерінің сипатын талдай отырып, келесі тапсырмаларды соған сәйкес бейімдей алады. Бұл үдеріс тәрбиешіге әр баланың даму траекториясын бақылап, оқу мазмұнын дербестендіруге жағдай жасайды. Жасанды интеллект құралдары арқылы тәрбиеші оқу іс-әрекетін жоспарлау кезінде түрлі сценарийлерді модельдеп, олардың ықтимал нәтижелерін болжай алады. Цифрлық платформаларда жинақталған деректерді талдау баланың сөйлеу, ойлау, қиялдау дағдыларының даму динамикасын нақты көрсеткіштер арқылы бағалауға мүмкіндік береді. Мұндай талдау дәстүрлі бақылау әдістерін толықтыра отырып, педагогикалық шешім қабылдауды ғылыми негіздеуге ықпал етеді. Сонымен қатар жасанды интеллект көмегімен әдістемелік материалдарды автоматты түрде іріктеу және бейімдеу тәрбиешінің уақытын үнемдеп, шығармашылық ізденіске көбірек көңіл бөлуіне мүмкіндік береді. Алайда бұл технологияларды қолдану педагогтің кәсіби жауапкершілігін арттырады, себебі кез келген цифрлық құрал баланың жас ерекшелігіне және психологиялық қауіпсіздігіне сай қолданылуы тиіс. Осылайша жасанды интеллект мектепке дейінгі білім беру жүйесінде тәрбиешінің кәсіби қызметін қолдаушы және жетілдіруші ресурс ретінде көрініс табады.

Тәрбиешінің цифрлық құзыреттілігін арттыру мәселесін қарастырғанда, оның құрылымдық компоненттерін айқындау маңызды болып табылады. Біріншіден, ақпараттық компонент педагогтің цифрлық ресурстарды сауатты іздеу және сыни тұрғыдан бағалау қабілетін білдіреді. Екіншіден, технологиялық компонент түрлі бағдарламалар мен платформаларды меңгеру дағдыларын қамтиды. Үшіншіден, коммуникативтік компонент цифрлық ортада ата-анамен, әріптестермен және балалармен тиімді өзара әрекет орнату қабілетімен сипатталады. Төртіншіден, рефлексивтік компонент педагогтің өзінің цифрлық қызметін талдап, жетілдіруге ұмтылуын білдіреді. Жасанды интеллект осы компоненттердің әрқайсысын дамытуға ықпал ете алады, себебі ол деректерді өңдеу, талдау және болжау мүмкіндіктерін ұсынады. Мысалы, тәрбиеші жасанды интеллект негізіндегі платформалар арқылы өз сабақтарының тиімділігін бағалап, қай әдістердің нәтижелі болғанын анықтай алады. Мұндай талдау педагогтің кәсіби рефлексиясын тереңдетіп, үздіксіз даму стратегиясын қалыптастыруға жағдай жасайды. Цифрлық құзыреттілік тек құралдарды меңгерумен шектелмей, оларды педагогикалық мақсатқа сәйкес қолдану мәдениетін қалыптастыруды талап етеді. Бұл мәдениет тәрбиешінің кәсіби этикасын, ақпараттық қауіпсіздік нормаларын сақтауды және балалардың жеке деректерін қорғауды қамтиды. Сондықтан жасанды интеллектті тиімді пайдалану үшін тәрбиеші технологиялық сауаттылықпен қатар құқықтық және этикалық білімге де ие болуы қажет.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымында жасанды интеллектті енгізу үдерісі кешенді дайындықты талап етеді, өйткені ол тек техникалық жаңғыртумен шектелмейді. Педагог кадрларды даярлау жүйесінде цифрлық педагогика негіздерін оқыту, инновациялық технологияларды тәжірибеде қолдану тәсілдерін меңгерту маңызды орын алады. Тәрбиеші

цифрлық құралдарды тек көрнекілік немесе ойын элементі ретінде емес, баланың тұлғалық дамуын қолдайтын стратегиялық ресурс ретінде қабылдауы тиіс. Жасанды интеллект арқылы баланың қызығушылықтарын анықтап, соған сәйкес мазмұн ұсыну мүмкіндігі оқу-тәрбие үдерісін табиғи әрі тартымды етеді. Сонымен бірге ата-анамен кері байланыс орнатуда цифрлық платформалардың рөлі артып, баланың жетістіктері туралы нақты деректер ұсыну мүмкіндігі кеңейеді. Бұл ата-ананың балабақшадағы тәрбие жұмысына сенімін арттырып, ынтымақтастықты нығайтады. Дегенмен технологияны шамадан тыс қолдану баланың шынайы қарым-қатынас тәжірибесін шектеуі мүмкін екендігін ескеру қажет. Сондықтан жасанды интеллект педагогтің орнын алмастырушы емес, оның кәсіби қызметін толықтырушы құрал ретінде қарастырылуы тиіс. Тәрбиеші технология мен дәстүрлі әдістер арасындағы тепе-теңдікті сақтай отырып, баланың эмоционалдық және әлеуметтік дамуын басты назарда ұстауы қажет. Осындай үйлесімділік жағдайында ғана цифрлық құзыреттілік шынайы педагогикалық құндылыққа айналады.

Қорыта айтқанда, тәрбиешінің цифрлық құзыреттілігін арттыру қазіргі білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерінің бірі болып табылады және бұл үдерісте жасанды интеллекттің маңызы айрықша. Жасанды интеллект педагогке оқу-тәрбие үдерісін талдау, жоспарлау және дараландыру мүмкіндігін ұсынып, кәсіби қызметтің сапасын арттырады. Цифрлық құзыреттілік педагогтің кәсіби мәдениетінің құрамдас бөлігі ретінде қалыптасып, оның бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етеді. Технологиялық инновациялар тәрбиешінің шығармашылық әлеуетін ашуға, әдістемелік ізденісін жандандыруға ықпал етеді. Сонымен бірге цифрлық ортада қауіпсіздік, этика және жауапкершілік мәселелері ерекше назарда болуы тиіс. Жасанды интеллектті саналы әрі мақсатты қолдану баланың жан-жақты дамуына жағдай жасап, мектепке дейінгі білім беру сапасын жаңа деңгейге көтереді. Тәрбиешінің үздіксіз кәсіби дамуы цифрлық сауаттылықты жетілдірумен тығыз байланысты. Бұл бағыттағы жүйелі жұмыс педагогтің заманауи талаптарға бейімделуін қамтамасыз етеді. Демек жасанды интеллектті тиімді пайдалану тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігін арттырудың маңызды шарты болып табылады. Осындай ғылыми негізделген және практикалық тұрғыдан дәлелденген тәсілдер мектепке дейінгі білім беру жүйесінің тұрақты дамуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Калинина, Т.В. Искусственный интеллект в дошкольном образовании: возможности и риски / Т.В. Калинина, И.А. Комарова // Дошкольное воспитание. – 2024. – № 5. – С. 12-19.

2. Клопотова, Е.Е. Цифровая компетентность педагогов дошкольного образования: современное состояние и перспективы развития / Е.Е. Клопотова, Ю.А. Романова // Психологическая наука и образование. – 2023. – Т. 28, № 6. – С. 88-98.

3. Солдатова, Г.У. Цифровая грамотность педагогов: методические рекомендации / Г.У. Солдатова, Е.И. Рассказова. – М.: Трек, 2023. – 156 с.

4. Оспанова, Г.С. Жасанды интеллект негізіндегі білім беру ресурстары: мектепке дейінгі білім берудегі трансформация / Г.С. Оспанова, Р.К. Нұртазина // Педагогика және психология. – 2025. – № 1. – Б. 45-53.

Алимбетова Нурсулу Сәрсенбековна
Биология пәні мұғалімі
«Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Байзақ ауданы білім бөлімінің
Мырзатай орта мектебі» КММ

БИОЛОГИЯ ПӘНІН ОҚЫТУ САПАСЫН ЖЕТІЛДІРУДЕГІ ТӘЖІРИБЕЛІК ЖӘНЕ ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аннотация: мақалада биология сабақтарында тәжірибелік және зертханалық жұмыстарды қолданудың білім беру сапасына әсері қарастырылады. Зертханалық жұмыстардың білім алушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастырудағы, зерттеушілік дағдыларын дамытудағы және оқу мотивациясын арттырудағы рөлі талданады. Сонымен қатар тәжірибелік сабақтардың пәнаралық байланыстарды жүзеге асырудағы, функционалдық сауаттылықты қалыптастырудағы және білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы маңызы сипатталады.

Кілт сөздер: биология сабағы, зертханалық жұмыс, тәжірибелік жұмыс, білім алушы, ғылыми зерттеу, танымдық белсенділік, зерттеушілік оқыту, функционалдық сауаттылық, жаратылыстану ғылымдары, білім сапасы.

Қазіргі білім беру жүйесінде жаратылыстану пәндерін оқыту оқушылардың тек теориялық білімін қалыптастырумен ғана шектелмей, олардың ғылыми дүниетанымын, зерттеушілік қабілеттерін және практикалық дағдыларын дамытуға бағытталуы тиіс. Биология пәні – тірі табиғат құбылыстарын, тіршілік процестерін және биологиялық заңдылықтарды түсіндіретін ғылым болғандықтан, оны тиімді оқытуда тәжірибелік және зертханалық жұмыстардың маңызы ерекше. Мұндай жұмыстар арқылы оқушылар теориялық білімдерін нақты тәжірибе арқылы бекітіп, табиғат құбылыстарын бақылау, талдау және қорытынды жасау дағдыларын меңгереді. Нәтижесінде биология сабағы оқушылар үшін тек ақпарат алу көзі ғана емес, ғылыми танымның белсенді алаңына айналады.

Биология сабақтарында тәжірибелік жұмыстарды ұйымдастыру оқушылардың оқу мотивациясын арттырудың тиімді құралдарының бірі болып табылады. Теориялық материалды тек оқулық арқылы қабылдау оқушылардың қызығушылығын әрдайым жоғары деңгейде ұстай алмайды. Ал тәжірибелік тапсырмалар арқылы оқушылар оқу процесіне белсенді қатысып, өз бетінше зерттеу жүргізуге мүмкіндік алады. Мысалы, өсімдіктердің құрылысы мен қызметін зерттеу барысында микроскоп арқылы жасушалардың құрылымын бақылау немесе фотосинтез процесін тәжірибе жүзінде қарастыру оқушылардың биологиялық құбылыстарды терең түсінуіне жағдай жасайды. Мұндай әрекеттер оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардың ғылыми ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Зертханалық жұмыстардың маңызды ерекшелігі – олар оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Зерттеу барысында оқушылар белгілі бір гипотезаны ұсыну, тәжірибе жүргізу, алынған нәтижелерді талдау және қорытынды жасау сияқты ғылыми әрекеттерді орындауға үйренеді. Бұл процесте оқушылардың логикалық ойлау қабілеті дамып, олардың табиғат құбылыстарын ғылыми тұрғыдан түсінуі қалыптасады. Сонымен қатар зертханалық жұмыстар оқушыларды дәлдікке, жүйелілікке және жауапкершілікке тәрбиелейді.

Тәжірибелік жұмыстардың оқу сапасына әсері оқушылардың білімді терең әрі берік меңгеруінен де байқалады. Биологиялық құбылыстарды тәжірибе арқылы зерттеу барысында оқушылар ақпаратты тек есте сақтап қана қоймай, оны түсініп, тәжірибеде қолдануға үйренеді. Мысалы, жануарлар ұлпаларын зерттеу, қан құрамын қарастыру немесе өсімдіктердің өсу факторларын анықтау сияқты зертханалық жұмыстар оқушылардың теориялық білімін нақты тәжірибемен байланыстырады. Нәтижесінде оқушылардың биологиялық түсініктері жүйеленіп, олардың ғылыми білімінің сапасы артады.

Биология пәнін оқытуда тәжірибелік жұмыстарды қолдану оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруда да маңызды рөл атқарады. Табиғи объектілермен жұмыс істеу барысында оқушылар тірі ағзалардың өзара байланысын, экожүйелердің тұрақтылығын және қоршаған ортаның маңызын түсіне бастайды. Мысалы, су экожүйесін зерттеу немесе топырақ құрамын талдау сияқты тәжірибелік жұмыстар оқушыларға табиғаттағы тепе-теңдіктің қаншалықты нәзік екенін көрсетеді. Мұндай тәжірибелер оқушылардың табиғатқа деген жауапкершілік сезімін қалыптастырып, экологиялық сананың дамуына ықпал етеді.

Қазіргі білім беру кеңістігінде биология сабақтарында цифрлық технологияларды қолдану зертханалық жұмыстардың мүмкіндіктерін кеңейтуде. Виртуалды зертханалар, интерактивті модельдер және сандық микроскоптар оқушыларға күрделі биологиялық процестерді көрнекі түрде зерттеуге мүмкіндік береді. Мысалы, жасушаның құрылымын үш өлшемді модель арқылы қарастыру немесе генетикалық процестерді компьютерлік модельдеу арқылы талдау оқушылардың ғылыми түсініктерін кеңейтеді. Сонымен қатар мұндай технологиялар оқушылардың ақпараттық сауаттылығын дамытуға және білімді заманауи тәсілдер арқылы меңгеруге жағдай жасайды.

Зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру барысында оқушылардың топтық жұмыс дағдыларын дамыту да маңызды. Бірлескен зерттеу әрекеті барысында оқушылар өзара пікір алмасып, зерттеу нәтижелерін талқылайды және ортақ қорытынды жасайды. Бұл олардың коммуникативтік қабілеттерін дамытып, ғылыми пікірталас мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар топтық жұмыс оқушылардың бір-біріне көмектесуіне және бірлескен нәтижеге жетуге деген ұмтылысын арттырады.

Биология сабақтарында тәжірибелік және зертханалық жұмыстарды жүйелі түрде қолдану оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға да ықпал етеді. Функционалдық сауаттылық – алынған білімді өмірлік жағдайларда қолдана білу қабілеті. Мысалы, денсаулыққа әсер ететін факторларды зерттеу немесе тағам өнімдерінің құрамын талдау сияқты тәжірибелік жұмыстар оқушыларға биологиялық білімді күнделікті өмірде қолдануға мүмкіндік береді. Мұндай әрекеттер оқушылардың ғылыми білімін өмірлік тәжірибемен байланыстырып, олардың дүниетанымын кеңейтеді.

Биология сабақтарында тәжірибелік және зертханалық жұмыстарды жүйелі ұйымдастыру білім алушылардың ғылыми зерттеу мәдениетін қалыптастырудың маңызды тетігі болып табылады. Қазіргі білім беру ұйымдарында биология пәнін оқыту барысында білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыру, олардың табиғи құбылыстарды ғылыми тұрғыдан түсінуін қамтамасыз ету және практикалық дағдыларын дамыту негізгі міндеттердің бірі саналады. Осы тұрғыдан алғанда тәжірибелік жұмыстар білім алушыларды тек дайын ақпаратты қабылдаушы ретінде емес, табиғатты зерттеуші ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Зертханалық жұмыс барысында білім алушы табиғат құбылыстарын бақылап, алынған нәтижелерді салыстырып, олардан ғылыми қорытынды шығаруға үйренеді. Бұл процесс олардың аналитикалық ойлау қабілетін жетілдіріп, ғылыми дәлелдерге сүйене отырып пікір білдіру мәдениетін қалыптастырады.

Биология пәніндегі тәжірибелік сабақтар білім алушылардың дербес жұмыс жасау дағдыларын дамытуға да айрықша ықпал етеді. Әсіресе бақылау, салыстыру, өлшеу, эксперимент жүргізу сияқты әрекеттер білім алушының ғылыми таным әрекетінің негізін қалыптастырады. Мысалы, өсімдіктердің өсуіне әсер ететін факторларды зерттеу барысында білім алушылар жарық, температура, ылғал деңгейінің өзгерісін бақылап, әртүрлі жағдайдағы өсімдіктердің даму ерекшеліктерін салыстырады. Мұндай зерттеулер білім алушылардың табиғи заңдылықтарды түсінуіне көмектесіп қана қоймай, олардың зерттеушілік қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар бұл жұмыстар білім алушыларды шыдамдылыққа, жауапкершілікке және дәлдікке тәрбиелейді.

Тәжірибелік жұмыстардың тиімділігі білім алушылардың биологиялық терминологияны дұрыс қолдануына және ғылыми тілде сөйлеу қабілетінің қалыптасуына да әсер етеді. Зертханалық жұмыстарды орындау барысында білім алушылар өз бақылаулары мен

нәтижелерін жазбаша түрде тіркеп, зерттеу есебін жасайды. Бұл әрекет олардың ғылыми мәтінмен жұмыс істеу дағдыларын дамытып, биологиялық ұғымдарды жүйелі түрде қолдануына мүмкіндік береді. Сонымен қатар тәжірибелік жұмыстар барысында алынған деректерді график, диаграмма немесе кесте түрінде көрсету білім алушылардың ақпаратты талдау қабілетін жетілдіреді.

Биология сабақтарында жүргізілетін тәжірибелік зерттеулер білім алушылардың пәнаралық байланыстарды түсінуіне де мүмкіндік береді. Биологиялық процестерді зерттеу барысында химия, физика және география ғылымдарымен байланысты көптеген құбылыстар қарастырылады. Мысалы, тыныс алу процесін зерттеу кезінде химиялық реакциялар мен энергия алмасу мәселелері қарастырылса, фотосинтез процесін түсіндіруде жарық энергиясының физикалық қасиеттері маңызды рөл атқарады. Осылайша тәжірибелік жұмыстар білім алушылардың жаратылыстану ғылымдары арасындағы өзара байланыстарды түсінуіне жағдай жасайды және олардың ғылыми дүниетанымын кеңейтеді.

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесінде зерттеушілік оқыту әдістерінің маңызы артып келеді. Бұл әдістер білім алушылардың өзіндік ізденісін, шығармашылық қабілетін және сыни ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған. Биология сабақтарында зерттеушілік оқытуды жүзеге асыру үшін тәжірибелік жұмыстарды проблемалық тапсырмалармен ұштастыру тиімді нәтиже береді. Мысалы, белгілі бір экологиялық мәселені зерттеу немесе өсімдіктердің бейімделу ерекшеліктерін анықтау сияқты тапсырмалар білім алушылардың ғылыми ойлауын дамытуға мүмкіндік береді. Мұндай тапсырмалар білім алушылардың тек дайын ақпаратты меңгеруін ғана емес, өз бетімен жаңа білім алуға ұмтылысын қалыптастырады.

Зертханалық жұмыстарды ұйымдастыру барысында қауіпсіздік ережелерін сақтау да маңызды педагогикалық шарттардың бірі болып табылады. Биологиялық объектілермен жұмыс істеу кезінде зертханалық құралдарды дұрыс пайдалану, санитарлық талаптарды сақтау және зерттеу нәтижелерін дұрыс тіркеу білім алушылардың зертханалық мәдениетін қалыптастырады. Бұл дағдылар болашақта ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысатын білім алушылар үшін маңызды тәжірибе болып табылады. Сонымен қатар қауіпсіздік талаптарын сақтау білім алушылардың жауапкершілік сезімін дамытып, олардың еңбек мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Биология пәніндегі тәжірибелік және зертханалық жұмыстар білім алушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға да мүмкіндік береді. Зерттеу барысында білім алушылар жаңа идеялар ұсынуға, өз болжамдарын тексеруге және ғылыми тұрғыдан дәлелдеуге үйренеді. Мұндай әрекеттер олардың танымдық белсенділігін арттырып, білім алуға деген ішкі мотивациясын күшейтеді. Сонымен қатар шығармашылық зерттеу жұмыстары білім алушылардың ғылыми жобалар мен олимпиадаларға қатысуына негіз болады. Бұл өз кезегінде білім алушылардың ғылыми әлеуетін дамытуға және олардың кәсіби бағдарын қалыптастыруға ықпал етеді.

Осылайша биология сабақтарында тәжірибелік және зертханалық жұмыстарды тиімді ұйымдастыру оқыту сапасын арттырудың маңызды педагогикалық шарттарының бірі болып табылады. Мұндай жұмыстар оқушылардың ғылыми қызығушылығын дамытып, олардың зерттеушілік қабілеттерін қалыптастырады. Сонымен қатар тәжірибелік әрекеттер оқушылардың теориялық білімін тереңдетіп, олардың биология ғылымын түсінуіне мүмкіндік береді. Нәтижесінде биология сабағы оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыратын, шығармашылық және зерттеушілік қабілеттерін дамытатын маңызды білім беру кеңістігіне айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдіқадыров А.А. Биологияны оқыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2010. – 256 б.
2. Жатқанбаев Е.Б. Жаратылыстану пәндерін оқытудағы инновациялық технологиялар. – Алматы: Білім, 2015. – 214 б.
3. Смагулов Т.С. Биологияны оқытудың қазіргі әдістері. – Астана: Фолиант, 2016.-198 б.

Утепова Динара Орынгалиевна
Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары
Жамбыл негізгі орта мектебі
Батыс Қазақстан облысы Сырым ауданы Жамбыл ауылы

МЕКТЕПТЕГІ БІЛІМ САПАСЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ДИРЕКТОРДЫҢ ОҚУ ІСІ ЖӨНІНДЕГІ ОРЫНБАСАРЫНЫҢ РӨЛІ

Аннотация: мақалада мектептегі білім сапасын қамтамасыз етудегі директордың оқу ісі жөніндегі орынбасарының рөлі қарастырылады. Нәтижеге бағытталған басқару, ішкі бағалау жүйесін жетілдіру, әдістемелік қызметті ұйымдастыру, цифрлық трансформация және педагогикалық көшбасшылық мәселелері талданады. Орынбасардың стратегиялық жоспарлау, мониторинг жүргізу және басқарушылық шешім қабылдау қызметінің білім сапасын арттырудағы маңызы ғылыми тұрғыдан негізделеді.

Кілт сөздер: білім беру сапасы, басқару жүйесі, оқу ісі жөніндегі орынбасар, педагогикалық көшбасшылық, мониторинг, ішкі бағалау, цифрлық трансформация, стратегиялық жоспарлау, әдістемелік қызмет.

Қазіргі білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына тікелей әсер ететін стратегиялық сала ретінде қарастырылады. Жаһандану үдерісі, цифрлық трансформация, білім мазмұнының жаңаруы мектепішілік басқару құрылымына жаңа талаптар қояды. Осы тұрғыдан алғанда білім беру сапасын басқару – мектеп әкімшілігінің негізгі міндеттерінің бірі. Ал бұл үдерісте директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары шешуші тұлға ретінде көрінеді. Ол оқу процесін ұйымдастырушы ғана емес, білім сапасын талдаушы, стратегиялық жоспарлаушы, педагогикалық процесті үйлестіруші және әдістемелік дамуды қамтамасыз етуші басқарушы субъект болып табылады.

Білім беру сапасы – көпқырлы ұғым. Ол тек оқушылардың үлгерімімен өлшенбейді, сонымен қатар білім мазмұнының өзектілігімен, педагогтердің кәсіби құзыреттілігімен, оқу процесінің тиімді ұйымдастырылуымен, білім алушылардың функционалдық сауаттылығымен және мектептің ішкі мәдениетімен анықталады. Осы күрделі жүйені үйлестіру директордың оқу ісі жөніндегі орынбасарының басқарушылық құзыреттілігіне тікелей байланысты. Ол мектептің стратегиялық даму жоспарын жүзеге асыру барысында білім сапасының нақты көрсеткіштерін белгілеп, нәтижеге бағытталған басқару жүйесін қалыптастырады.

Оқу ісі жөніндегі орынбасардың негізгі қызметінің бірі – оқу процесін жоспарлау және ұйымдастыру. Бұл тек сабақ кестесін құрумен шектелмейді. Ол оқу жүктемесін тиімді бөлу, оқу бағдарламаларының орындалуын қадағалау, білім стандарттарының талаптарын қамтамасыз ету, пәндер арасындағы сабақтастықты сақтау сияқты күрделі міндеттерді қамтиды. Сонымен қатар, оқу процесінің сапасын қамтамасыз ету үшін мониторинг жүйесін

құру, ішкі бақылау жұмыстарын ұйымдастыру, білім нәтижелерін талдау және түзету шараларын енгізу оның күнделікті басқарушылық қызметінің маңызды бөлігі болып табылады.

Білім сапасын басқаруда талдау жұмысы ерекше маңызға ие. Орынбасар оқу жетістіктерінің көрсеткіштерін жүйелі түрде саралап, әлсіз және күшті тұстарын анықтайды. Мысалы, тоқсандық және жылдық қорытындылар, сыртқы бағалау нәтижелері, диагностикалық жұмыстар білім сапасының динамикасын көрсетеді. Осы мәліметтер негізінде әдістемелік кеңестер ұйымдастырылып, педагогтерге нақты ұсыныстар беріледі. Мұндай талдау жұмысы мектептің даму стратегиясын нақтылауға мүмкіндік береді және басқару шешімдерінің ғылыми негізді болуын қамтамасыз етеді.

Педагогтердің кәсіби дамуын ұйымдастыру да оқу ісі жөніндегі орынбасардың жауапкершілігінде. Қазіргі білім беру жүйесінде мұғалімнің кәсіби шеберлігі білім сапасының басты факторы болып табылады. Сондықтан орынбасар әдістемелік бірлестіктердің жұмысын үйлестіріп, тәжірибе алмасу алаңдарын құрып, коучингтер мен семинарлар ұйымдастырады. Мұғалімдердің инновациялық технологияларды меңгеруі, цифрлық ресурстарды тиімді қолдануы, оқытудың заманауи әдістерін енгізуі – білім сапасын арттырудың маңызды тетігі. Орынбасар осы үдерістердің жүйелі жүзеге асуын қамтамасыз етеді.

Білім сапасын басқару тек бақылаумен шектелмей, қолдау мен ынталандыруды да талап етеді. Оқу ісі жөніндегі орынбасар педагогтердің жетістіктерін бағалап, оларды марапаттау жүйесін қалыптастыруға қатысады. Бұл мұғалімдердің кәсіби мотивациясын арттырып, шығармашылық ізденісін күшейтеді. Сонымен қатар, жас мамандарға тәлімгерлік жүйесін ұйымдастыру арқылы олардың бейімделу процесін жеңілдетеді. Мұндай қолдау шаралары мектеп ұжымының тұрақты дамуына ықпал етеді.

Цифрлық білім беру ортасын қалыптастыру да орынбасардың басқарушылық қызметінің маңызды бағыты болып табылады. Электрондық журналдар, білім сапасын талдау жүйелері, онлайн платформалар оқу процесінің ашықтығын қамтамасыз етеді. Орынбасар цифрлық құралдарды тиімді қолдану арқылы деректерге негізделген басқару жүйесін құрады. Бұл тәсіл шешім қабылдауда субъективтілікті азайтып, нақты көрсеткіштерге сүйенуге мүмкіндік береді.

Оқушылардың оқу мотивациясын арттыру – білім сапасын басқарудың маңызды аспектісі. Орынбасар тәрбие ісі жөніндегі орынбасармен және педагогикалық ұжыммен бірлесе отырып, пәндік олимпиадалар, ғылыми жобалар, интеллектуалдық сайыстар ұйымдастырады. Мұндай шаралар оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, білімге деген қызығушылығын қалыптастырады. Сонымен қатар, дарынды оқушылармен жұмыс жүйесін ұйымдастыру білім сапасының жоғары көрсеткіштерін қамтамасыз етеді.

Білім сапасын басқаруда ата-аналармен серіктестік орнату да маңызды. Оқу ісі жөніндегі орынбасар ата-аналар жиналыстарында оқу нәтижелерін талдап, түсіндіру жұмыстарын жүргізеді. Ашық сабақтар, кері байланыс жүйесі, электрондық ақпарат алмасу құралдары мектеп пен отбасы арасындағы өзара сенімді нығайтады. Мұндай серіктестік білім сапасын арттыруға оң ықпал етеді.

Білім беру сапасын басқару жүйесінде директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары тек ұйымдастырушы ғана емес, стратегиялық менеджер ретінде әрекет етеді. Қазіргі мектеп басқаруында нәтижеге бағытталған басқару моделі басымдыққа ие. Бұл модельде оқу нәтижелері нақты өлшемдер арқылы айқындалып, жоспарлау, іске асыру, мониторинг және түзету кезеңдері үздіксіз цикл ретінде қарастырылады. Орынбасар осы циклдің үйлесімді жүзеге асуын қамтамасыз етіп, деректерге негізделген шешім қабылдау мәдениетін қалыптастырады. Мектепішілік бақылау тек формалды есеп беру құралы емес, сапаны жетілдірудің аналитикалық механизміне айналуы тиіс.

Оқу сапасын арттыруда ішкі бағалау жүйесін жетілдіру ерекше маңызға ие. Формативті және жиынтық бағалау нәтижелерін жүйелі талдау оқушылардың біліміндегі олқылықтарды ерте анықтауға мүмкіндік береді. Орынбасар пән мұғалімдерімен бірлесе отырып, бағалау

критерийлерінің ашықтығын, әділдігін және бірізділігін қамтамасыз етуі қажет. Сонымен қатар, сапаны басқару барысында білім алушылардың функционалдық сауаттылығы, сыни ойлау қабілеті, зерттеушілік дағдылары секілді сапалық көрсеткіштерге басымдық беріледі. Бұл қазіргі білім беру парадигмасындағы құзыреттілікке негізделген тәсілдің талаптарына сәйкес келеді.

Әдістемелік қызметті жүйелі ұйымдастыру да оқу ісі жөніндегі орынбасардың басқарушылық қызметінің маңызды бағыты болып табылады. Пәндік әдістемелік бірлестіктердің жұмысын үйлестіру, кәсіби қоғамдастықтар құру, Lesson Study, Action Research сияқты зерттеушілік тәсілдерді енгізу педагогтердің кәсіби рефлексиясын арттырады. Мұндай ортада мұғалімдер тәжірибе алмасып, бірлескен жоспарлау жүргізіп, оқыту сапасын жетілдіру бойынша нақты шешімдер қабылдайды. Бұл өз кезегінде білім беру сапасының тұрақты өсуіне ықпал етеді.

Цифрлық трансформация жағдайында оқу процесін басқару жаңа сипатқа ие болуда. Электрондық журналдар, білім аналитикасы платформалары, оқу жетістіктерін бақылау жүйелері сапаны басқаруды автоматтандыруға мүмкіндік береді. Орынбасар деректерді жинақтау мен талдауды цифрлық құралдар арқылы жүргізіп, оқу нәтижелерінің динамикасын нақты көрсеткіштер негізінде қадағалайды. Мұндай тәсіл басқару тиімділігін арттырып, уақытылы түзету шараларын қабылдауға жағдай жасайды.

Білім беру сапасын басқаруда педагогикалық көшбасшылық феномені ерекше рөл атқарады. Орынбасар мұғалімдер үшін кәсіби бағдар беруші, жаңашылдықты қолдаушы және ынталандырушы тұлға болуы тиіс. Ұжымда сенімді қарым-қатынас орнату, ашық коммуникация мәдениетін қалыптастыру, педагогтердің бастамаларын қолдау білім сапасының ішкі ресурстарын күшейтеді. Көшбасшылық стилі авторитарлық емес, серіктестікке негізделген болуы қажет, өйткені қазіргі мектеп – бірлескен кәсіби әрекет алаңы.

Сонымен қатар, тәуекелдерді басқару мәселесі де назардан тыс қалмауы тиіс. Білім сапасының төмендеуіне әсер ететін факторлар – кадр тапшылығы, оқу мотивациясының әлсіреуі, әлеуметтік теңсіздік, ата-аналармен байланыс әлсіздігі – алдын ала талданып, басқарушылық шешімдер арқылы реттелуі қажет. Орынбасар тәуекелдерді болжау, алдын алу және түзету стратегияларын әзірлеу арқылы мектептің тұрақты дамуын қамтамасыз етеді.

Білім беру сапасын басқарудың маңызды көрсеткіші – мектептің сыртқы ортадағы беделі мен бәсекеге қабілеттілігі. Орынбасар мектептің академиялық нәтижелерін арттырумен қатар, білім алушылардың олимпиада, ғылыми жоба, зияткерлік сайыстардағы жетістіктерін үйлестіреді. Бұл мектептің стратегиялық дамуына ықпал етіп, қоғам алдындағы жауапкершілігін күшейтеді.

Осылайша, директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары білім беру сапасын басқарудың негізгі үйлестірушісі болып табылады. Оның стратегиялық ойлауы, аналитикалық қабілеті, ұйымдастырушылық шеберлігі және педагогикалық көшбасшылығы мектептің даму деңгейін анықтайды. Білім сапасын басқару – жүйелі, кешенді және үздіксіз процесс. Осы үдерістің тиімді жүзеге асуы оқу ісі жөніндегі орынбасардың кәсіби құзыреттілігіне тікелей байланысты. Сондықтан бұл лауазым тек әкімшілік қызмет емес, білім беру сапасын арттыруға бағытталған стратегиялық миссия болып саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы [Мәтін] : 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III (өзгерістер мен толықтырулармен). – Астана, 2023. – 68 б.

2. Құсайынов, А.Қ. Білім беру сапасын басқару теориясы мен практикасы [Мәтін] / А.Қ. Құсайынов. – Алматы : Ғылым, 2019. – 312 б.

3. Сластенин, В.А. Педагогика [Мәтін] : учеб. пособие / В.А. Сластенин. – М. : Академия, 2018. – 576 с.

4. Fullan, M. The New Meaning of Educational Change [Текст] / M. Fullan. – New York : Teachers College Press, 2016. – 304 p.

Камал Ұлжан Алхабайқызы
11 «Б» сынып оқушысы
Жетекшісі: **Амантай Шапағат Еркінқызы**
№79 жалпы орта білім беретін мектеп
Шымкент қаласы, Қаратау ауданы

ТІЛ – ҰЛТТЫҢ ЖАНЫ: ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ САҚТАУДЫҢ НЕГІЗІ

Аңдатпа. Мақалада тілдің ұлттық құндылықтарды сақтаудағы рөлі мен қоғамдық маңызы ғылыми тұрғыдан қарастырылады. Тіл – халықтың тарихи жады, рухани мұрасы және мәдени сабақтастығын қамтамасыз ететін басты құндылықтардың бірі. Зерттеу барысында тілдің ұлттық болмысты қалыптастырудағы қызметі, жас ұрпақтың ана тіліне деген көзқарасы және жаһандану жағдайында мемлекеттік тілдің дамуына әсер ететін факторлар талданды. Сонымен қатар ұлттық құндылықтарды сақтау ісіндегі отбасының, білім беру ұйымдарының және бұқаралық ақпарат құралдарының рөлі айқындалды. Мақалада ұлттық сананы нығайтуда ана тілінің маңызын арттыруға бағытталған ғылыми тұжырымдар мен практикалық ұсыныстар берілген.

Түйінді сөздер: тіл, ұлттық құндылық, мемлекеттік тіл, ұлттық болмыс, рухани мұра, мәдениет.

Кіріспе

Адамзат өркениетінің даму тарихында тіл тек қатынас құралы ретінде ғана емес, ұлттың тарихи жадын, дүниетанымын және рухани құндылықтарын ұрпақтан ұрпаққа жеткізетін маңызды әлеуметтік-мәдени құбылыс ретінде танылып келеді. Белгілі ғалымдардың еңбектерінде тілдің қоғам өміріндегі орны ұлттық сананың қалыптасуымен, мәдени мұраның сақталуымен және қоғамдық дамудың тұрақтылығымен тығыз байланыстырылып қарастырылады.

Тәуелсіз Қазақстан жағдайында мемлекеттік тілдің қоғамдық қызметін кеңейту, оның ғылымдағы, білімдегі, мәдениеттегі және ақпараттық кеңістіктегі қолданыс аясын арттыру мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының біріне айналды. Бұл бағытта көптеген құқықтық және ұйымдастырушылық шаралар жүзеге асырылғанымен, тілдің шынайы өміршеңдігі ең алдымен қоғам мүшелерінің оны күнделікті өмірде қолдану белсенділігіне байланысты. Әсіресе жас ұрпақтың ана тіліне деген құрметі мен жауапкершілігі мемлекеттік тілдің болашақтағы даму деңгейін айқындайтын маңызды фактор болып табылады.

Жаһандану үдерісі әлем халықтарының өзара ықпалдастығын күшейтіп, жаңа мүмкіндіктермен қатар ұлттық ерекшеліктерді сақтауға қатысты өзекті мәселелерді де алға шығарды. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы, халықаралық мәдени байланыстардың кеңеюі және көптілді ортаның қалыптасуы әрбір халықтың ұлттық болмысын сақтай отырып, әлемдік кеңістікке бейімделуін талап етеді. Осындай жағдайда тіл

ұлттық бірегейлікті сақтайтын негізгі рухани тірек ретінде ерекше мәнге ие болады. Өйткені тіл арқылы халықтың тарихы, салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы, әдебиеті, ұлттық дүниетанымы мен өмірлік тәжірибесі ұрпақ санасына сіңеді.

Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан рухани мұрасы мақал-мәтелдерде, шешендік сөздерде, жыраулар поэзиясында, ауыз әдебиеті үлгілерінде және классикалық әдеби шығармаларда сақталған. Бұл мұралардың барлығы тіл арқылы бүгінгі ұрпаққа жетіп, ұлттық тәрбиенің маңызды құралына айналып отыр. Сондықтан ана тілін сақтау – тек сөздік қорды немесе грамматикалық құрылымды сақтау емес, халықтың тарихи жадын, мәдениетін және рухани құндылықтарын сақтау деген сөз.

Қазіргі жастар – тәуелсіз Қазақстанның болашағын қалыптастыратын буын. Олардың мемлекеттік тілге деген көзқарасы қоғамның мәдени даму деңгейін де көрсетеді. Ана тілін құрметтеу ұлттық сана мен азаматтық жауапкершіліктің көрінісі болып табылады. Бүгінгі күні жастардың қазақ тіліндегі көркем әдебиетке қызығушылығының артуы, ұлттық мәдени жобаларға қатысуы және мемлекеттік тілдің қоғамдық өмірдегі беделін арттыруға бағытталған бастамалары ұлттық құндылықтардың сабақтастығын нығайтуға мүмкіндік береді.

Мақаланың мақсаты – тілдің ұлттық құндылықтарды сақтаудағы рөлін ғылыми тұрғыдан талдау және мемлекеттік тілдің қоғамдық маңызын қазіргі заман талаптары тұрғысынан бағалау.

Зерттеудің міндеттері:

– тілдің ұлттық болмысты қалыптастырудағы қызметін анықтау.

– ұлттық құндылықтардың тіл арқылы ұрпақтан ұрпаққа берілу ерекшеліктерін талдау.

– жастардың мемлекеттік тілге деген көзқарасының ұлттық сананың дамуына ықпалын бағалау.

– ана тілінің мәртебесін арттыруға бағытталған практикалық ұсыныстар әзірлеу.

Әдістеме

Зерттеу жұмысында тілдің ұлттық құндылықтарды сақтаудағы рөлін жан-жақты қарастыру мақсатында ғылыми зерттеудің теориялық және салыстырмалы талдау әдістері қолданылды. Ең алдымен тіл, ұлттық болмыс, мәдени мұра және мемлекеттік тіл мәселелеріне арналған отандық және шетелдік ғылыми еңбектерге әдеби шолу жасалды. Ғалымдардың ғылыми тұжырымдары сараланып, зерттеу тақырыбына қатысты негізгі қағидалар жүйеленді. Сонымен қатар салыстырмалы талдау әдісі арқылы тілдің қоғамдағы қызметі, ұлттық құндылықтарды сақтаудағы орны және қазіргі жастардың ана тіліне деген көзқарасы бағаланды. Бақылау әдісі негізінде білім беру ұйымдары мен қоғамдық ортадағы мемлекеттік тілдің қолданылу ерекшеліктері, жастардың тіл мәдениеті және әлеуметтік желілердегі тілдік қолданысқа назар аударылды.

Жиналған деректер талданып, жүйеленді және қорытындыланды. Зерттеу барысында ғылыми объективтілік, нақтылық және жүйелілік қағидалары сақталды. Қолданылған әдістер тілдің ұлттық құндылықтарды сақтаудағы маңызын ғылыми тұрғыдан бағалауға және зерттеу мақсатына сәйкес тұжырымдар жасауға мүмкіндік берді.

Практикада қолдану

Ұлттық құндылықтарды сақтау ең алдымен ана тілін құрметтеуден басталады. Себебі тіл – халықтың дүниетанымын, тарихи жадын, салт-дәстүрін және рухани мұрасын ұрпақтан ұрпаққа жеткізетін басты құрал.

Қазіргі таңда қазақ тілі білім беру жүйесінде ғана емес, ғылымда, мәдениетте, бұқаралық ақпарат құралдарында және қоғамдық қатынастарда кеңінен қолданылып келеді. Соңғы жылдары қазақ тіліндегі көркем әдебиеттердің, ғылыми еңбектердің, электрондық кітаптардың және танымдық ресурстардың көбеюі мемлекеттік тілдің дамуына оң ықпал етуде.

Ұлттық құндылықтарды насихаттауда мектептің орны ерекше. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында көркем шығармаларды талдау, мақал-мәтелдердің тәрбиелік мәнін ашу, шешендік сөздер мен тарихи тұлғалардың мұрасын зерделеу арқылы оқушылардың ұлттық

дүниетанымы қалыптасады. Мұндай жұмыстар білім алушылардың сөздік қорын байытып қана қоймай, ана тіліне деген құрметін арттырады.

Ұлттық тәрбиенің алғашқы негізі отбасында қаланады. Баланың алғашқы естіген сөзі, қабылдаған тәрбиесі мен бойына сіңірген құндылықтары ана тілі арқылы беріледі. Үлкендердің өнегелі әңгімесі, халық ауыз әдебиеті, бесік жыры, ертегілер мен мақал-мәтелдер жас ұрпақтың ұлттық санасының қалыптасуына ықпал етеді.

Бұқаралық ақпарат құралдары мен қазіргі медианың да қоғамдағы ықпалы айтарлықтай артып отыр. Теледидар, радио, баспасөз және интернет ресурстары арқылы мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейтуге мүмкіндік мол. Әсіресе жастар жиі пайдаланатын ақпараттық платформаларда қазақ тіліндегі сапалы танымдық, ғылыми және мәдени контенттің көбеюі мемлекеттік тілдің беделін арттыруға ықпал етеді. Дегенмен жаһандану жағдайында ұлттық құндылықтарды сақтауға кері әсер ететін факторлар да жоқ емес. Кейбір жастардың шетелдік мәдениетке шамадан тыс еліктеуі, сөздік қорында кірме сөздердің орынсыз көбеюі және әдеби тіл нормаларын сақтамауы тіл мәдениетіне белгілі бір деңгейде әсер етеді. Мұндай жағдайда мемлекеттік тілді дамыту тек білім беру ұйымдарының ғана емес, бүкіл қоғамның ортақ міндетіне айналады. Әр азаматтың күнделікті өмірде қазақ тілін сауатты қолданып, ұлттық құндылықтарды дәріптеуі қоғамдағы тіл мәдениетінің қалыптасуына ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ана тілін құрметтеу ұлттық құндылықтарды сақтаудың ең тиімді жолдарының бірі болып табылады. Тілдің қоғамдық беделі артқан сайын ұлттық мәдениетке, тарихқа және рухани мұраға деген қызығушылық та күшейеді. Сондықтан мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейту, жастардың тіл мәдениетін жетілдіру және ұлттық құндылықтарды дәріптеу бағытындағы жұмыстар үздіксіз жүргізілуі қажет.

Ұсыныстар

Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейту және ұлттық құндылықтарды сақтауды жетілдіру мақсатында төмендегідей ұсыныстар берілді:

- білім беру ұйымдарында ана тілінің рухани-мәдени құндылығын дәріптейтін іс-шаралардың мазмұнын байыту.
- жастар арасында қазақ тіліндегі көркем әдебиетті оқуды және ғылыми-танымдық шығармаларды насихаттауды жүйелі ұйымдастыру.
- бұқаралық ақпарат құралдары мен цифрлық платформаларда сапалы қазақтілді контенттің үлесін арттыру.
- отбасында ана тілінде қарым-қатынас жасау мәдениетін нығайтып, ұлттық тәрбиеге басымдық беру.

Қорытынды

Тіл – ұлттың тарихи жады мен рухани болмысын сақтайтын ең басты құндылық. Ұлттық мәдениет, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, әдеби мұра және халықтың дүниетанымы ана тілі арқылы ұрпақтан ұрпаққа жалғасады. Сондықтан мемлекеттік тілді дамыту – тек тіл саясатының ғана емес, ұлттық сананы нығайтудың, мәдени сабақтастықты сақтаудың және ел бірлігін бекемдеудің маңызды бағыты.

Зерттеу барысында тілдің ұлттық құндылықтарды сақтаудағы орны айқындалып, оның жас ұрпақтың азаматтық көзқарасы мен ұлттық бірегейлігін қалыптастырудағы маңызы дәлелденді.

Қорыта айтқанда, мемлекеттік тілдің мәртебесін арттыру – әрбір азаматтың ортақ міндеті. Ана тілін құрметтеу, оны күнделікті өмірде сауатты қолдану және келер ұрпаққа аманат ету – ұлттық құндылықтарды сақтаудың және тәуелсіз еліміздің рухани дамуын қамтамасыз етудің басты кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ахмет Байтұрсынұлы. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992.
2. Рәбиға Сыздық. Сөз құдіреті. – Алматы: Санат, 1997.
3. Шерубай Құрманбайұлы. Терминқор қалыптастыру көздері мен терминжасам тәсілдері. – Алматы: Сөздік-Словарь, 2005.

Зарипова Гузал Закиржанқызы
Тәрбиеші
ЖШС "Қарлығаш" бөбекжай-балабақшасы
Түркістан қаласы

ЕРТЕГІЛЕР АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМЫТУ ӘДІСТЕРІ

Аннотация. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудағы ертегінің тәрбиелік және дамытушылық мүмкіндіктері қарастырылады. Ертегі арқылы баланың сөздік қорын байыту, байланыстырып сөйлеуін қалыптастыру, шығармашылық ойлауын, тілдік қарым-қатынасын дамыту жолдары талданады. Сонымен қатар мектепке дейінгі ұйымдарда қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдер мен практикалық жұмыстардың үлгілері ұсынылған.

Кілт сөздер: ертегі, сөйлеу тілі, мектепке дейінгі тәрбие, тіл дамыту, шығармашылық, сөздік қор, байланыстырып сөйлеу, драмаландыру.

Кіріспе

Қазіргі қоғамда мектепке дейінгі білім беру жүйесінің алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі – баланың жан-жақты дамуына жағдай жасау. Әсіресе мектеп жасына дейінгі кезеңде тіл дамыту жұмыстары ерекше маңызға ие. Себебі дәл осы уақытта баланың сөздік қоры қарқынды қалыптасып, ойын анық жеткізуге, қоршаған ортамен еркін қарым-қатынас жасауға үйренеді. Сөйлеу тілі – баланың танымдық дамуының, эмоционалдық қалыптасуының және әлеуметтік бейімделуінің негізгі көрсеткіштерінің бірі.

Баланың тілін дамытуда халық ауыз әдебиетінің алатын орны ерекше. Соның ішінде ертегілер – балалардың жас ерекшелігіне сай қабылданатын, қызығушылығын арттыратын әрі тәрбиелік мәні жоғары шығармалардың бірі. Ертегілерде кездесетін көркем тіл, мақал-мәтелдер, тұрақты тіркестер, теңеулер мен бейнелі сөздер баланың тіл байлығын молайтады.

Ертегі тыңдау барысында балалар жаңа сөздердің мағынасын түсініп, оларды күнделікті өмірде қолдануға талпынады. Кейіпкерлердің әрекеттерін сипаттау арқылы сөйлем құрауға, өз ойын жүйелі жеткізуге үйренеді. Сонымен қатар ертегі мазмұнын айтып беру, сахналау, сурет бойынша әңгімелеу сияқты жұмыстар балалардың байланыстырып сөйлеу дағдыларын қалыптастырады.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі ұйымдарда баланың сөйлеу тілін дамытуда дәстүрлі әдістермен қатар инновациялық технологияларды пайдалану қажеттілігі артып келеді. Ертегіні цифрлық технологиялармен, театрландырылған ойындармен және шығармашылық тапсырмалармен ұштастыру балалардың оқу әрекетіне деген қызығушылығын арттырып, тілдік белсенділігін күшейтеді.

Сондықтан ертегілерді жүйелі әрі мақсатты қолдану мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың тиімді педагогикалық құралы болып табылады.

Негізгі бөлім

Ертегінің баланың сөйлеу тіліне әсері

Ертегі – халықтың ғасырлар бойы жинақталған даналығы мен тәрбиесінің көрінісі. Оның мазмұны бала психологиясына жақын, қарапайым әрі қызықты болғандықтан, балалар оны ерекше ықыласпен тыңдайды.

Ертегі арқылы бала:

- сөздік қорын толықтырады;
- дұрыс дыбыстауға үйренеді;
- сөйлемді дұрыс құрастырады;
- өз ойын жүйелі жеткізеді;
- тыңдау мәдениетін қалыптастырады;
- есте сақтау қабілетін дамытады;
- шығармашылық қиялын жетілдіреді.

Ертегідегі оқиғаларды тыңдау барысында бала кейіпкерлердің көңіл күйін сезінеді, олардың іс-әрекеттерін бағалайды және өз пікірін білдіруге талпынады. Бұл өз кезегінде сөйлеу белсенділігінің артуына ықпал етеді.

Сөйлеу тілін дамытуда қолданылатын әдістер

1. Мәнерлеп оқу әдісі

Тәрбиешінің дауыс ырғағын өзгертіп, кейіпкерлердің мінезін әсерлі жеткізуі балалардың қызығушылығын арттырады.

Мәнерлеп оқу барысында балалар:

- жаңа сөздерді есте сақтайды;
- дыбыстарды анық айтуға машықтанады;
- мәтінді түсініп тыңдайды;
- эмоция арқылы сөздің мағынасын қабылдайды.

2. Әңгімелесу әдісі

Ертегіні тыңдағаннан кейін қойылатын сұрақтар балалардың ойлауын және сөйлеуін белсендіреді.

Мысалы:

- Ертегінің басты кейіпкері кім?
- Ол қандай әрекет жасады?
- Егер сен оның орнында болсаң не істер едің?
- Ертегіден қандай қорытынды шығаруға болады?

Бұл әдіс баланың еркін сөйлеуіне мүмкіндік береді.

3. Мазмұнын әңгімелету

Балалар ертегіні өз сөздерімен айтып берген кезде байланыстырып сөйлеу қабілеті қалыптасады.

Алғашында қысқа сөйлемдер қолданылса, кейін толық әрі мазмұнды әңгіме құруға үйренеді.

4. Сахналау әдісі

Ертегі кейіпкерлерінің рөлін сомдау – балалардың ең сүйікті әрекеттерінің бірі.

Сахналау кезінде балалар:

- диалог құрады;
- дауыс ырғағын өзгертеді;
- сөздерді анық айтады;
- қарым-қатынас жасау мәдениетін меңгереді.

Сонымен бірге олардың өзіне деген сенімділігі артады.

5. Сурет арқылы әңгімелеу

Ертегі желісі бойынша дайын суреттер немесе балалардың өздері салған иллюстрациялар пайдаланылады.

Балалар суретке қарап:

- оқиғаның ретін сақтайды;
- сөйлемдерді байланыстырады;
- жаңа сөздерді қолданады;
- сипаттап сөйлеуге үйренеді.

6. Шығармашылық тапсырмалар

Бұл жұмыстар балалардың тілдік белсенділігін арттырады.

Мысалы:

- ертегінің соңын өзгерту;
- жаңа кейіпкер енгізу;
- басқа атау ойлап табу;
- өз ертегісін құрастыру;
- кейіпкерге хат жазу;
- кейіпкерді сипаттау.

Осындай тапсырмалар балалардың қиялын ғана емес, сөздік қорын да молайтады.

Дидактикалық ойындардың маңызы

Ертегі негізінде ұйымдастырылған ойындар сөйлеу әрекетін табиғи түрде дамытады.

Мысалы:

«Кім екенін тап»

Тәрбиеші кейіпкерді сипаттайды, балалар табады.

«Сөзді жалғастыр»

Ертегідегі сөйлемнің жалғасын айту.

«Кім не айтты?»

Кейіпкерлердің сөздерін еске түсіру.

«Сиқырлы қапшық»

Заттарды алып, қай ертегіге қатысты екенін айту.

Бұл ойындар сөздік қорды бекітіп, есте сақтау қабілетін жетілдіреді.

Заманауи технологияларды пайдалану

Қазіргі уақытта ертегілерді оқыту барысында ақпараттық технологияларды қолдану тиімді нәтиже береді.

Мысалы:

- интерактивті тақта;
- аудиоертегілер;
- мультимедиялық презентациялар;
- QR-код арқылы ертегі тыңдау;
- анимациялық бейнероликтер;
- цифрлық кітаптар.

Балалар тыңдап қана қоймай, көріп, талдап, салыстырып, өз пікірін айтуға мүмкіндік алады.

Практикалық жұмыс үлгісі

Тақырыбы: «Бауырсақ» ертегісі

Мақсаты: байланыстырып сөйлеуді дамыту.

Жұмыс кезеңдері:

1. Ертегіні мәнерлеп оқу.
2. Кейіпкерлерді атау.
3. Жаңа сөздерді түсіндіру.
4. Сұрақ-жауап ұйымдастыру.
5. Суреттерді ретімен орналастыру.

6. Балаларға ертегіні әңгімелету.
7. Кейіпкерлерді сахналау.
8. Қорытындылау.

Бұл жұмыс барысында балалар жаңа сөздерді меңгеріп, өз ойын еркін айтуға үйренеді.

Педагогке арналған ұсыныстар

Балалардың сөйлеу тілін дамытуда төмендегі қағидаларды сақтау маңызды:

- ертегіні күн сайын оқу;
- балалардың жас ерекшелігін ескеру;
- сұрақтарды қарапайымнан күрделіге қарай қою;
- барлық баланың сөйлеуіне мүмкіндік беру;
- мақтау және қолдау көрсету;
- көрнекіліктерді тиімді пайдалану;
- театрландырылған ойындарды жиі ұйымдастыру;
- ата-аналарды бірлескен ертегі оқу жұмыстарына тарту.

Осындай жүйелі жұмыс нәтижесінде балалардың сөздік қоры, байланыстырып сөйлеуі және шығармашылық қабілеті тұрақты дамиды.

Қорытынды

Ертегі – мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамытудың ең тиімді педагогикалық құралдарының бірі. Ол баланың сөздік қорын байытып қана қоймай, байланыстырып сөйлеу, тыңдау, ойлау, есте сақтау және шығармашылық қабілеттерін кешенді түрде дамытады. Ертегімен ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттері балалардың қызығушылығын оятып, олардың тілдік белсенділігін арттырады.

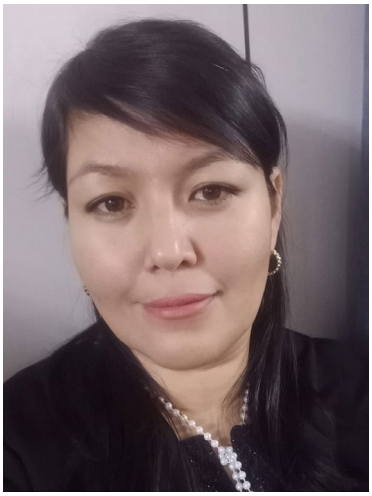
Тәрбиеші ертегіні мақсатты, жүйелі және шығармашылық тұрғыдан қолданғанда ғана жоғары нәтижеге қол жеткізе алады. Мәнерлеп оқу, әңгімелеу, сахналау, суретпен жұмыс, дидактикалық ойындар және заманауи цифрлық технологияларды ұштастыру арқылы балалардың сөйлеу мәдениеті қалыптасып, өз ойын еркін әрі анық жеткізу дағдылары жетіледі.

Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда ертегіні тіл дамыту жұмысының негізгі әдістемелік құралдарының бірі ретінде жүйелі пайдалану – сапалы білім мен тәрбиенің маңызды шарты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы.
3. Выготский Л. С. *Мышление и речь*. – Москва.
4. Эльконин Д. Б. *Психология игры*. – Москва.
5. Жұмабаев М. *Педагогика*. – Алматы.
6. Алтынсарин Ы. *Таңдамалы педагогикалық мұралары*. – Алматы.
7. Қазақ халық ертегілері. – Алматы: «Атамұра».
8. Сухомлинский В. А. *Балаларға жүрек жылуы*. – Алматы.

Тұрсынбекқызы Мақпал
Тәрбиеші
ЖШС "Қарлығаш" бөбекжай-балабақшасы
Түркістан қаласы

БАЛАБАҚШАДА STEAM ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУ:ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ НӘТИЖЕ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда STEAM технологиясының элементтерін қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері, оны оқу-тәрбие үдерісіне кіріктіру жолдары және балалардың жан-жақты дамуына тигізетін ықпалы қарастырылады. STEAM тәсілі ғылым, технология, инженерия, өнер және математиканы өзара байланыстыра отырып, мектеп жасына дейінгі балалардың зерттеушілік дағдыларын, логикалық ойлауын, шығармашылық қабілеттерін және коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға бағытталған. Мақалада балабақшадағы тәжірибелік жұмыстардың нәтижелері талданып, ұйымдастырылған STEAM жобаларының балалардың танымдық белсенділігіне, мәселені шешу дағдыларына және бірлескен әрекетке оң әсері көрсетіледі. Сонымен қатар педагогтердің жұмыс тәжірибесіне негізделген әдістемелік ұсыныстар ұсынылған.

Кілт сөздер: мектепке дейінгі білім беру, STEAM технологиясы, зерттеушілік әрекет, инженерлік ойлау, тәжірибелік оқыту, шығармашылық, инновациялық педагогика.

Кіріспе

XXI ғасыр – ғылым мен технологияның қарқынды дамып, цифрлық инновациялар күнделікті өмірдің ажырамас бөлігіне айналған кезең. Мұндай жағдайда білім беру жүйесінің басты мақсаты – тек білім беру емес, алған білімін өмірлік жағдайларда қолдана алатын, өздігінен ойлайтын, шығармашылық шешім қабылдайтын және жаңа жағдайларға тез бейімделетін тұлғаны қалыптастыру. Сондықтан қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесі де баланың табиғи қызығушылығын қолдап, оны зерттеушілік әрекетке бағыттайтын жаңа педагогикалық тәсілдерді қажет етеді.

Мектепке дейінгі жас – баланың қоршаған әлемді тануға деген қызығушылығы ең жоғары болатын ерекше кезең. Бұл уақытта балалар заттарды ұстап көруге, салыстыруға, бақылауға, тәжірибе жасауға және өз сұрақтарына жауап іздеуге ұмтылады. Осындай табиғи қызығушылықты тиімді пайдалану – педагогтің негізгі міндеттерінің бірі. Осы тұрғыдан алғанда STEAM технологиясы баланың танымдық қажеттілігін қанағаттандыратын, оның шығармашылық және зерттеушілік әлеуетін ашатын тиімді педагогикалық құрал болып табылады.

STEAM – ғылым (Science), технология (Technology), инженерия (Engineering), өнер (Art) және математика (Mathematics) бағыттарын біртұтас жүйеде қарастыратын білім беру моделі. Бұл технологияның ерекшелігі – теориялық білімді тәжірибелік әрекетпен ұштастыруында. Балалар дайын ақпаратты жаттап қана қоймай, тәжірибе жасап, бақылау жүргізіп, мәселенің шешімін өздері іздейді. Мұндай жұмыс олардың логикалық ойлауын, шығармашылық қабілетін, тілдік қарым-қатынасын және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Балабақша жағдайында STEAM элементтері балалардың жас ерекшелігіне бейімделіп ұйымдастырылады. Құрылыс материалдарымен жұмыс, тәжірибелер жүргізу, табиғи құбылыстарды бақылау, қарапайым модельдер құрастыру, математикалық ойындар, көркем шығармашылық жұмыстар және цифрлық құралдарды қолдану – осы технологияның негізгі бағыттары болып табылады. Мұндай жұмыстар балалардың қоршаған орта туралы түсінігін кеңейтіп қана қоймай, олардың алған білімдерін өмірлік жағдаяттарда қолдануына мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі білім беруді жаңғырту бағытында инновациялық педагогикалық технологияларды енгізуге ерекше назар аударылуда. Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты мен мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы баланың зерттеушілік әрекетін, шығармашылық қабілетін және функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған. Осы міндеттерді жүзеге асыруда STEAM технологиясының мүмкіндіктері ерекше.

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, STEAM элементтері енгізілген оқу қызметтерінде балалардың сабаққа деген қызығушылығы артып, олардың танымдық белсенділігі едәуір жоғарылайды. Балалар тәжірибе жасау барысында бақылау жүргізуге, болжам айтуға, өз ойын дәлелдеуге, қателерін талдауға және қорытынды шығаруға үйренеді. Сонымен қатар олар топпен жұмыс жасау, пікір алмасу және ортақ шешім қабылдау сияқты маңызды әлеуметтік дағдыларды меңгереді.

Бұл мақаланың мақсаты – мектепке дейінгі ұйымдағы STEAM элементтерін қолдану тәжірибесін жүйелеу, оның балалардың дамуына әсерін ғылыми-әдістемелік тұрғыдан талдау және педагогтердің тәжірибесінде қолдануға болатын тиімді әдістерді ұсыну.

Негізгі бөлім

Балабақшада STEAM элементтерін қолданудың педагогикалық тәжірибесі

Мектепке дейінгі кезең – баланың қоршаған ортаны танып-білуге деген қызығушылығы жоғары болатын ерекше даму кезеңі. Сондықтан білім беру процесі баланың табиғи қызығушылығына негізделіп ұйымдастырылған жағдайда ғана оның танымдық белсенділігі артып, алған білімін өмірде қолдану мүмкіндігі кеңейеді. Осы тұрғыдан алғанда STEAM технологиясы мектепке дейінгі ұйымдарда білім беру мазмұнын жаңартудың тиімді құралдарының бірі болып табылады.

STEAM технологиясының негізгі ерекшелігі – оқу әрекетін бірнеше білім саласының кірігуі арқылы ұйымдастыру. Балалар бір ғана тапсырманы орындау барысында ғылымды, математиканы, инженерлік ойлауды, шығармашылықты және технологиялық дағдыларды қатар қолданады. Мұндай ұйымдастыру баланың мәселені жан-жақты талдауына, түрлі шешімдерді салыстыруына және өз бетінше қорытынды жасауына мүмкіндік береді.

Балабақша жағдайында STEAM элементтерін енгізу арнайы күрделі құрал-жабдықтарды қажет етпейді. Керісінше, күнделікті қолданылатын табиғи материалдар, құрылыс бөлшектері, қайта өңдеуге болатын тұрмыстық заттар, қағаз, картон, ағаш таяқшалар, пластик қақпақтар, түрлі өлшеу құралдары және цифрлық ресурстар тиімді пайдаланылған жағдайда балалардың шығармашылық белсенділігі айтарлықтай артады.

STEAM ортасын ұйымдастыру ерекшеліктері

STEAM технологиясын тиімді жүзеге асыру үшін топ бөлмесінде зерттеуге және тәжірибе жасауға қолайлы орта қалыптастырылуы тиіс. Мұндай орта балалардың өздігінен әрекет етуіне, тәжірибе жасауына және жаңа идеялар ұсынуына мүмкіндік береді.

Топта келесі оқу аймақтары ұйымдастырылды:

Зерттеу бұрышы

Бұл бұрышта үлкейткіш әйнек, магниттер, компас, түрлі табиғи материалдар (тас, жапырақ, жаңғақ, бүр, топырақ үлгілері), су мен құмға арналған ыдыстар орналастырылды. Балалар табиғи құбылыстарды бақылап, қарапайым тәжірибелер жүргізді.

Құрастыру орталығы

LEGO конструкторлары, ағаш текшелер, магнитті конструкторлар, қағаз және картоннан жасалған бөлшектер арқылы балалар көпірлер, үйлер, мұнаралар, көлік түрлері және әртүрлі инженерлік құрылымдар жасады.

Математикалық ойындар бұрышы

Балалар ұзындықты өлшеді, пішіндерді салыстырды, заттарды топтастырды, симметрия құрастырды, логикалық есептер шығарды.

Шығармашылық зертхана

Бұл аймақта сурет салу, мүсіндеу, аппликация жасау, табиғи материалдардан композициялар құрастыру жұмыстары ұйымдастырылды. Өнер элементтері инженерлік жобалармен байланыстырылды.

Осындай ұйымдастырылған орта балалардың еркін жұмыс жасауына жағдай жасап, олардың өздігінен ізденуіне мүмкіндік берді.

STEAM технологиясын оқу қызметіне кіріктіру тәжірибесі

STEAM элементтері ұйымдастырылған оқу қызметінің барлық кезеңдеріне енгізілді. Әрбір ұйымдастырылған іс-әрекет балалардың белгілі бір мәселені шешуіне бағытталды.

Мысалы, **«Көпір құрастырайық»** тақырыбындағы ұйымдастырылған оқу қызметінде балаларға ойыншық көліктер өзеннен өте алмай тұрған жағдай ұсынылды.

Педагог балаларға:

– Көпір қандай болуы керек?

– Қандай материал мықты болады?

– Көпірдің құлап қалмауы үшін не істеу қажет?

деген проблемалық сұрақтар қойды.

Балалар алдымен өз болжамдарын айтты. Кейін түрлі материалдарды пайдаланып бірнеше үлгі жасап көрді. Әрбір құрастырылған көпір ойыншық көлік арқылы тексерілді. Жұмыс соңында балалар қай үлгінің берік болғанын салыстырып, себебін түсіндірді.

Бұл әрекет барысында балалар:

- бақылау жүргізді;
- салыстырды;
- тәжірибе жасады;
- инженерлік шешім қабылдады;
- математикалық өлшеулер жүргізді;
- өз жұмыстарын қорғады.

Осылайша бір ғана тапсырма бірнеше білім саласын қамтыды.

Тәжірибелік жұмыстардың үлгілері

1-тәжірибе. «Жаңбыр қалай пайда болады?»

Балалар су құйылған ыдысты мөлдір қақпақпен жауып, жылы жерге қойды. Біраз уақыттан кейін қақпақ бетінде су тамшылары пайда болды.

Балалар бақылау нәтижесінде судың буланып, кейін қайтадан тамшыға айналатынын түсінді.

Бұл жұмыс барысында балалар:

- бақылау жүргізді;
- болжам айтты;
- тәжірибе нәтижесін салыстырды;
- жаңа сөздерді меңгерді;
- табиғат құбылыстары туралы алғашқы ғылыми түсініктер қалыптастырды.

2-тәжірибе. «Қай кеме батпайды?»

Балалар қағаздан, пластиктен, ағаштан және фольгадан кеме жасап, оларды суға салды. Нәтижесінде:

- кейбір материалдардың жүзетінін;
- кейбірінің суға бататынын;
- кеме пішінінің де маңызды екенін анықтады.

Балалар өздерінің болжамдарын тәжірибе арқылы дәлелдеуге үйренді.

3-тәжірибе. «Жел диірмені»

Балалар түрлі түсті қағаздан жел диірменін құрастырды.

Жұмыс барысында олар:

- қағазды өлшеді;
- бүктеді;
- симметрия сақтады;
- желдің әсерін бақылады.

Балалар желдің күші артқан сайын диірменнің жылдам айналатынын өздері анықтады.

4-тәжірибе. «Көпірді кім мықты құрастырады?»

Балалар үш топқа бөлінді.

Әр топқа:

- қағаз;
- түтікшелер;
- мұз таяқшалары;
- картон;
- желім берілді.

Балалардың міндеті – ойыншық машинаны көтеретін көпір құрастыру.

Жұмыс соңында көпірлерге жүк қойылып тексерілді.

Балалар өз жобаларын қорғап, не себепті дәл осындай құрылым таңдағандарын түсіндірді.

STEAM элементтерінің балалардың дамуына әсері

Жүргізілген жұмыстар барысында балалардың оқу әрекетіндегі белсенділігіне тұрақты бақылау жүргізілді.

Бақылау нәтижесінде келесі өзгерістер байқалды:

Танымдық даму

Балалардың тәжірибе жасауға қызығушылығы артты. Олар бұрынғыға қарағанда көбірек сұрақ қойып, себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға талпынды.

Коммуникативтік даму

Балалар өз ойын дәлелдеуге, пікір алмасуға және бірлескен жұмыс барысында келісімге келуге үйренді. Сөздік қорлары байып, ғылыми ұғымдарды дұрыс қолдана бастады.

Логикалық ойлау

Балалар мәселені бірнеше жолмен шешуге тырысты, салыстыру, талдау және қорытынды жасау дағдылары қалыптасты.

Шығармашылық даму

Балалардың жаңа идея ұсынуы, жобаларды безендіруі, түрлі материалдарды үйлестіре қолдануы едәуір жақсарды.

Әлеуметтік даму

Топтық жұмыстар барысында балалар бір-біріне көмектесуді, жауапкершілікті бөлісуді және ортақ нәтижеге қол жеткізуді үйренді.

Жүргізілген тәжірибенің нәтижелері

STEAM технологиясын жүйелі қолдану төмендегідей оң нәтижелер көрсетті:

- балалардың танымдық қызығушылығы тұрақты түрде артты;
- тәжірибе жасауға деген ынта қалыптасты;
- зерттеушілік әрекет белсенділігі күшейді;

- сөйлеу мәдениеті жақсарды;
- сұрақ қою және жауап іздеу дағдылары қалыптасты;
- логикалық ойлау қабілеті дамыды;
- математикалық түсініктері кеңейді;
- шығармашылық бастамалары көбейді;
- топпен жұмыс жасау мәдениеті қалыптасты;
- өз жұмысының нәтижесін талдап, қорытынды жасауға үйренді.

Жүргізілген бақылаулар көрсеткендей, STEAM технологиясы балалардың тек білім көлемін ғана арттырмайды. Ең бастысы, ол олардың өмірлік маңызды құзыреттерін қалыптастырады. Балалар жаңа білімді дайын күйінде қабылдамай, өз тәжірибесі арқылы меңгереді. Осындай оқыту нәтижесінде олардың өзіне деген сенімі артып, кез келген мәселені шешуге деген қызығушылығы күшейеді.

Қорытынды

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде STEAM технологиясын қолдану – баланың жан-жақты дамуына бағытталған инновациялық педагогикалық тәсілдердің бірі. Бұл технология ғылым, технология, инженерия, өнер және математиканы өзара байланыстыра отырып, балалардың танымдық белсенділігін, зерттеушілік қабілетін, шығармашылық ойлауын және практикалық дағдыларын кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. STEAM элементтері оқу қызметін қызықты әрі мазмұнды ұйымдастыруға жағдай жасап, баланың алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдануына ықпал етеді.

Мақалада қарастырылған тәжірибе көрсеткендей, STEAM элементтерін жүйелі және мақсатты қолдану балалардың оқу іс-әрекетіне деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың өздігінен ізденуіне, бақылау жүргізуіне, тәжірибе жасауына және мәселені бірнеше қырынан қарастырып, шешім қабылдауына мүмкіндік береді. Практикалық жұмыстар барысында балалар болжам жасап, оны тәжірибе арқылы тексеруге, өз жұмыстарын талдауға және қорытынды жасауға дағдыланды. Мұндай әрекеттер олардың логикалық ойлауын, сөйлеу мәдениетін, шығармашылық қабілетін және коммуникативтік дағдыларын жетілдірді.

STEAM технологиясының тағы бір маңызды ерекшелігі – оның білім беру салаларын кіріктіріп, оқу үдерісін өмірмен байланыстыра ұйымдастыруында. Балалар қарапайым құрылыс жұмыстарын орындау, тәжірибелер жүргізу, табиғи құбылыстарды бақылау, математикалық есептеулер жасау және көркем шығармашылықпен айналысу барысында әртүрлі білім салаларын өзара ұштастыра отырып меңгереді. Бұл олардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырып, мектепте табысты білім алуға берік негіз қалайды.

Тәжірибелік жұмыс нәтижелері STEAM технологиясының мектепке дейінгі ұйымдағы оқу-тәрбие үдерісінің сапасын арттыруда тиімді екендігін көрсетті. Балалардың танымдық белсенділігі, зерттеушілік қызығушылығы, шығармашылық бастамалары мен бірлескен жұмыс дағдылары айтарлықтай дамыды. Сонымен қатар олардың өз ойын еркін жеткізуі, дәлелдеуі, пікір алмасуы және жауапкершілік сезімі қалыптаса түсті.

Қорытындылай келе, STEAM элементтерін мектепке дейінгі ұйымдардың күнделікті білім беру қызметіне жүйелі енгізу – заман талабына сай, шығармашыл, ізденімпаз, сын тұрғысынан ойлайтын және өмірлік мәселелерді шеше алатын тұлғаны тәрбиелеудің тиімді жолы болып табылады. Сондықтан педагогтердің кәсіби құзыреттілігін жетілдіру, дамытушы STEAM ортасын ұйымдастыру және инновациялық әдістерді кеңінен қолдану мектепке дейінгі білім беру сапасын арттырудың маңызды бағыттарының бірі болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана, 2022.
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы. – Астана, 2023.

Мүтәліп Наурызгүл
Тәрбиеші
ЖШС "Қарлығаш" бөбекжай-балабақшасы
Түркістан қаласы

ДАМЫТУШЫ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ

Аннотация. Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың танымдық қабілеттерін дамытудағы дамытушы ойындардың рөлі қарастырылады. Ойын барысында баланың ойлау, есте сақтау, зейін, қиял, сөйлеу және шығармашылық қабілеттерінің қалыптасуы ғылыми-педагогикалық тұрғыдан талданады. Сонымен қатар балабақшада қолдануға болатын дамытушы ойындардың тиімді әдістері мен тәжірибелік үлгілері ұсынылады.

Кілт сөздер: дамытушы ойын, танымдық қабілет, мектепке дейінгі тәрбие, ойын технологиясы, зейін, есте сақтау, логикалық ойлау, шығармашылық.

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың жеке тұлғасы мен танымдық қабілеттері қарқынды дамитын ерекше уақыт. Осы кезеңде бала қоршаған ортаны танып-білуге қызығушылық танытып, әрбір жаңа ақпаратты ойын арқылы жеңіл қабылдайды. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда оқу-тәрбие үдерісін ойынмен ұштастыру – баланың жан-жақты дамуының маңызды шарты болып табылады.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – тек білім беру емес, баланың шығармашылық және интеллектуалдық әлеуетін дамыту. Бұл міндетті жүзеге асыруда дамытушы ойындардың орны ерекше. Олар баланың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, өздігінен ізденуге, ой қорытындысын жасауға, мәселені шешуге және қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасауға үйретеді.

Баланың танымдық қабілеті – оның қоршаған ортаны қабылдау, бақылау, салыстыру, талдау, есте сақтау, қиялдау және ойлау сияқты психикалық процестерінің жиынтығы. Осы қабілеттерді жүйелі түрде дамыту баланың мектепке дайындығын қамтамасыз етіп, кейінгі білім алуына берік негіз қалайды.

Дамытушы ойындар оқу әрекетін қызықты етіп ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Ойын барысында бала өзін еркін сезінеді, қателесуден қорықпайды, жаңа білімді белсенді меңгереді. Сондықтан ойын – мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың негізгі құралы болып саналады.

Негізгі бөлім

Дамытушы ойындардың педагогикалық маңызы

Дамытушы ойын – баланың интеллектуалдық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына бағытталған арнайы ұйымдастырылған әрекет. Мұндай ойындар баланың танымдық қызығушылығын арттырып, өздігінен ойлануға, зерттеуге және шешім қабылдауға жетелейді.

Дамытушы ойындардың басты ерекшелігі – олар баланың жас ерекшелігіне сай ұйымдастырылып, күрделілігі біртіндеп артып отырады. Бұл баланың мүмкіндігін ескеруге және оның қабілетін кезең-кезеңімен дамытуға мүмкіндік береді.

Ойын барысында бала:

- жаңа білімді табиғи жолмен меңгереді;
- логикалық ойлау қабілетін дамытады;
- салыстыру, талдау, жинақтау әрекеттерін орындайды;
- есте сақтау мен зейінін жаттықтырады;
- сөздік қорын молайтады;
- шығармашылық ойлауын жетілдіреді.

Танымдық қабілетті дамытудың негізгі бағыттары

Зейінді дамыту

Зейін – танымдық әрекеттің негізі. Баланың зейіні жақсы дамыған жағдайда ол тапсырманы мұқият тыңдап, дұрыс орындай алады.

Зейінді дамытуға арналған ойындар:

- «Артығын тап»;
- «Не өзгерді?»;
- «Ұқсастығын тап»;
- «Жоғалған затты тап»;
- «Суретті жалғастыр».

Бұл ойындар баланың бақылағыштығын және назарын шоғырландыру қабілетін арттырады.

Есте сақтау қабілетін жетілдіру

Есте сақтау – баланың оқу әрекетінің маңызды құрамдас бөлігі.

Тиімді ойындар:

- «Есте сақта және айт»;
- «Суреттерді есте сақта»;
- «Қандай зат жоғалды?»;
- «Қатарды жалғастыр»;
- «Түстерді есте сақта».

Осындай ойындар арқылы бала ақпаратты тез қабылдап, ұзақ уақыт есте сақтауды үйренеді.

Логикалық ойлауды дамыту

Логикалық ойлау – мәселені талдау және шешім қабылдау қабілеті.

Балабақшада жиі қолданылатын ойындар:

- логикалық блоктар;
- пішіндерді сәйкестендіру;
- мозайка құрастыру;
- лабиринттер;
- жұмбақтар;
- пазлдар;
- математикалық ойындар.

Бұл ойындар баланың салыстыру, қорытынды жасау, себеп-салдарлық байланысты анықтау қабілеттерін дамытады.

Сөйлеу тілін дамыту

Танымдық қабілеттің дамуы сөйлеумен тығыз байланысты.

Сөйлеуді дамытатын ойындар:
- «Сөйлемді аяқта»;
- «Әңгіме құрастыр»;
- «Сиқырлы қапшық»;
- «Кім жылдам?»;
- рөлдік ойындар.

Осындай жұмыстар баланың сөздік қорын байытып, өз ойын еркін жеткізуіне мүмкіндік береді.

Шығармашылық қабілетті дамыту

Шығармашылық ойындар балалардың қиялын, эстетикалық талғамын және бастамашылдығын қалыптастырады.

Мысалы:
- құрылыс ойындары;
- құммен ойын;
- LEGO құрастыру;
- ертегі құрастыру;
- сурет салу;
- мүсіндеу;
- табиғи материалдармен жұмыс.

Бұл әрекеттер арқылы бала өз ойын бейнелеп, шығармашылық ізденіске үйренеді.

Балабақшада қолданылатын дамытушы ойындардың түрлері

Мектепке дейінгі ұйымдарда келесі ойын түрлері кеңінен қолданылады:
- дидактикалық ойындар;
- интеллектуалдық ойындар;
- сенсорлық ойындар;
- ұлттық ойындар;
- қимылды ойындар;
- логикалық ойындар;
- сюжеттік-рөлдік ойындар;
- STEM және STEAM элементтері бар ойындар.

Мысалы, «Көпір құрастыр», «Мұнара сал», «Су неге ағады?», «Түстерді араластыр» сияқты тәжірибелік ойындар баланың зерттеушілік қабілетін дамытады.

Дамытушы ойындарды ұйымдастырудың тиімді шарттары

Дамытушы ойындардың нәтижелі болуы үшін:
- баланың жас ерекшелігі ескерілуі;
- қауіпсіз әрі қызықты ойын ортасы құрылуы;
- ойын мақсаты нақты анықталуы;
- көрнекіліктердің сапалы болуы;
- әр баланың белсенді қатысуына мүмкіндік берілуі;
- мадақтау мен қолдау көрсетілуі;
- ойынның жүйелі ұйымдастырылуы қажет.

Тәрбиеші баланың қызығушылығын оята отырып, оны өздігінен ойлануға және шешім қабылдауға ынталандыруы тиіс.

Тәрбиешінің рөлі

Дамытушы ойындарды ұйымдастыруда тәрбиеші бағыттаушы әрі қолдаушы қызметін атқарады. Ол ойын барысында балалардың қызығушылығын арттырып, олардың танымдық белсенділігін қолдайды.

Тәрбиеші:
- баланың мүмкіндігін ескереді;
- ойын тапсырмаларын күрделендіріп отырады;
- балалардың жетістігін бағалайды;

• шығармашылық бастамаларын қолдайды;
• әр баланың жеке дамуына жағдай жасайды.

Дамытушы ойындардың нәтижелері

Жүйелі ұйымдастырылған ойын жұмыстарының нәтижесінде балаларда:
• танымдық қызығушылық қалыптасады;
• логикалық ойлау дамиды;
• есте сақтау қабілеті жақсарады;
• зейіні тұрақтанады;
• сөздік қоры молаяды;
• шығармашылық белсенділігі артады;
• өздігінен шешім қабылдау қабілеті қалыптасады;
• мектепке психологиялық және интеллектуалдық дайындығы жоғарылайды.

Қорытынды

Дамытушы ойындар – мектепке дейінгі балалардың танымдық қабілеттерін дамытудың ең тиімді педагогикалық құралдарының бірі. Ойын барысында бала білімді табиғи жолмен меңгеріп, ойлау, есте сақтау, сөйлеу, зейін және шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді. Сондықтан ойын технологияларын оқу-тәрбие үдерісінде жүйелі әрі мақсатты қолдану – қазіргі тәрбиешінің кәсіби міндеттерінің бірі.

Қазіргі заманғы мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында дамытушы ойындарды инновациялық технологиялармен, STEM және STEAM элементтерімен ұштастыру балалардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастырып, олардың болашақ оқу жетістіктеріне берік негіз қалайды.

Баланың танымдық белсенділігі артқан сайын оның білімге деген қызығушылығы, өзіне деген сенімі және өмірлік дағдылары қалыптасады. Сондықтан дамытушы ойындарды күнделікті ұйымдастырылған іс-әрекеттің ажырамас бөлігі ретінде пайдалану – сапалы мектепке дейінгі тәрбиенің басты шарттарының бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана.
3. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана.
4. Выготский Л.С. *Воображение и творчество в детском возрасте.* – Москва.
5. Эльконин Д.Б. *Психология игры.* – Москва.
6. Пиаже Ж. *Психология интеллекта.* – Санкт-Петербург.
7. Сухомлинский В.А. *Сердце отдаю детям.* – Москва.
8. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. *Педагогика.* – Алматы.
9. Монтессори М. *Помоги мне сделать это самому.* – Москва.

Алдабергенова Салтанат Жумабековна
Тәрбиеші
“Самұрық” бөбекжайы” КМҚК
Ұлытау облысы, Сәтбаев қаласы

БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕГІ АТА-АНА МЕН ТӘРБИЕШІНІҢ ТИІМДІ СЕРІКТЕСТІГІ

Аннотация. Мақалада мектепке дейінгі ұйымдағы бала тәрбиесінің сапасын арттырудағы ата-ана мен тәрбиешінің серіктестік қарым-қатынасының маңызы қарастырылады. Отбасы мен балабақша арасындағы өзара ынтымақтастықтың негізгі бағыттары, тиімді жұмыс түрлері және олардың баланың жан-жақты дамуына ықпалы ғылыми-тәжірибелік тұрғыда талданады. Сонымен қатар қазіргі заманғы білім беру жағдайында ата-анамен жұмыс жасаудың инновациялық тәсілдері ұсынылады.

Тірек сөздер: бала тәрбиесі, ата-ана, тәрбиеші, серіктестік, мектепке дейінгі ұйым, отбасы, ынтымақтастық, тәрбие.

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлға ретінде қалыптасуының ең маңызды әрі жауапты кезеңдерінің бірі. Осы уақытта бала қоршаған ортаны танып, алғашқы әлеуметтік дағдыларды меңгереді, мінез-құлқы қалыптасады, адамгершілік қасиеттері дамиды. Сондықтан бұл кезеңде жүргізілетін тәрбиенің сапасы баланың болашақ өміріне тікелей ықпал етеді.

Баланың алғашқы тәрбиесін отбасы береді. Отбасында алған тәрбие оның өмірлік ұстанымдарының, қарым-қатынас мәдениетінің, дүниетанымының негізін қалайды. Ал мектепке дейінгі ұйым осы тәрбиені толықтырып, баланың қабілетін дамытуға, әлеуметтенуіне жағдай жасайды. Осы екі ортаның тәрбиелік ықпалы бір бағытта болған жағдайда ғана бала жан-жақты әрі үйлесімді дамиды.

Қазіргі таңда қоғамдағы өзгерістер, цифрлық технологиялардың дамуы, ақпарат көлемінің артуы ата-ана мен тәрбиеші арасындағы өзара байланысты жаңа деңгейге көтеруді талап етеді. Бұрынғыдай тек ата-аналар жиналысымен шектелу жеткіліксіз. Қазіргі ата-ана баласының жетістіктері туралы жедел ақпарат алғысы келеді, тәрбие үдерісіне белсенді қатысуды қалайды. Сондықтан балабақша мен отбасының өзара әрекеті серіктестік қағидатына негізделуі тиіс.

Тиімді серіктестік – бұл тек ақпарат алмасу емес, ортақ мақсатқа жұмылу, бір-бірін құрметтеу, өзара сенім қалыптастыру және баланың мүддесін бірінші орынға қою. Осындай ынтымақтастық нәтижесінде тәрбиелік жұмыстардың тиімділігі артып, баланың психологиялық жайлылығы қамтамасыз етіледі.

Негізгі бөлім

Ата-ана мен тәрбиешінің серіктестігінің мәні

Серіктестік – екі жақтың тең дәрежеде әрекет етуі, ортақ жауапкершілікті бөлісуі және өзара қолдау көрсетуі. Бала тәрбиесінде ата-ана мен тәрбиеші бір-бірінің жұмысын толықтыратын маңызды тұлғалар болып табылады.

Ата-ана баланың мінезін, қызығушылығын, денсаулығын, отбасылық ерекшеліктерін жақсы біледі. Ал тәрбиеші баланың құрдастарымен қарым-қатынасын, оқу әрекетін, танымдық қабілетін бақылайды. Осы ақпараттардың бір-бірімен үйлесуі баланың жеке ерекшеліктерін ескеріп жұмыс жүргізуге мүмкіндік береді.

Егер ата-ана мен тәрбиеші арасында түсіністік болмаса, бала екі түрлі талаптың арасында қалып, тәрбиелік жұмыстардың нәтижесі төмендейді. Сондықтан барлық талаптар мен ережелер бірізді болуы қажет.

Серіктестіктің негізгі қағидалары

Табысты серіктестік бірнеше маңызды қағидаға сүйенеді:

- өзара сыйластық;
- сенімді қарым-қатынас;
- ашық ақпарат алмасу;
- жауапкершілікті бөлісу;
- баланың жеке ерекшелігін құрметтеу;
- ортақ тәрбиелік мақсат қою.

Осы қағидалар сақталған жағдайда ата-ана мен тәрбиеші арасында тұрақты әрі нәтижелі байланыс қалыптасады.

Тиімді серіктестіктің бала дамуына әсері

Отбасы мен балабақша арасындағы бірлескен жұмыстың нәтижесінде:

- баланың психологиялық тұрақтылығы артады;
- өзіне деген сенімі қалыптасады;
- қарым-қатынас мәдениеті дамиды;
- сөйлеу қабілеті жақсарады;
- шығармашылық белсенділігі жоғарылайды;
- мектепке дайындық деңгейі көтеріледі;
- тәртіп сақтау дағдылары қалыптасады.

Бала ата-анасы мен тәрбиешісінің өзара түсіністігін көрген кезде өзін қауіпсіз сезінеді және білім алуға деген қызығушылығы артады.

Ата-анамен жұмыстың заманауи түрлері

Қазіргі кезде тәрбиешілер дәстүрлі әдістермен қатар инновациялық жұмыс түрлерін де қолдануда.

1. Ашық есік күндері

Ата-аналар оқу қызметіне қатысып, баласының жетістіктерін өз көзімен бақылайды.

2. Шеберлік сағаттары

Балалар мен ата-аналар бірлесіп сурет салады, ұлттық бұйымдар жасайды, тәжірибелер өткізеді немесе тағам әзірлейді. Бұл отбасы ішіндегі қарым-қатынасты нығайтады.

3. Отбасылық жобалар

«Менің отбасым», «Менің туған өлкем», «Экологиялық отбасы», «Отбасылық кітапхана» сияқты жобалар арқылы ата-аналардың белсенділігі артады.

4. Онлайн байланыс

WhatsApp, Telegram және басқа цифрлық платформалар арқылы күнделікті ақпарат беру, фотоесептер жіберу, кеңестер ұсыну тиімді нәтиже береді.

5. Психологиялық тренингтер

Ата-аналарға арналған семинарлар мен тренингтер тәрбиелік сауаттылықты арттырады.

Тәрбиешінің кәсіби рөлі

Тәрбиеші тек білім беруші ғана емес, ата-ананың сенімді серіктесі болуы тиіс. Ол:

• әр баланың ерекшелігін зерттейді;
• ата-аналарға кеңес береді;
• тәрбиелік мәселелерді бірлесіп шешеді;
• қолайлы психологиялық ахуал қалыптастырады;
• отбасымен тұрақты байланыс орнатады.

Тәрбиешінің кәсібилігі мен қарым-қатынас мәдениеті ата-ананың сенімін қалыптастыруда ерекше рөл атқарады.

Ата-ананың жауапкершілігі

Тиімді серіктестік тек тәрбиешіге ғана байланысты емес. Ата-аналар да белсенді болуы қажет.

Ата-ананың негізгі міндеттері:
• баланың күн тәртібін сақтау;
• балабақша талаптарын қолдау;
• баламен сапалы уақыт өткізу;
• кітап оқу мәдениетін қалыптастыру;
• ұлттық құндылықтарды дәріптеу;
• баланың жетістігін мадақтау;
• тәрбиешімен тұрақты байланыста болу.

Осындай жауапкершілік арқылы бала өзін қолдаулы сезініп, үйлесімді дамиды.

Серіктестікті жетілдіру жолдары

Мектепке дейінгі ұйымдарда ата-анамен жұмысты жетілдіру мақсатында:
• цифрлық платформаларды тиімді пайдалану;
• отбасылық клубтар ұйымдастыру;
• бірлескен мерекелер өткізу;
• ата-аналардың ұсыныстарын ескеру;
• сауалнамалар жүргізу;
• жеке кеңес беру жұмыстарын көбейту;
• тәжірибе алмасу кездесулерін ұйымдастыру;
• баланың даму картасын бірге талдау ұсынылады.

Осындай жұмыстар ата-ананың балабақша өміріне қызығушылығын арттырып, тәрбиенің нәтижелілігін жоғарылатады.

Қорытынды

Бала тәрбиесі – қоғам алдындағы ең маңызды міндеттердің бірі. Бұл міндетті сапалы орындау отбасы мен мектепке дейінгі ұйымның өзара түсіністігіне, бірлескен жұмысына және серіктестік қарым-қатынасына байланысты.

Ата-ана мен тәрбиеші бір мақсатта әрекет еткен жағдайда ғана бала өзін қауіпсіз сезініп, жан-жақты дамиды. Тиімді серіктестік баланың білім алуына ғана емес, оның адамгершілік қасиеттерінің, ұлттық құндылықтарының, шығармашылық қабілеттерінің қалыптасуына ықпал етеді.

Қазіргі білім беру жүйесінде ата-анамен жұмысты жаңаша ұйымдастыру – уақыт талабы. Цифрлық технологияларды пайдалану, отбасылық жобаларды жүзеге асыру, ашық қарым-қатынас орнату және ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыру арқылы мектепке дейінгі ұйымдар тәрбиенің сапасын жаңа деңгейге көтере алады.

Бала тәрбиесіндегі жетістік – ата-ана мен тәрбиешінің өзара сеніміне, ынтымақтастығына және ортақ жауапкершілігіне негізделген үздіксіз еңбектің нәтижесі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана.
2. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана.
3. Выготский Л.С. *Психология развития ребенка.* – Москва.

Қойшыман Заңғар Досанұлы
6В01402 - «Дене шынықтыру және спорт мұғалімін даярлау" факультетінің 4 -курс студенті
Өзбекәлі Жәнібеков астындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
Шымкент қаласы

ЖЕҢІЛ АТЛЕТИКА ЭЛЕМЕНТТЕРІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

КІРІСПЕ

Зерттеудің өзектілігі: Мектеп оқушылары арасындағы салауатты өмір салты жүйелі дене тәрбиесімен тығыз байланысты, бұл жастардың жалпы дамуы мен әл-ауқатында шешуші рөл атқарады. Тұрақты дене белсенділігі дене шынықтырумен күнделікті айналысуға, психикалық денсаулықты жақсартуға және әлеуметтік дағдыларды дамытуға көмектеседі. Мектептер мен университеттер денсаулықты нығайтудың негізгі платформасы ретінде қызмет етеді, өйткені дене шынықтыру денені нығайтып қана қоймайды, сонымен бірге тәртіпті, топтық жұмысты және эмоционалды тұрақтылықты күшейтеді.

Дене шынықтыру бағдарламалары жақсы құрылымдалған және теңдестірілген болса, балалар мен жасөспірімдер арасында жиі кездесетін семіздік, қант диабеті және жүрекке байланысты аурулар сияқты аурулардың алдын алуға айтарлықтай үлес қоса алады. Бұл бағдарламалар дене саулығын нығайтатын және танымдық қабілеттерін арттыратын аэробты жаттығуларды, күш жаттығуларын және спортты қоса алғанда, әртүрлі әрекеттерді қамтиды. Олар студенттердің ересек жасқа дейін өздерімен бірге алып жүре алатын салауатты әдеттерін дамытуға ықпал етеді. Сондай - ақ, жүйелі дене тәрбиесі ақыл - ойдың анықтығын арттырады, күйзелісті азайтады және зейінді арттырады, бұл оқу үлгерімі үшін өте маңызды процес болып табылмақ.

Дене шынықтыруды мектеп бағдарламаларына жүйелі түрде енгізу дененің әл-ауқатқа ықпал етіп қана қоймайды, оған қоса оқушылар арасында қоғамдастық пен ынтымақтастық сезімін оятады. Дене тәрбиесі ұлттық білім беру жүйесіне көбірек енгізілуде, бұл оның халықтың жалпы денсаулығы үшін маңыздылығын мойындаудың артып келе жатқанын көрсетеді. Біртұтас дамуға баса назар аудара отырып, мақсат - оқуда ғана емес, тағы да салауатты, белсенді өмір салтын ұстанатын жастардың ұрпағын тәрбиелеу.

Жеңіл атлетика - бұл барлығына ұсынатын спорт түрінде іс-шаралардың ауқымы мен әртүрлілігі әр түрлі дене типтері мен дене және ақыл-ой қабілеттерінің спорттық машығы деңгейіндегі студенттерге жол көрсетеді. Өнімділіктің ең жоғары деңгейінде адамдар өздері үшін ең қолайлы болатын белгілі бір іс-шараларға мамандануға бейімделіп бәсекеге қабілетті болу үшін ұзақ және ауыр жаттығуларды игеріп, көбінесе жыл бойына дайындығын жалғастырады.

Мектеп деңгейінде бұл әдетте олай емес және жеңіл атлетиканың көп бөлігі уақыт бірлігінде, әдетте жаз кезінде көбінесе күз мезгілінде болады. Статистикалық мәліметтеріне сәйкес, соңғы 10 - 15 жылда білім алушы жастар арасындағы ауру деңгейі 10%-ға артқан, сау білім алушылардың саны азайып, керісінше 2 - 5 ауру түрімен зардап шегетін студенттердің саны көбейген. Олар бұл жағдайға университеттердегі білім беру процесінің мазмұны мен құрылымының үнемі өзгеруі әсер етеді, бұл түлектердің еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болуын қамтамасыз етуге бағытталған, соның салдарынан оқу жүктемесі артып, оқытуды қарқындату жүреді. Одан бөлек, оқу жағдайлары санитарлық-гигиеналық талаптарға сәйкес келмейтіндігі де әсер етеді деп атап көрсеткен.

Жас ұрпақтың денсаулық көрсеткіштері тек әлеуметтік табыстылық пен өмір сапасының шынайы көрсеткіші ғана емес, қосымша түрде қоғамның әлеуметтік әл-ауқатының көрсеткіші болып есептеледі. Қазіргі экономикалық жағдайда 25 жасқа дейінгі жастар, яғни экономикалық белсенді халық үлесін арттыратын негізгі топ болын саналады. Паролимпиада және арнайы Олимпиада сияқты жарыстардың көбеюі мүгедек спортшылардың қол жеткізе

алатын шеберлік деңгейін көрсетеді. Мүмкіндігі шектеулі оқушыларды негізгі сыныптарда оқытуға тарту оңай емес екендігі мойындалғанымен, барлық оқушылар ала алатын артықшылықтар қосымша күш салуға тұрарлық.

Білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде жаңару мен жаңғыртудың маңызды және күрделі үдерістерді бірінші кезекте элективті курстарды таңдауда, негізгі міндеттермен қатар оқыту технологиялары, оқыту әдістері, хабардарлықты арттыру, білім беру мекемесін бақылау, білім беру процесінде оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыруға аз көңіл бөлінеді. Денсаулық пен медицина мен адам экологиясының негізгі түсініктері, барлық уақыттағы адами қасиеттерінің негізгі көрсеткіштері. Жалпы қорғанысы мен денсаулығын сақтау қабілетінде салауатты өмір салтын қалыптастыруда жаңа тәсілдерді қолдануды қажет етеді.

Дипломдық жобада зерттеу соңғы жылдары осы тақырыптың ғылыми зерттеулер үшін өзектілігі туралы К. В. Планкин мәдени - тынығу іс - әрекеті үдерісінде оқушы жастардың қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру қажеттілігін көрсетіп, сонымен бірге өзінің педагогикалық зерттеулерінде дене шынықтыру үдерісінде техникалық университет білім алушылары дені сау өмір салтын қалыптастыру жүйесін негіздеген.

Жалпы мектептің білім беру ортасында оқушылар үшін салауатты өмір салтын қалыптастыру технологиясымен дене және психикалық денсаулыққа зиян келтірместен оқу ықтималдықтарын болжауға, денсаулықты сақтайтын мүмкіндік беретін технология екенін мойындап оқу процесін ұйымдастырылуы бүгінгі күні жеткіліксіз. Оқытудың көптеген әдістерінің болуы денсаулығы мен оқушының салауатты өмір салтын қалыптастырудың тиімді әзірленген бағдарламаларының болмауы арасындағы бұл қайшылық біздің зерттеулерімізге негіз болады.

Зерттеудің өзектілігі бұдан бөлек бүгінгі таңда педагогикалық циклдің оқу пәндерін дамыту арқылы мектеп оқушылары арасында салауатты өмір салты мәдениетін қалыптастырудың ғылыми негізделген әдістемесін құрудың өткір мәселесінің туындауымен байланысты.

Зерттеу нысаны: Жалпы білім беру мекемелері

Зерттеу пәні: Білім беру мекемелеріндегі оқу тәрбие үрдісі

Зерттеу мақсаты: Жеңіл атлетика элементтері арқылы білім алушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыруды теориялық тұрғыда негздеп әдістемесін жасау.

Зерттеу міндеттері:

- Жеңіл атлетика әдіс тәсілдері мен элементтерін меңгеруді негіздеу;
- Жеңіл атлетика негізінде салауатты өмір салтын қалыптастыруды зерделеу;
- Салауатты өмір салтын қалыптастыруда білім алушылардың белсенділігін арттыру;
- Жеңіл атлетика элементтері арқылы білім алушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыру әдістемесін жасау;

Зерттеу әдістері: Зерттеу әдістері жұмыстың мақсаты мен міндеттеріне сәйкес анықталды: арнайы әдебиеттер деректерін талдау және жалпылау, дене дайындығын тестілеу, педагогикалық эксперимент, математикалық статистика әдістері қолданылды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

- Жеңіл атлетика әдіс тәсілдері мен элементтерін меңгеруінде;
- ЖА негізінде салауатты өмір салтын қалыптастыру анықталды;
- Салауатты өмір салтына қатысу деңгейінің өсу қарқыны;
- Білім алушылардың денсаулығын сипаттайтын негізгі көрсеткіштер анықталды: антропометриялық мәліметтер, тыныштықтағы тамыр соғысы (рет/мин), белгілі жүктемеден кейін тамыр соғысының қалпына келу уақыты (сек.), өкпенің өмірлік сыйымдылығы (мл), артериалдық қысым, бұлшықет төзімділігі (қайталау саны), созылмалы аурулар саны, жылдық суық тию аурулары саны, дене шынықтыру мен спортпен айналысу тәжірибесінің ұзақтығы, қозғалыс қабілеттерінің көрсеткіштері.

Теориялық мәні: зерттеу нәтижелері педагогика саласында салауатты өмір салты жөніндегі ғылыми түсініктерді байытады. Жеңіл атлетика құралдарын қолдана отырып әзірленген технология болашақ мұғалімдердің теориялық дайындығы үшін негіз болады және олардың оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыруға бағытталуын қамтамасыз етеді.

Практикалық мәні: педагогикалық технология білім алушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыруға оң әсер ететіндігі дәлелденді. Әзірленген технология оқу процесіне енгізілді. Оның практикалық қолданылу перспективасы анықталды. Зерттеу материалдары бірінші курс білім алушылардың жеңіл атлетика сабақтарында салауатты өмір салтын қалыптастыру мақсатында қолданыла алады.

Жұмыс құрылымы мен көлемі: Диплом жоба жұмысы 30 беттен тұрады, кіріспеден, екі бөлімнен, қорытындыдан, 20 дерек көзінен тұратын әдебиеттер тізімінен құралған.

Қорытынды

Жұмыстың негізгі идеялары. Төменде берілмегендерді ынталандыру үшін оқыту идеялары берілген. Орташа қашықтықтағы әдеттегі кесте бойынша жаттығуға дайын адамдарға жергілікті жеңіл атлетика клубына қосылуға кеңес беру керек. 1. Үздіксіз топтағы сандарды тең командалық релелерге бөліп, оларды жол тізбегінің айналасына тарату. Жүгіру әрбір жүгіруші бастапқы орнына оралғанша. 2. Сап жүгірушілер қатарындағы соңғы адам алға қарай жүгіреді және қайтадан жүгіре бастайды; енді адам соңғы рет алға қарай үгіреді және жүгіруді жалғастырады және т.б.

3. Ысқырық ысқырық жарылысымен жұмыс істейді топ шыққанға дейін адымдап шығады келесі жарылыс. 4. Ысқырық қарқыны спортшысынан белгілі бір қашықтыққа жүгіруді сұрайды берілген уақыт, мысалы, 60 секундта 300 метр. Әрбір 100 м 20 секундта жүгіру керек. Қарқын туралы пайымдауды дамыту үшін ысқырық 20 секунд ішінде беріледі. аралықтар. Өзгеріс – 21 секундта, 18 секундта, 21 секундта 100 метрге жүгірумен бірдей уақыт пен қашықтық-спортшыны қарқынының өзгеруіне дағдыландырады. 5. Ирек зиг-зак жүгіру жалаулары 30 - 50 м аралықпен бұрыштарға орналастырылады бір-біріне. Спортшы жалаушаға қарай адымдайды, содан кейін бұрылып, келесіге қарай жылдамдайды; содан кейін қайталайды.

Салауатты өмір салтын қалыптастырудың заманауи тәсілдерін талдауға арналған. Қазіргі әлемде жас ұрпақтың денсаулығын сақтау мәселесі ерекше өткір болып отыр. Жұмыс салауатты өмір салтын қалыптастыруға байланысты процестерді және жастардың денсаулыққа деген құндылық қатынасын түсінуді тереңдетуге бағытталған. Салауатты өмір салты және денсаулық мәдениеті ұғымдары сипатталады. Жастар ортасындағы жағымсыз тенденцияларды жою (әртүрлі әлеуметтік ауытқулардың өсуі, алкоголизм, нашақорлық,

жасөспірімдер арасындағы қылмыс), құндылық бағдарларын қалыптастыру, өмірге бағытталған өмір салтын қалыптастыру мәселелері ерекше әлеуметтік маңызға ие.

Қазіргі әлеуметтік шындықтар құндылықтар жүйесіндегі денсаулықтың орны мен рөлін сапалы түсінуді, студент жастардың құндылық бағдарлары мен өмірлік тәжірибелерін талдауды қажет ететіндігіне назар аударылады. Жастардың әлеуметтік мәртебесінің ерекшелігі, оның болашаққа бағдарлануы оның ерекше әлеуметтік маңыздылығын анықтайтыны атап өтілді. Жобада салауатты өмір салты және денсаулық мәдениеті ұғымдары тұжырымдалған. Жұмыс салауатты өмір салтын қалыптастыру процестерін және жастардың денсаулыққа деген құндылық қатынасын түсінуді тереңдетуге бағытталған. Жастардың өзінің жаңа өлшемдері, өзінің психикалық және шығармашылық әлеуеті туралы білім алуы арқылы денсаулық мәдениетін және салауатты өмір салтын қолдауды ескере отырып, жаңа оң ойлауды қалыптастыру ұсынылады. Білім берудің қалыптастырушы қызметі анықталады, ол оқу процесі мен оқу орнының білім беру ортасы арқылы оқушылардың валеологиялық құзыреттілігін қалыптастыруға жүйелі түрде әсері болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Оразбеков Т. Спорттық дайындық негіздері. – Алматы: Нұр-Принт, 2022. – 256 б.

2 Абдрахманов Е.Б. Дене тәрбиесі және спорт педагогикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 265 б.

3 Баймұхамедов Б.С. Дене шынықтыру сабақтарын ұйымдастыру әдістемесі. – Алматы: Эверо, 2021. – 214 б.

4 Сейітқазиев А.С. Дене тәрбиесі теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2020. – 312 б.

5 Құлназаров А.К. Дене тәрбиесінің педагогикалық негіздері. – Алматы: Білім, 2022. – 240 б.

6 Әбдіғаппарова Ұ.Ж. Мектептегі дене тәрбиесі сабақтарының әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 198 б.

7 Нұрмағамбетов Ә. Оқушылардың денсаулығын нығайтудағы дене жаттығуларының рөлі. – Астана: Фолиант, 2023. – 225 б.

8 Мұхамеджанов Т.Т. Жеңіл атлетика жаттығуларының теориясы мен практикасы. – Алматы: Эверо, 2022. – 210 б.

9 Жүнісов Қ.А. Салауатты өмір салты және дене тәрбиесі. – Алматы: Білім, 2021. – 180 б.

10 Ахметов С.М. Мектеп оқушыларының дене дайындығын жетілдіру жолдары. – Алматы: Республикалық баспа кабинеті, 2020. – 194 б.

11 Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. – Москва: Спорт, 2021. – 520 с.

12 Холодов Ж.К., Кузнецов В.С. Теория и методика физического воспитания и спорта. – Москва: Академия, 2020. – 480 с.

13 Лях В.И. Двигательные способности школьников. – Москва: Просвещение, 2021. – 192 с.

14 Евсеев Ю.И. Педагогика физической культуры. – Москва: Феникс, 2022. – 302 с.

15 Барчуков И.С. Физическая культура и спорт: методология, теория, практика. – Москва: КноРус, 2021. – 472 с.

16 Bailey R. Physical Education and Sport in Schools: A Review of Benefits and Outcomes // Journal of School Health. – 2020. – Vol. 90(5). – P. 368–375.

17 Whitehead M. Physical Literacy Across the World. – London: Routledge, 2021. – 286 p.

18 Kirk D. Physical Education Futures. – London: Routledge, 2020. – 224 p.

19 World Health Organization. Guidelines on Physical Activity and Sedentary Behaviour. – Geneva: WHO, 2020. – 104 p.

Кулмагамбет Талсых Жакенкызы
Бастауыш сынып мұғалімі
"Шәкәрім атындағы жалпы білім беретін мектебі" КММ

ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ САБАҚТАРЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация: мақалада бастауыш сынып оқушыларының әдебиеттік оқу пәні бойынша оқу сауаттылығын дамыту мәселелері қарастырылады. Оқу сауаттылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздері, мәтінмен жұмыс істеудің тиімді әдістері, оқушылардың зерттеушілік және коммуникативтік дағдыларын дамыту жолдары талданады. Сонымен қатар оқу үдерісінде пәнаралық байланыстарды ұйымдастыру, бағалау жүйесінің рөлі және кітап оқу мәдениетін қалыптастырудың маңыздылығы сипатталады. Мақалада ұсынылған әдістемелік тәсілдер бастауыш сынып мұғалімдерінің тәжірибесінде қолдануға бағытталған.

Кілт сөздер: оқу сауаттылығы, әдебиеттік оқу, бастауыш білім беру, мәтінмен жұмыс, функционалдық сауаттылық, пәнаралық байланыс, оқыту әдістері, оқу мәдениеті.

Бастауыш сынып кезеңі – баланың тұлғалық қалыптасуы мен танымдық әлеуетінің іргетасы қаланатын аса маңызды уақыт. Осы кезеңде оқушының оқу сауаттылығын қалыптастыру, әсіресе әдебиеттік оқу пәні арқылы жүзеге асатын күрделі әрі жүйелі педагогикалық үдеріс болып табылады. Әдебиеттік оқу – тек мәтінді оқып, мазмұнын түсіну ғана емес, ол оқушының дүниетанымын кеңейтіп, адамгершілік құндылықтарын қалыптастыратын, тілдік және коммуникативтік қабілеттерін дамытатын пән. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған тиімді әдіс-тәсілдерді жүйелі қолдану арқылы олардың мәтінді терең түсіну, талдау және бағалау қабілеттерін қалыптастыру. Қазіргі білім беру кеңістігінде оқу сауаттылығы ұғымы оқушының тек оқи білу дағдысымен шектелмей, ақпаратты қабылдау, түсіну, интерпретациялау және оны өмірлік жағдаяттарда қолдана алу қабілетімен тығыз байланысты қарастырылады.

Оқу сауаттылығын дамыту үдерісінде мәтінмен жұмыс істеудің ғылыми негізделген әдістерін қолдану ерекше маңызға ие. Әдебиеттік оқу сабақтарында мәтінді механикалық түрде оқытудан гөрі, оны мағыналық тұрғыдан меңгерту басты назарда болуы тиіс. Мұғалім оқушыларға мәтінді түсінуге бағытталған сұрақтар қою арқылы олардың сыни ойлауын дамытуға ықпал етеді. Бұл жерде мәтіннің мазмұнын жай ғана баяндап беру жеткіліксіз, керісінше оқушыны мәтіндегі негізгі идеяны анықтауға, кейіпкерлер әрекетін талдауға, автордың көзқарасын түсінуге жетелеу қажет. Осындай әдістер арқылы оқушы мәтінді терең түсінуге үйреніп, оның мазмұнын өмірлік тәжірибесімен байланыстыра алады. Нәтижесінде әдебиеттік оқу сабағы оқушының танымдық белсенділігін арттырып, оның интеллектуалдық дамуына ықпал ететін шығармашылық ортаға айналады.

Сонымен қатар оқу сауаттылығын дамытуда оқушылардың белсенді оқу әрекетін ұйымдастыру маңызды педагогикалық шарттардың бірі болып табылады. Белсенді оқу – оқушының мәтінмен өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін үдеріс. Мұндай жағдайда оқушы тек тыңдаушы немесе орындаушы емес, білімді өздігінен игеретін субъект ретінде қалыптасады. Мысалы, мәтінді болжау, негізгі ойды анықтау, мәтінді бөліктерге бөлу, салыстыру, пікір айту сияқты тапсырмалар оқушының мәтінмен белсенді жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер арқылы оқушылардың логикалық ойлау қабілеті дамып, олардың оқу әрекетіне деген қызығушылығы артады. Осылайша белсенді оқу стратегиялары әдебиеттік оқу пәнінің мазмұнын терең меңгеруге және оқу сауаттылығын тиімді дамытуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттік оқу сабақтарында шығармашылық тапсырмаларды қолдану да оқу сауаттылығын дамытуға айтарлықтай ықпал етеді. Шығармашылық тапсырмалар оқушының қиялын, ойлау икемділігін және тілдік қабілетін дамытады. Мысалы, мәтіннің жалғасын құрастыру, кейіпкерге хат жазу, оқиға желісін өзгертіп баяндау, рөлдік ойындар ұйымдастыру сияқты тапсырмалар оқушылардың мәтінді тек түсініп қана қоймай, оны шығармашылық тұрғыдан қайта құрастыруына мүмкіндік береді. Осындай тапсырмалар арқылы оқушылар мәтін мазмұнын терең меңгеріп, әдеби шығарманың тәрбиелік мәнін түсінеді. Сонымен қатар бұл тәсілдер оқушылардың коммуникативтік дағдыларын жетілдіріп, олардың өз ойын еркін жеткізе білу қабілетін қалыптастырады.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқу сауаттылығын дамытуда цифрлық технологиялардың мүмкіндіктерін тиімді пайдалану да ерекше өзектілікке ие. Сандық білім беру ресурстары әдебиеттік оқу сабақтарын мазмұнды әрі қызықты өткізуге мүмкіндік береді. Электронды кітаптар, интерактивті мәтіндер, аудиожазбалар мен бейнематериалдар оқушылардың мәтінді қабылдау деңгейін арттырып, олардың оқуға деген ынтасын күшейтеді. Сонымен қатар цифрлық платформалар арқылы мәтінмен жұмыс істеудің жаңа формаларын қолдануға болады. Мысалы, онлайн талқылау, интерактивті тапсырмалар, мультимедиялық презентациялар оқушылардың оқу әрекетін жандандырып, олардың ақпараттық мәдениетін қалыптастырады. Осы тұрғыдан алғанда цифрлық технологиялар оқу сауаттылығын дамытуда тиімді педагогикалық құрал ретінде қарастырылады.

Оқу сауаттылығын дамытуда мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен педагогикалық ұстанымы ерекше рөл атқарады. Мұғалім тек білім беруші ғана емес, оқушының оқу әрекетін ұйымдастырушы, бағыттаушы және ынталандырушы тұлға ретінде көрінеді. Сондықтан мұғалім сабақ барысында оқушылардың жас ерекшеліктерін, қызығушылықтарын және танымдық мүмкіндіктерін ескере отырып, түрлі әдіс-тәсілдерді үйлестіре қолдануы тиіс. Мұндай педагогикалық ұстаным оқушылардың оқу әрекетіне деген жауапкершілігін арттырып, олардың өздігінен білім алу дағдыларын қалыптастырады. Нәтижесінде әдебиеттік оқу пәні оқушылардың оқу мәдениетін дамытуға бағытталған тиімді білім беру алаңына айналады.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын дамытуда ата-анамен ынтымақтастық та маңызды факторлардың бірі болып табылады. Үйде кітап оқу дәстүрін қалыптастыру, баламен бірге мәтін талдау, әдеби шығармалар туралы пікір алмасу сияқты әрекеттер оқушының оқу дағдысын нығайтады. Мұндай ынтымақтастық оқушының оқу мәдениетін қалыптастырып қана қоймай, оның отбасы мен мектеп арасындағы байланысын күшейтеді. Сонымен қатар ата-ананың қолдауы баланың кітапқа деген қызығушылығын арттырып, оның тұрақты оқу әдетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Әдебиеттік оқу пәні арқылы оқу сауаттылығын дамыту үдерісі оқушылардың когнитивтік қабілеттерін жүйелі қалыптастырумен тығыз байланысты. Бастауыш сынып оқушысы мәтінді қабылдау барысында тек ақпаратты оқып қана қоймай, оны мағыналық құрылымға келтіріп, мәтіндегі негізгі және қосымша ақпараттарды саралауға үйренуі тиіс. Бұл үдеріс оқушының ойлау әрекетінің жоғары деңгейін талап етеді. Сондықтан мұғалім әдебиеттік оқу сабақтарында мәтін құрылымын талдауға бағытталған арнайы тапсырмаларды қолдануы қажет. Мысалы, мәтіннің кіріспе, негізгі бөлім және қорытынды бөліктерін анықтау, оқиға желісінің даму кезеңдерін белгілеу, мәтіндегі себеп-салдарлық байланыстарды табу сияқты тапсырмалар оқушының мәтінді жүйелі қабылдауына мүмкіндік береді. Мұндай жұмыс түрлері оқушылардың аналитикалық ойлау қабілетін дамытып, олардың ақпаратпен жұмыс істеу мәдениетін қалыптастырады.

Сонымен қатар оқу сауаттылығын дамытуда оқушылардың эмоционалдық қабылдау қабілетін дамыту да маңызды орын алады. Әдеби шығармалар арқылы оқушы тек ақпарат алып қана қоймай, кейіпкерлердің сезімін түсінуге, олардың әрекеттеріне баға беруге үйренеді. Бұл оқушының эмпатиялық қабілетін қалыптастырып, оның тұлғалық дамуына ықпал етеді. Мұғалім әдебиеттік оқу сабақтарында кейіпкерлердің мінез-құлқын талдау,

олардың әрекеттерінің себептерін анықтау, кейіпкерлер арасындағы қарым-қатынасты сипаттау сияқты тапсырмаларды қолдану арқылы оқушылардың эмоциялық интеллектісін дамытуға жағдай жасай алады. Нәтижесінде оқушылар көркем мәтінді тек танымдық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар эмоционалдық деңгейде де қабылдай бастайды.

Әдебиеттік оқу сабақтарында оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру да оқу сауаттылығын дамытудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Қазіргі педагогикада оқушының білімді дайын күйінде қабылдауы емес, оны өздігінен іздену арқылы меңгеруі басты назарға алынады. Осы тұрғыдан алғанда шағын зерттеу элементтерін әдебиеттік оқу сабақтарына енгізу тиімді нәтиже береді. Мысалы, белгілі бір әдеби шығармаға байланысты автордың өмірі мен шығармашылығын зерттеу, шығармадағы тарихи немесе мәдени деректерді анықтау, мәтіндегі ұлттық құндылықтарды талдау сияқты жұмыстар оқушылардың ізденушілік қабілеттерін дамытады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың оқу әрекетіне деген қызығушылығын арттырып, олардың ақпаратты іздеу және талдау дағдыларын қалыптастырады.

Оқу сауаттылығын дамытуда пәнаралық байланыстарды тиімді ұйымдастыру да ерекше маңызға ие. Әдебиеттік оқу пәні мазмұны бойынша тіл білімі, тарих, дүниетану, өнер сияқты көптеген пәндермен тығыз байланысты. Сондықтан мұғалім әдеби мәтіндерді талдау барысында осы пәндер арасындағы байланысты көрсету арқылы оқушылардың дүниетанымын кеңейте алады. Мысалы, мәтінде кездесетін табиғат құбылыстарын дүниетану пәнімен байланыстыра түсіндіру, тарихи кейіпкерлер туралы мәліметтерді тарих пәнімен байланыстыру оқушылардың білімін кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Осындай интеграциялық тәсілдер арқылы оқушылардың білім жүйесі кеңейіп, олардың оқу сауаттылығы тереңдей түседі.

Әдебиеттік оқу сабақтарында оқушылардың ауызша және жазбаша тілін дамыту оқу сауаттылығын қалыптастырудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Оқушылар мәтінді түсінгеннен кейін өз ойын жүйелі түрде жеткізе білуі қажет. Бұл мақсатта мұғалім пікір айту, дәлелдеу, салыстыру, қорытынды жасау сияқты тапсырмаларды қолдана алады. Сонымен қатар мәтін бойынша шағын эссе жазу, оқиға желісін қайта баяндау, кейіпкерге сипаттама беру сияқты жұмыстар оқушылардың жазбаша тілін дамытуға ықпал етеді. Осындай тапсырмалар арқылы оқушылардың сөздік қоры кеңейіп, олардың тілдік мәдениеті қалыптасады.

Осылайша, бастауыш сынып оқушыларының әдебиеттік оқу пәні бойынша оқу сауаттылығын дамыту – кешенді педагогикалық жүйені талап ететін маңызды білім беру міндеті. Бұл міндетті жүзеге асыру үшін мәтінмен жұмыс істеудің тиімді стратегияларын қолдану, белсенді оқу әдістерін енгізу, шығармашылық тапсырмаларды ұйымдастыру, цифрлық технологияларды пайдалану және ата-анамен ынтымақтастық орнату қажет. Осындай жүйелі жұмыстардың нәтижесінде оқушылар мәтінді терең түсінуге, ақпаратты талдауға және өз ойын еркін жеткізуге үйренеді. Бұл өз кезегінде олардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырып, болашақта білімді саналы түрде игере алатын, ойы жүйелі, мәдениетті тұлға болып қалыптасуына негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ. – Астана, 2014.
2. Әбдіғалиева Г.К. Бастауыш сыныпта әдебиеттік оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2015.
3. Қалиев С., Тұрғынбаева Б. Білім берудегі инновациялық технологиялар. – Алматы: Рауан, 2013.
4. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва: Смысл, 2005.

Жексенбаева Ақерке Сахиқызы
Педагог-психолог
Ақсай қаласының №2 бөбекжайы
Батыс Қазақстан облысы, Бөрлі ауданы, Ақсай қаласы

«КӨБЕЛЕК – БАЛАЛЫҚ ШАҚТЫҢ БОЯУЫ»

Мақсаты: Балалардың психологиялық жаттығулар арқылы зейінін тұрақтандырып, ойлау қабілеттерін арттыру және балалардың бір-біріне деген қарым-қатынасын, байланыстырып сөйлеуін дамыту. Танымдық қызығушылықтарын жетілдіру, ұйымшылдыққа, сыйластыққа тәрбиелеу.

Көрнекі-құралдар: құм терапиясы, арт терапиясы

Әдіс-тәсілдер: жұмбақ, ойын, тапсырмалар, тыныс алу жаттығуы.

Шаттықшеңбері: Мынау аспан астында
Жақсы, дос көп табылар
Менде соның бірімін,

Сәлемімді қабыл ал! Балалар бүгін бізде ерекше оқу қызметі болайын деп тұр. Бүгін бізге көп қонақ апайлар келді, қане қонақтармен амандасайық.

Балалар:Сәлеметсіздерме! –Балалар сендердің көңіл-күйлерін қалай? Балалар сендер кереметсіңдер,сендер ақылды, әдемі, мықтысыңдар олай болса бүгін сабақта да сендер өздеріңді жақсы көрсетеді деп ойлаймын. Ал, ендеше балалар бүгінгі сабақтың тақырыбын сіздерге жұмбақ ретінде жасырайыншы.

Төрт қанаты бар
Инедей денесі бар
Үлкен бақырайған көзі бар
Бұл не екен, кім табар? **(КӨБЕЛЕК)**

Дұрыс айтасыңдар жұмбақтың шешімі көбелек. Ендеше экранға назар аударып көбелек туралы шағын видеороликті тамашалайық. (Видеоролик) Балалар сендерге қызықты болдыма бүгінгі біздің тақырыбымыз «Көбелек» туралы болайын деп тұр. Балалар көбелек туралы тақпақ білеміз ба? Қане айтайықшы

Көбелек болып ұшайық,
Көбелектей қалықтап.
Бір отырып, бір тұрып,
Гүлге келіп қонайық.

Ғажайып сәт: Балалар мен таңертен жұмысқа келсем үстел үстінде жасырынған қызықты бір затқа көзім түсті мен бірақ оны ашпадым ол жерде не жасырынғанын сендермен бірге қарағым келді.Сендерге қызықпа ол жерде не бар екені.

Балалардың жауабы:Иә

Ендеше дайынсыңдарма бірге ашайық.

Мә,қараңдаршы мына жерде әдемі сандықшалар жасырынған екен гой,түстері де әртүрлі, Бұл сандықшаның ішінде не бар деп ойлайсыңдар?!

Балалардың жауабы: Тапсырма,сыйлық.

1-сандықша:

Дидактикалық ойын. Сандарды тап.

Мақсаты: балалардың жылдамдыққа, аңғарымпаздыққа баулу.

Тынысалужаттығулары. (жұлдызқұртымызды түтікше арқылы қозғалтамыз**)**

Үрлеу арқылы балапан бейнесін шығарамыз.

Сергіту сәті. (Смайликтермен**)**

2-сандықша:

Қимылдық ойын.

Диадктикалық ойын: ғажайып қорапша.

Мақсаты: Баланың логикасы мен ойлау қабілетін дамыту.

3-сандықша:

Шығармашылық көбелекті әрлеу.

Сыйлық.

Қорытынды:

Бүгінгі оқу қызметіміз сіздерге ұнадыма?

Балалар: Иә! Қандай ерекшелігімен ұнады?

Дилдабекова Рая Усаиновна
Тәрбиеші
№100 «Тоғжан» бөбекжай-бақшасы
Түркістан облысы, Шымкент қаласы

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ - ҰЛТ БОЛАШАҒЫНЫҢ НЕГІЗІ

(Балабақшада ұлттық ойындар арқылы тәрбиелеу тәжірибесінен)

Бүгінгі таңда еліміз елеулі жетістіктерге қол жеткізіп отыр. Ықылым заманнан бала тәрбиесі адамзатты толғандырып келе жатқан өмірдің өзекті мәселесі. Қазақ халқы ежелден жас ұрпақты сегіз қырлы, бір сырлы болып өсуін мақсат тұтқан. Баланы ұдайы қамқорлыққа алып, жан-жақты тәрбиелеп отырған. Қазақ халқының ұлттық тәлімі мен өнегесі бүгінгі таңда ұрпақ тәрбиесінің негізіне айналуы – ел мүддесі, заман талабы.

Ұлттық тәрбие – ұлт болашағының негізі Қазақ халқы үшін ұлттық тәрбие – ата-бабамыздан келе жатқан асыл мұра, ұлттың негізі мен болмысының айнасы. Ұлттық тәрбиенің түп-тамыры халқымыздың салт-дәстүрінде, әдет-ғұрпында, тілінде, дінінде, өнері мен мәдениетінде жатыр. Бұл ұғым – тек білім беру емес, жас ұрпақты адамгершілікке, отансүйгіштікке, салт-дәстүрді құрметтеуге баулитын кешенді тәрбие жүйесі. Қазіргі таңда ұлттық тәрбиенің маңызы бұрынғыдан да арта түсті. Ғаламдану дәуірінде түрлі мәдениеттер мен көзқарастар араласып, жастардың танымына, көзқарасына әсер етуде. Осындай кезде ұлттық тамырымызды ұмытпай, өзіміздің болмысымызды сақтап қалудың жолы – жас ұрпаққа ұлттық тәрбиені дұрыс беру. Ұлттық тәрбие – баланы жастайынан үлкенге құрмет көрсетуге, кішіге ізет білдіруге, ата-ананы сыйлауға, еңбекқор болуға, шыншылдық пен адалдыққа баулиды. Мәселен, бесік жырының өзі сәби санасына ананың махаббаты мен елге деген сүйіспеншілікті сіңіреді. Қазақ халқы ертеден-ақ тәрбиенің отбасынан басталатынын білген.

Балабақша бала тұлғасының қалыптасып, білім нәрінің бастау алатын алғашқы білім ошағы. Қазақтар «Баланды өз тәрбиеңмен тәрбиелеме, өз ұлтының тәрбиесімен тәрбиеле», - дегендей халқымыздың бойына сіңген атадан балаға жалғасып келе жатқан ұлттық тәрбиесі өзге ұлттардан ерекшеленіп, өздеріне тән қасиеттерді көрсетіп тұратындығын жоққа шығара алмаймыз.

Мектепке дейінгі тәрбие – баланың өміріндегі ең маңызды кезеңдердің бірі болып табылады. Бұл кезеңде баланың тұлғалық қасиеттері қалыптасып, мінез-құлқының, қарым-қатынас мәдениетінің, дүниетанымының алғашқы негізі қаланады. Сондықтан балабақшада жүргізілетін тәрбие жұмысы баланың болашақ дамуына тікелей әсер етеді. Осы тұрғыдан алғанда, мектепке дейінгі жастағы балаларды ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеу қазіргі таңда ерекше маңызға ие.

Баланың туған халқының мәдениетін, салт-дәстүрін, тілін, ұлттық мінез-құлық үлгілерін ерте жастан бойына сіңіру оның рухани дамуына, адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуына ықпал етеді. Ұлттық құндылықтар арқылы бала айналасындағы адамдармен дұрыс қарым-қатынас орнатуға, үлкенді сыйлауға, кішіге қамқор болуға, тәртіп сақтауға үйренеді. Сондықтан ұлттық тәрбие балабақшадағы білім беру мен тәрбиенің ажырамас бөлігі болуы тиіс.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың қабылдау қабілеті жоғары, олар көргенін тез меңгереді және үлкендердің іс-әрекетіне еліктейді. Осы кезеңде баланың бойына сіңген тәрбие оның болашақ өмірінде тұрақты сипат алады. Сондықтан ұлттық құндылықтарды балаға ерте жастан, жүйелі түрде меңгерту – тәрбиенің нәтижелі болуына негіз болады.

Ұлттық тәрбие бұл жаста арнайы түсіндіру арқылы емес, күнделікті іс-әрекет арқылы жүзеге асады. Балалар ұлттық құндылықтарды ойын барысында, қарым-қатынас кезінде, еңбек әрекеттерінде, тәрбиешінің үлгісі арқылы қабылдайды. Мысалы, амандасу, рұқсат сұрау, алғыс айту, бірге ойнау, үлкендердің сөзін тыңдау сияқты қарапайым әрекеттердің өзі ұлттық тәрбиенің маңызды элементтері болып табылады.

Тәрбие жұмысында халық ауыз әдебиетінің үлгілері – ертегілер, мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар кеңінен қолданылады. Олар баланың тілін дамытып қана қоймай, адамгершілікке, адалдыққа, еңбексүйгіштікке тәрбиелейді. Сонымен қатар ұлттық әндер мен күйлер, дәстүрлі ойындар баланың эстетикалық талғамын қалыптастырып, ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырады.

Ұлттық ойындар мектепке дейінгі жастағы балаларды тәрбиелеудің ең тиімді құралдарының бірі болып табылады. Ойын барысында бала белсенді қимылдайды, ойлайды, өз құрдастарымен қарым-қатынас жасайды. Ұлттық ойындар арқылы баланың дене дамуы ғана емес, оның әлеуметтік және адамгершілік қасиеттері де қалыптасады.

Ойын кезінде балалар ережені сақтауға, кезек күтуге, әділ болуға, бір-біріне көмектесуге үйренеді. Сонымен қатар ұлттық ойындар баланың шыдамдылығын, төзімділігін, ұйымшылдығын дамытады. Бұл қасиеттер баланың мектепке дайындығын арттыруда маңызды рөл атқарады.

Балабақша жағдайында ұлттық құндылықтарды жүйелі, мақсатты және баланың жас ерекшелігіне сай ұйымдастыру – тәрбиенің тиімділігін арттырады. Сондықтан ұлттық тәрбие мектепке дейінгі білім беру мазмұнының негізгі бағыттарының бірі ретінде қарастырылуы тиіс.

Мысалы, «Асық ату», «Тоғызқұмалақ», «Бестемше», «Арқан тарту», «Қыз қуу», «Ақ серек – көк серек» сияқты ойындар арқылы балаларептілікке, ұйымшылдыққа, батылдыққа, есептеуге, логикалық ойлауға үйренеді.

Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық ойындарды сабақ үдерісіне кіріктірудің бірнеше тиімді жолдары бар.

1.Білім беру салаларында пайдалану:

- Таным саласында – сан үйрету, пішіндер мен түстерді ажыратуда.
- Қатынас саласында -сөйлеу, тыңдау, диалогтық қарым-қатынасты дамытуда.

- Денсаулық саласында-қимыл белсенділігін арттыруда.
- Шығармашылық саласында-көріністер, би және музыка арқылы бейнелеуде.\

2. Ойын арқылы оқыту:

Ұлттық ойындарбаланы шаршатпай, үйрету мен тәрбиелеудің тиімді тәсілі. Мысалы, «Бестемше» ойынын қолдану арқылы баланың санау, салыстыру, топтау дағдылары дамиды. Ал «Асық ату» ойыны балалардың қол қимылын жетілдіреді, көз мөлшерін, дәлдәгән арттырады.

Мектеп жасына дейінгі балалар мекемелерінде балалармен өткізілетін математиканың алғашқы ұғымдарын қалыптастыру іс-әрекетте ойынның мынадай түрлерін пайдалануға болады:

1)дидактикалық ойындар – логикалық ойлауын, математикалық қабілеттерін дамыту.

2) санға байланысты санамақ, жаңылтпаштар, жұмбақтар – балалардың сандарды танып білуін, тілдерін жаттықтыру, есте сақтауын, ойлау қабілеттерін дамыту.

3) математикалық сергіту сәттері–кеңістікті бағдарлау, қимыл қозғалысты дамыту.

Заттарды санап және олардың екі тобын салыстыруға, өлшеміне, пішініне және түстеріне қарай ажыратуға үйрету мақсатында «Жұбын тап», «Өз орныңды тап», «Сан құрамын анықта», «Не өзгерді?» ойындарын пайдаланған жөн.

Отбасы мүшелерімен таныстыр, отбасында кімдер бар, қандай құрмет көрсетеміз, қонаққа қандай құрмет көрсету жағымен де таныстырып жүргеніміз баланы үлкенді құрметтеп, кішіге қамқорлық жасауға тәрбиелейді. Отбасы туралы суреттік макетті қоямыз. Ол жерде ата, әже және басқа да отбасы мүшелерін атап өтеді: (*балалар тақпақ оқиды*)

1-ші бала
Ата отыр кәріміз,
Қуат берер дәріміз,
Әулиедей аялап
Ардақтаймыз бәріміз.
2-ші бала
Қамқор болған қашан да,
Менің әжем ақ әжем.
Тірегім болған қашан да,
Алтын әжем, ақ әжем.
3-ші бала
Атамнан басталар,
Әжемнен қосталар
Отбасым мынылар:
Ең жақын адамдар-
Әкем мен анам бар,
Бір туған ағам бар,
Бір туған апам бар...
Бәрін жақсы көремін,
Еркелеймін еремін!

Мына бір санамақта отбасы мүшелерін айтқызып, саусақпен атап өту арқылы ойнатамыз:

Біз үйде нешеуміз?
Кел санайық екеуміз.
Бас бармағым-атам,
Балан үйрек- апам.
Ортан терек әкем,
Шылдыр шүмек-анам.
Кішкентай бөбек-мен.
Отбасым менің-бақытым

Отбасым менің шаттығым
Отбасым барда ешқашан
Үзілмес менің бақгүлім.

(*Ата мен әже болып киінген балалар*)Ата мен әже үй ішіндегі заттар туралы балаларға түсінік береді. Домбыра, қамшы, сандық, қамшы туралы айтады.

Ұлттық ойындардың мектеп жасына дейінгі балаларға лайықтылары «Камшы», «Арқан тартыс», «Ақ серек-Көк серек», «Теңге алу», «Қол күрес», «Көрпешеге отыр» ойыны баланы тапқырлыққа, жылдамдыққа, шапшаңдыққа, икемділікке, батылдылыққа үйретуде іске асырылады. Яғни, таңертеңгі қабылдау кезінен кешке баланың үйге қайтуына дейінгі уақыт аралығындағы күн тәртібіне сәйкес дене тәрбиесі күні бойғы тәрбие түрлерімен біртұтас сабақтас жүргізіледі. Сондай ойындардың бірқатарын пайдаланған қолайлы. Олар:

«Қамшы» ойын.

Шарты: Ол үшін балалар үлкен шеңбер жасап тұрады. Музыка ойнайды. Ортаға бес ұл бала ұлттық киімде шабандоз бейнесінде шығады, кілем үстіне төрт қамшы тасталады. Музыка қойылған кезде жаңағы ортаға шыққан бес бала шеңбер жасап жүгіреді музыка тоқтаған кезде әрқайсысы жерден қамшыны алып үлгеруі керек, кімге қамшы жетпей қалса сол баланы топтағы көрермен боп отырған балалар шапалақ ұрып қошеметпен ойыннан шығарады және бір қамшы алынып тасталады, енді төрт бала үш қамшыны музыка тоқтағанда солай тағы алып үлеруі қажет, ең соңында екі бала бір қамшы солай музыка тоқтағанда алып үлгерсе және кімге қамшы жетпей қалса ойынан шығады ең соңында қолында қамшымен қалған бала жеңімпаз боп қалады.

«Арқан тартыс» ойыны

Шарты: Бұл екі топқа бөлінген балалармен ойналатын ойын бір түрі. Арқанның екі жағынан екі топқа бөлінген балалар тартысады. Қай топ өз жағына келесі топтың балаларын тартып алса,келсе сол топ жеңіске жетеді.

«Теңге алу» ойыны

Шарты: Бұл ойынды ер балалар ойнайды. Аттың орнына шыбық ат пайдаланады. Белгілі бір жерге теңгені ыдысқа салып қояды. Ойыншылар атпен шауып келіп еңкейіп теңгені ыдыстан тез алып шаба жөнеледі. Егер ойыншы теңгені алмай қалса жеңілген боп есептеледі.

«Қол күрес» ойыны

Шарты: Ортаға екі ойыншы , кілем үстіне жамбастап жатады.шығып. Олар бас бармақтарын айқастыра қолдарын жымдастырып ұстайды. Ойынның шарты қолының күші көп ойыншы қарсыластың қолын жерге тигізуі керек.

«Ақсерек- көксерек» ойыны

Шарты: Ойынды ойнау үшін балалар екі топқа бөлінеді, қолдарын ұстасып тұрады. Ара қашықтықтары 15-20 қадамдай болып тұрады.

1 - топ. Ойынды бастайды: Ақсерек көксерек!
Тауып алдым бәйтерек!
Жалындаған күн керек!
Жалпы достан кім керек?

2 - топ Ойынды жалғастырады
Ақсерек- көксерек
Бізден сізге кім керек; (Қарсы топтағы бала атын айтуы) керек.

Аты аталған бала келесі топқа дейін жүгіріп барып ортасынан ұстасқан қолдарды ажыратып өтуі керек. Егер өтіп кетсе сол топтан бір баланы тобына алып қайтады, өте алмаса сол топта қалады. Ойын осылай жалғаса береді.

«Көрпешеге отыр» ойыны

Шарты: Бірнеше қызбала қатысады, ұлттық киімін киіп бес қыз ортаға көрпеше әкеліп, кілем бетіне тастайды. Төрт көрпеше қойылады да музыка ойнайған кезде бес қыз шеңбер құрып айналып билеп жүреді, музыка тоқтаған кезде көрпешеге отырып қалады. Кімге көрпеше жетпей қалса сол ойыннан шығады. Бір көрпеше алынып тасталады, тағы солай музыка тоқтағанша айналып билеп жүреді. Осылай соңында екі қыз қалып бір көрпешеге отырып үлгеруі керек соңында көрпешеде отырған бір қыз жеңімпаз болады.

Тақия тастамақ

Бұл ойын балаларда тапқырлықты, тез реакция мен алғырлықты дамытады.

Ойын ережелері:

- Қолында бас киімі бар жүргізуші қатты дауыстап: " Тақия тастамақ. Шеңберге отырайық!» айтады.
- Қатысушылар шеңбер болып отырады. Осы уақытта жүргізуші асықпай шеңберді айналып жүріп, тақияны ойыншылардың біріне кигізеді.
-Сөйтіп ойыншылар жүргізуші отырған жерге дейін бір рет айналады.
- Ал тақияны тапқан ойыншы жүргізушіні қуып жетуге және оған бас киім киюге тырысады.

Түйме алу

Ойынға бір уақытта 5-6 бала қатысады. Ойын ережелері:

- Алаңда мәре және сәре сызығы жасалады.
- Жүргізуші алаңға көптеген монеталар(қиыршық тастар) салады.
- Қатысушылар СТАРТ сызығының бойында орналасады.
- Жүргізушінің белгісі бойынша олар тиіндерін іздеп, шаба бастайды.
- Ойында кім ең жылдам қашықтықты жүріп өтіп, көп тьиын жинаса сол жеңеді.

Қорытынды

Мектепке дейінгі жастағы балаларды ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеу – баланың тұлғалық дамуына берік негіз қалайтын маңызды педагогикалық үдеріс. Ұлттық тәрбие баланың рухани дүниесін байытып, адамгершілік қасиеттерін қалыптастырады, мәдени мінез-құлық дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова К. Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық ойындарды қолдану әдістемесі - Алматы; Рауан, 2021.
2. Сейдахметова Г.. Қазақтың ұлттық ойындарының тәрбиелік маңызы. — Астана, 2020.
3. Қалиева А. Халық педагогикасы және ұлттық құндылықтар. — Алматы: Білім, 2019.
4. Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты, 2023 ж.
5. Әуезов М. Халық мұрасы — ұлттың қазынасы. — Алматы, 2018.

Исмагулова Арайлым Әлиқызы
Тәрбиеші
"Самұрық" бөбекжай балалар бақшасы
Түркістан облысы Арыс қаласы Байырқұм ауылдық округі

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Мақалада мектепке дейінгі білім беру жүйесінде жасанды интеллект (Artificial Intelligence – AI) технологияларын тиімді қолданудың маңыздылығы қарастырылады. Жасанды интеллект құралдарының тәрбиеші жұмысының сапасын арттырудағы, балалардың танымдық, шығармашылық және тілдік қабілеттерін дамытудағы мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар, мектепке дейінгі ұйымдарда AI технологияларын енгізудің артықшылықтары, оларды қолдану ерекшеліктері мен болашақ даму бағыттары ұсынылады.

Тірек сөздер: жасанды интеллект, мектепке дейінгі білім беру, цифрлық технология, инновация, ChatGPT, STEAM, цифрлық сауаттылық, тәрбиеші, бала дамуы.

Кіріспе

Қазіргі қоғам цифрлық технологиялардың қарқынды дамуымен ерекшеленеді. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың білім беру саласына кеңінен енуі педагогтердің кәсіби қызметіне жаңа талаптар қойып отыр. Соның ішінде жасанды интеллект технологиялары білім беру жүйесін жаңғыртудың маңызды құралдарының біріне айналды.

Жасанды интеллект – адамның ойлау әрекеттеріне ұқсас міндеттерді орындауға қабілетті компьютерлік жүйелердің жиынтығы. Ол ақпаратты өңдейді, сұрақтарға жауап береді, мәтіндер құрастырады, суреттер жасайды, деректерді талдайды және жеке қажеттілікке бейімделген ұсыныстар береді.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында жасанды интеллектті қолдану тәрбиеші жұмысын жеңілдетіп қана қоймай, оқу-тәрбие үдерісін қызықты, тиімді және нәтижелі ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес әзірленген цифрлық ресурстар олардың танымдық қызығушылығын арттырып, шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі ұйым педагогі тек дәстүрлі әдістермен шектелмей, цифрлық құралдарды орынды пайдалана алатын жаңашыл маман болуы тиіс. Сондықтан жасанды интеллектті тиімді қолдану жолдарын меңгеру – уақыт талабы.

Негізгі бөлім

Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіндегі маңызы

Жасанды интеллект білім беру үдерісін дербестендіруге, уақытты үнемдеуге және оқыту сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Ол тәрбиешіге оқу материалдарын дайындауда, сабақ жоспарын құруда, балалардың жетістіктерін талдауда және ата-анамен байланысты ұйымдастыруда үлкен көмек көрсетеді.

Мектепке дейінгі ұйымда AI технологияларын қолданудың басты мақсаты – баланың шығармашылық, танымдық және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға қолайлы орта қалыптастыру.

Тәрбиешінің жұмысында жасанды интеллектті қолдану жолдары

1. Ұйымдастырылған іс-әрекет жоспарларын дайындау

Жасанды интеллект тәрбиешіге:

- күнтізбелік жоспар;
- перспективалық жоспар;
- қысқа мерзімді жоспар;
- ойын сценарийлері;
- мерекелік іс-шаралар;
- ашық оқу қызметтері;
- ата-аналар жиналысының материалдарын әзірлеуге көмектеседі.

Бұл педагогтің уақытын үнемдеп, шығармашылық жұмысқа көбірек көңіл бөлуіне мүмкіндік береді.

2. Дидактикалық материалдар әзірлеу

AI көмегімен:

- карточкалар;
- логикалық тапсырмалар;
- жұмбақтар;
- ребустар;
- сөздік ойындар;
- математикалық тапсырмалар;
- жұмыс парақтары;
- көрнекіліктер дайындалады.

Балалардың жас ерекшелігіне сәйкес материалдарды бірнеше минут ішінде әзірлеуге болады.

3. Ертегілер мен әңгімелер құрастыру

Жасанды интеллект әр баланың қызығушылығына сәйкес тәрбиелік мәні бар жаңа ертегілер құрастыра алады.

Мысалы:

- достық туралы;
- табиғатты қорғау;
- ұлттық құндылықтар;
- қауіпсіздік ережелері;
- экологиялық тәрбие;
- еңбекке баулу.

Бұл балалардың тілін дамытуға және қиялын байытуға ықпал етеді.

4. Суреттер мен көрнекіліктер жасау

AI негізіндегі графикалық бағдарламалар арқылы:

- ертегі кейіпкерлері;
- жануарлар;
- ұлттық ойындар;
- табиғат көріністері;
- мерекелік безендірулер;

• дидактикалық плакаттар;
• боямақтар дайындалады.

Көрнекіліктің сапасы артқан сайын балалардың қызығушылығы да жоғарылайды.

5. Балалардың жеке даму деңгейін талдау

Жасанды интеллект:
• мониторинг нәтижелерін өңдейді;
• диаграммалар жасайды;
• даму динамикасын көрсетеді;
• қорытынды есептер дайындайды.

Бұл тәрбиешіге әр баланың даму ерекшелігін анықтауға көмектеседі.

Балалардың танымдық қабілетін дамытудағы AI мүмкіндіктері

Жасанды интеллект балалардың:
• логикалық ойлауын;
• есте сақтау қабілетін;
• сөйлеу тілін;
• шығармашылық қабілетін;
• зерттеушілік дағдыларын;
• цифрлық сауаттылығын дамытуға мүмкіндік береді.

Мысалы, интерактивті ойындар, виртуалды тәжірибелер және танымдық тапсырмалар балалардың белсенділігін арттырады.

STEAM технологиясымен байланысы

Қазіргі таңда STEAM білім беру технологиясы мектепке дейінгі ұйымдарда кеңінен енгізілуде.

Жасанды интеллект STEAM бағытындағы жұмыстарды ұйымдастыруға көмектеседі:
• тәжірибелерді жоспарлау;
• инженерлік тапсырмалар құрастыру;
• робототехника идеяларын ұсыну;
• қарапайым модельдер әзірлеу;
• ғылыми тәжірибелердің түсіндірмесін жасау.

Бұл балалардың зерттеушілік қабілетін қалыптастырады.

Ата-анамен жұмыста AI қолдану

Жасанды интеллект ата-анамен байланысты нығайтуға да мүмкіндік береді.

Оның көмегімен:
• кеңес мәтіндері;
• жадынамалар;
• ақпараттық парақшалар;
• баланың жетістігі туралы хабарламалар;
• сауалнама сұрақтары;
• тәрбиелік ұсыныстар дайындалады.

Бұл ата-анамен жүйелі әрі тиімді қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді.

Жасанды интеллектті қолданудың артықшылықтары

AI технологияларын қолданудың негізгі артықшылықтары:
• уақытты үнемдейді;
• педагогтің шығармашылық мүмкіндігін кеңейтеді;
• сапалы оқу материалдарын әзірлеуге мүмкіндік береді;
• балалардың қызығушылығын арттырады;
• жеке оқытуға жағдай жасайды;
• мониторинг жұмыстарын жеңілдетеді;
• инновациялық білім беру ортасын қалыптастырады.

Қолданудағы сақтық шаралары

Жасанды интеллект қаншалықты тиімді болғанымен, оны қолдануда бірқатар қағидаларды сақтау қажет:

- AI тәрбиешінің орнын алмастырмайды, тек көмекші құрал ретінде пайдаланылады;
- балалардың жеке деректерін қорғау талаптары сақталуы тиіс;
- ұсынылған ақпараттың дұрыстығын педагог міндетті түрде тексеруі қажет;
- цифрлық құралдарды қолдану баланың жас ерекшелігіне сәйкес болуы керек;
- экран алдындағы уақыт санитарлық талаптардан аспауы тиіс.

Осы талаптар орындалғанда ғана жасанды интеллект білім беру сапасын арттырудың тиімді құралына айналады.

Қорытынды

Жасанды интеллект – мектепке дейінгі білім беру жүйесін жаңғыртуға мүмкіндік беретін инновациялық технологиялардың бірі. Ол тәрбиешінің кәсіби қызметін жеңілдетіп қана қоймай, балалардың танымдық белсенділігін, шығармашылық әлеуетін және зерттеушілік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Бүгінгі таңда тәрбиеші жасанды интеллектті оқу қызметін жоспарлауда, дидактикалық материалдар әзірлеуде, ертегілер мен ойындар құрастыруда, мониторинг жүргізуде және ата-анамен жұмысты ұйымдастыруда тиімді пайдалана алады. Дегенмен AI технологиялары педагогтің кәсіби тәжірибесін алмастырмайды. Баланың тұлғалық дамуына бағыт-бағдар беретін, эмоционалдық қолдау көрсететін негізгі тұлға – тәрбиеші болып қала береді.

Болашақта мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында жасанды интеллект пен STEAM технологияларын үйлестіре қолдану шығармашыл, ізденімпаз және цифрлық сауатты ұрпақ тәрбиелеуге кең мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты*. – Астана.
3. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана.
4. Russell S., Norvig P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. – Pearson.
5. Luckin R. *Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century*. – London.
6. Выготский Л.С. *Психология развития ребенка*. – Мәскеу.
7. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. *Педагогика*. – Алматы.
8. STEAM білім беру технологияларын мектепке дейінгі ұйымдарда қолдану жөніндегі әдістемелік ұсынымдар. – Астана.

Өтеген Зәру Сәрсенбекқызы
Тәрбиеші
„Балнұр - Орда” балабақша бөбекжайы жеке мекемесі
Қызылорда қаласы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ОЙЫН ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балаларды дамытуда ойын элементтерін қолданудың маңызы қарастырылады. Ойын арқылы баланың танымдық, тілдік, шығармашылық, әлеуметтік және эмоционалдық қабілеттерін жетілдіру жолдары сипатталады. Сонымен қатар, тәрбиешінің ойын технологияларын тиімді ұйымдастырудағы рөлі мен заманауи әдістері талданады.

Тірек сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, ойын технологиясы, ойын элементтері, танымдық даму, шығармашылық, сөйлеу тілі, бала тұлғасы.

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуының ең маңызды әрі жауапты кезеңдерінің бірі. Осы уақытта бала қоршаған ортаны танып, алғашқы білім мен дағдыларды меңгереді, адамдармен қарым-қатынас жасауға үйренеді және өзінің қызығушылықтарын қалыптастырады. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие жұмыстары баланың жас ерекшелігіне сәйкес ұйымдастырылуы тиіс.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде баланың табиғи қабілеттерін дамытуға, шығармашылық әлеуетін арттыруға және функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінуде. Осындай мақсаттарға жетудің ең тиімді құралдарының бірі – ойын элементтерін қолдану.

Белгілі педагог В.А.Сухомлинский: *«Ойынсыз ақыл-ойдың қалыпты дамуы мүмкін емес»* деген болатын. Шынында да, ойын – баланың өмірі, оның алғашқы еңбегі, алғашқы шығармашылығы және алғашқы қарым-қатынас мектебі.

Ойын барысында бала еркін әрекет етеді, ойлайды, салыстырады, талдайды, шешім қабылдайды және өз ойын ашық жеткізуге үйренеді. Сондықтан ойын тек көңіл көтеру құралы емес, жан-жақты дамытатын тиімді педагогикалық технология болып табылады.

Негізгі бөлім

Ойын – мектепке дейінгі баланың жетекші әрекеті

Психологтардың пікірінше, мектепке дейінгі жаста ойын баланың негізгі іс-әрекеті болып саналады. Ойын кезінде баланың барлық психикалық процестері қатар дамиды.

Ойын барысында бала:

- есте сақтау қабілетін дамытады;

• логикалық ойлауын жетілдіреді;
• қиялын дамытады;
• тіл байлығын молайтады;
• ұжыммен жұмыс жасауға үйренеді;
• эмоциясын басқара біледі;
• шығармашылық қабілетін жетілдіреді.

Балалар ойын арқылы үлкендердің еңбегін қайталайды, әлеуметтік рөлдерді меңгереді, қоршаған ортаны таниды.

Ойын элементтерінің баланың дамуына әсері

Танымдық даму

Танымдық ойындар балалардың ойлау қабілетін арттырады.

Мысалы:
• пазл құрастыру;
• лабиринттер;
• логикалық тапсырмалар;
• «Артық затты тап»;
• «Не өзгерді?» ойыны;
• сәйкестендіру ойындары.

Осындай ойындар баланың:
• зейінін;
• есте сақтауын;
• салыстыру қабілетін;
• талдау жасауын;
• қорытынды шығаруын дамытады.

Балалар қиын тапсырмаларды ойын ретінде қабылдағандықтан, олардың қызығушылығы төмендемейді.

Тілдік дамуды жетілдіру

Балалардың сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда ойын ерекше орын алады.

Мысалы:
• сөздік ойындар;
• рөлдік ойындар;
• ертегі құрастыру;
• сурет бойынша әңгімелеу;
• жұмбақтар;
• мақал-мәтелдер;
• жаңылтпаштар.

Осындай жұмыстардың нәтижесінде бала:
• сөздік қорын байытады;
• сөйлем құрастыруға үйренеді;
• өз ойын анық жеткізеді;
• байланыстырып сөйлеу дағдысы қалыптасады.

Шығармашылық қабілеттерін дамыту

Шығармашылық ойындар баланың қиялын дамытуға ықпал етеді.

Мысалы:
• құрылыс ойындары;
• LEGO құрастыру;
• театрландырылған ойындар;
• сурет салу;
• мүсіндеу;
• құммен ойын;
• табиғи материалдардан бұйым жасау.

Бұл жұмыстар:
- шығармашылық ойлауды;
- эстетикалық талғамды;
- ұсақ моториканы;
- елестету қабілетін дамытады.

Әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру

Ұжымдық ойындар арқылы балалар:
- бір-бірін тыңдайды;
- келісімге келеді;
- достық қарым-қатынас орнатады;
- жауапкершілікті сезінеді;
- көшбасшылық қасиеттерін дамытады.

Рөлдік ойындардың ішінде:
- «Дәрігер»;
- «Дүкен»;
- «Отбасы»;
- «Балабақша»;
- «Асхана»;
- «Пошта».

Осындай ойындар арқылы балалар қоғамдағы түрлі мамандықтармен танысады.

Қимылды ойындардың маңызы

Қимылды ойындар денсаулықты нығайтады.

Олар:
- қозғалыс белсенділігін арттырады;
- дене үйлесімділігін дамытады;
- төзімділікті қалыптастырады;
- жылдамдықты арттырады.

Ұлттық ойындардың да тәрбиелік маңызы зор.

Мысалы:
- «Ақ серек, көк серек»;
- «Арқан тарту»;
- «Хан талапай»;
- «Асық ату»;
- «Сақина салу».

Бұл ойындар ұлттық құндылықтарды насихаттай отырып, балалардың қызығушылығын арттырады.

Дидактикалық ойындарды қолдану

Дидактикалық ойындар білім берудің тиімді әдісі болып табылады. Олар:
- математикалық ұғымдарды қалыптастырады;
- түстерді ажыратуға үйретеді;
- пішіндерді тануға көмектеседі;
- уақыт пен кеңістік туралы түсініктерді дамытады.

Мысалы:
- «Түсті тап»;
- «Пішіндерді орналастыр»;
- «Санап көр»;
- «Кім жылдам?»;
- «Сиқырлы қапшық».

STEAM элементтерімен ойын ұйымдастыру

Қазіргі таңда мектепке дейінгі ұйымдарда STEAM технологиясы кеңінен қолданылуда.

STEAM ойындары арқылы балалар:

• тәжірибе жасайды;
• зерттеу жүргізеді;
• себеп-салдарды анықтайды;
• құрастырады;
• модельдейді.

Мысалы:
• көпір құрастыру;
• су тәжірибелері;
• магнитпен жұмыс;
• робот ойыншықтарымен жұмыс;
• LEGO инженериясы.

Бұл жұмыстар балалардың зерттеушілік қабілетін қалыптастырады.

Ақпараттық технологиялар мен ойын

Заманауи балабақшада цифрлық ресурстар ойынмен ұштастырылып қолданылады.

Мысалы:
• интерактивті тақта;
• QR тапсырмалар;
• мультимедиялық ойындар;
• LearningApps;
• Wordwall;
• балаларға арналған білім беру платформалары.

Алайда цифрлық ойындар дәстүрлі қозғалыс және сюжеттік-рөлдік ойындарды алмастырмай, оларды толықтырушы құрал ретінде пайдаланылуы тиіс.

Тәрбиешінің рөлі

Ойынның нәтижелі болуы тәрбиешінің кәсіби шеберлігіне байланысты.

Тәрбиеші:
• ойынның мақсатын нақты анықтайды;
• балалардың жас ерекшелігін ескереді;
• қауіпсіз ортаны ұйымдастырады;
• барлық баланың қатысуына жағдай жасайды;
• ойын соңында қорытынды жасап, мадақтайды.

Жақсы ұйымдастырылған ойын баланың өзіне деген сенімін арттырып, білім алуға деген ынтасын күшейтеді.

Қорыта айтқанда, ойын элементтерін қолдану – мектепке дейінгі балаларды жан-жақты дамытудың ең тиімді педагогикалық құралдарының бірі. Ойын барысында бала жаңа білімді табиғи түрде меңгеріп, қоршаған ортамен белсенді әрекеттеседі. Танымдық қызығушылығы артып, сөйлеу мәдениеті, шығармашылық қабілеті, әлеуметтік қарым-қатынасы және эмоционалдық тұрақтылығы қатар қалыптасады.

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде ойын технологияларын заманауи әдістермен ұштастыру – уақыт талабы. Әсіресе STEAM технологиялары, цифрлық ресурстар, ұлттық ойындар мен дидактикалық ойындарды кешенді пайдалану баланың интеллектуалдық және тұлғалық дамуына оң әсер етеді.

Тәрбиеші ойынды тек көңіл көтеру құралы ретінде емес, тәрбиелеу мен оқытудың тиімді әдісі ретінде ұйымдастырғанда ғана күтілетін нәтижеге қол жеткізуге болады. Сондықтан ойын элементтерін оқу қызметінің барлық кезеңінде жүйелі қолдану – сапалы мектепке дейінгі білім берудің маңызды шарты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана, 2022.
2. Выготский Л.С. *Воображение и творчество в детском возрасте.* – Мәскеу.
3. Сухомлинский В.А. *Сердце отдаю детям.* – Мәскеу.

Келгенбаева Сымбат Төлеуқызы[1] **-** учитель казахского языка и литературы
Жумағалиева Жанар Бақытжанқызы[2] - учитель истории
[1,2]КГУ "Средняя школа № 27" отдела образования по городу Усть-Каменогорску управления образования Восточно-Казахстанской области

ДЮП «ОГОНЕК» КАК НАПРАВЛЕНИЕ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В РАМКАХ ПРОГРАММЫ «АДАЛ АЗАМАТ»

«Безопасность — это не просто знание правил, а ответственность каждого человека за свою жизнь и жизнь окружающих.»

Современная школа сегодня решает не только образовательные задачи, но и играет важную роль в воспитании подрастающего поколения. Одним из приоритетных направлений воспитательной работы является формирование культуры безопасности, гражданской ответственности и уважительного отношения к обществу. Именно поэтому деятельность ДЮП (дружины юных пожарных) занимает важное место в системе воспитательной работы школы и тесно связана с реализацией программы «Адал азамат».

Программа «Адал азамат» направлена на воспитание честного, ответственного, дисциплинированного и социально активного гражданина. В современных условиях особенно важно формировать у обучающихся такие качества, как ответственность, взаимопомощь, уважение к труду, патриотизм и готовность действовать во благо общества. Работа ДЮП способствует развитию именно этих качеств через практическую деятельность, профилактическую работу и обучение основам безопасности жизнедеятельности.

Актуальность работы по пожарной безопасности обусловлена тем, что ежегодно происходят чрезвычайные ситуации, причиной которых становятся неосторожность, нарушение правил безопасности и недостаточная осведомлённость населения. Особенно важно обучать детей и подростков правильным действиям в чрезвычайных ситуациях, так как именно в школьном возрасте закладываются основы ответственного поведения и культуры безопасности.

Цель работы ДЮП «ОГОНЕК**»** — формирование у учащихся культуры безопасного поведения, развитие гражданской ответственности и воспитание личности в духе ценностей программы «Адал азамат».

Задачи:

1. формирование у учащихся знаний о правилах пожарной безопасности;
2. развитие навыков правильного поведения при возникновении чрезвычайных ситуаций;
3. воспитание дисциплинированности, ответственности и внимательности;
4. развитие навыков взаимопомощи и коллективного взаимодействия;
5. формирование уважительного отношения к профессии пожарного и спасателя;
6. профилактика несчастных случаев среди детей и подростков;
7. формирование активной гражданской позиции через участие в общественно полезной деятельности.

В реализации данного направления приняли участие учащиеся 6 и 8 классов. Работа проводилась систематически в течение учебного года и включала различные формы воспитательной деятельности: тематические беседы, викторины, практические занятия, инструктажи, конкурсы рисунков и плакатов, моделирование чрезвычайных ситуаций, просмотр обучающих видеоматериалов и проведение профилактических минуток безопасности.

*Цель работы ДЮП «*ОГОНЕК*»:*

Формирование у обучающихся культуры безопасного поведения, развитие ответственности, дисциплинированности и социальной активности в рамках программы «Адал азамат».

*Задачи работы ДЮП «*ОГОНЕК*»:*

1. Формировать у учащихся знания о правилах пожарной безопасности и действиях в чрезвычайных ситуациях;
2. Развивать навыки взаимопомощи, ответственности и организованности;
3. Воспитывать уважительное отношение к профессии пожарного и спасателя;
4. Вовлекать обучающихся в профилактическую и общественно полезную деятельность по вопросам безопасности;
5. Формировать активную гражданскую позицию и культуру безопасности через практическую деятельность.

В начале 2025–2026 учебного года был составлен план работы ДЮП «ОГОНЕК». Учащиеся 6 и 8 классов принимали активное участие в проведении «Минуток безопасности», тематических бесед и профилактических мероприятий для учащихся начальных классов. Ребята самостоятельно готовили памятки, плакаты, викторины и информационные материалы по правилам пожарной безопасности. Для школьников данная деятельность стала не только полезным опытом, но и возможностью проявить ответственность, инициативу и лидерские качества. Учащиеся начальных классов с интересом участвовали в беседах, играх и практических заданиях по безопасности.

В рамках работы ДЮП используются разнообразные формы воспитательной деятельности: тематические акции, классные часы, викторины, практические занятия, конкурсы рисунков и плакатов, инструктажи, профилактические беседы и тренировки по эвакуации. Особое внимание уделяется практической направленности работы, позволяющей учащимся не только изучать правила пожарной безопасности, но и применять полученные знания в реальных жизненных ситуациях.

ПЛАН РЕАЛИЗАЦИИ РАБОТЫ ДЮП «ОГОНЕК» НА 2025–2026 УЧЕБНЫЙ ГОД

№	Название мероприятия	Сроки	Результат
1	«Номер пожарной службы 101»	Сентябрь	фотоотчёт, разработка
2	«Правила пожарной безопасности на осенних каникулах»	Октябрь	фотоотчёт, грамоты
3	«Средства пожаротушения»	Ноябрь	фотоотчёт, инструктаж
4	Правила пожарной безопасности на зимних каникулах «Осторожно,фейерверки»	Декабрь	фотоотчёт, памятки
5	Если, остался один дома!	Январь	выставка работ
6	Огонь и электричество	Февраль	фотоотчёт
7	Правила пожарной безопасности на весенних каникулах!	Март	инструктаж
8	Эвакуация при пожаре	Апрель	буклеты, памятки
9	Повторим правила	Май	фотоотчёт

Реализация работы ДЮП «ОГОНЕК» способствует формированию у обучающихся устойчивых навыков безопасного поведения, развитию ответственности и гражданской активности. Учащиеся приобретают практический опыт взаимодействия, учатся действовать грамотно и организованно в чрезвычайных ситуациях, осознают важность соблюдения правил безопасности в повседневной жизни.

Системная воспитательная работа по данному направлению помогает формировать личность, способную принимать ответственные решения, проявлять дисциплинированность и заботу об окружающих. Работа ДЮП играет важную роль в воспитательной системе школы, способствуя формированию гармонично развитой личности в духе ценностей программы «Адал азамат».

Список литературы

1. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Москва: Просвещение, 1977.
2. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. – Москва: Художественная литература, 1988.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – Москва: Педагогика, 1991.
4. Методические рекомендации по организации воспитательной работы в школе. – Астана, 2022.
5. Современные подходы к воспитанию школьников: сборник научных статей. – Алматы, 2021.

Костюкова Елена Викторовна[1] - учитель истории
Канатова Айгерим Канатовна[2] - учитель русского языка и литературы
[1,2]КГУ "Средняя школа № 27" отдела образования по городу Усть-Каменогорску управления образования Восточно-Казахстанской области

«ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ И ГРАЖДАНСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПОДРОСТКОВ ЧЕРЕЗ РЕАЛИЗАЦИЮ ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЕКТА «ЖЕТКІНШЕКТІҢ ЖЕТІ ЖАРҒЫ»

Современное общество предъявляет высокие требования к уровню правовой культуры молодого поколения. В условиях социальных изменений, развития цифрового пространства и увеличения количества правонарушений среди несовершеннолетних особую значимость приобретает воспитание законопослушного, ответственного и социально активного гражданина.

В Послании Президента Республики Казахстан Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана подчеркивается необходимость формирования новых общественных ценностей, правового сознания и гражданской ответственности молодежи. Именно поэтому вопросы правового воспитания подростков становятся одним из приоритетных направлений воспитательной работы школы [4].

Подростковый возраст является важным этапом становления личности. В этот период учащиеся учатся осознавать свои права и обязанности, анализировать последствия собственных поступков, принимать решения и нести за них ответственность. Однако не всегда подростки понимают, что многие нормы морали закреплены законодательством, а нарушение закона влечет за собой юридическую ответственность.

В связи с этим возникла необходимость создания воспитательного проекта, который позволил бы не только расширить правовые знания учащихся, но и сформировать устойчивую установку на соблюдение закона, уважение к правам человека и активную гражданскую позицию.

Воспитательный проект «Жеткіншектің жеті жарғы» был реализован в 2025–2026 учебном году среди учащихся 9 «Б» и 10 «А» классов КГУ «Средняя школа №27».

Целью проекта являлось: Формирование правовой культуры, законопослушного поведения и гражданской ответственности современных подростков через систему воспитательных мероприятий правовой направленности.

Были определены задачи проекта:

- познакомить учащихся с понятием «правовой статус подростка»;
- изучить основные документы, отражающие права и обязанности несовершеннолетних;
- формировать навыки социальной ответственности и правовой компетентности;
- способствовать социализации личности школьника;
- обеспечить доступ участников образовательного процесса к правовой информации;
- развивать уважительное отношение к законам и правопорядку;
- формировать у учащихся активную гражданскую позицию.

Работа в рамках проекта строилась на принципах системности, практической направленности, диалога и вовлеченности учащихся в активную деятельность. Особое внимание уделялось интерактивным формам работы, позволяющим подросткам не только получать правовые знания, но и применять их в жизненных ситуациях.

В течение учебного года были организованы и проведены тематические воспитательные мероприятия.

В ходе реализации проекта использовались разнообразные формы воспитательной деятельности[7]:

- классные часы;
- правовые игры;
- круглые столы;
- дискуссии и дебаты;
- профилактические беседы;
- анализ жизненных ситуаций;
- работа в группах;
- интерактивные задания;
- просмотр и обсуждение видеоматериалов.

ПЛАН РЕАЛИЗАЦИИ ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЕКТА «ЖЕТКІНШЕКТІҢ ЖЕТІ ЖАРҒЫ» НА 2025 – 2026 УЧЕБНЫЙ ГОД

№	Название мероприятие	Сроки	Результат
1	Классный час на тему: «Подросток и его права в современном обществе».	Сентябрь	фото отчет, разработка
2	Классный час на тему: «Подросток и ответственность».	Октябрь	фото отчет, разработка
3	Правовая игра «Знаешь ли ты свои права?»	Ноябрь	фото отчет, разработка
4	Круглый стол: «Конвенция о правах ребенка. Знаю ли я ее?»	Декабрь	фото отчет, разработка
5	Классный час на тему: «Ответственность и безответственность. Что прячется за этим?»	Январь	фото отчет, разработка
6	Беседа на тему: «Что делать если подросток нарушил закон?»	Февраль	фото отчет, разработка
7	Круглый стол: «Закон и необходимость его соблюдения»	Март	фото отчет, разработка
8	Дискуссия на тему: «Страна, в которой мне хотелось бы жить»	Апрель	фото отчет, разработка
9	Правовая игра «Правовой лабиринт».	Май	фото отчет, разработка

Использование активных методов обучения позволило повысить мотивацию учащихся, сформировать навыки сотрудничества, критического мышления и правового анализа. Особую эффективность показали игровые формы работы. Правовая игра «Знаешь ли ты свои права?» позволила учащимся в доступной форме закрепить знания о правах и обязанностях несовершеннолетних, научиться работать в команде и аргументировать собственную точку зрения. Значимым мероприятием стал круглый стол «Конвенция о правах ребенка. Знаю ли я

ее?». В ходе обсуждения подростки пришли к выводу, что права человека неразрывно связаны с обязанностями и ответственностью. В рамках профилактической работы была проведена беседа «Что делать, если подросток нарушил закон?». Учащиеся познакомились с видами юридической ответственности несовершеннолетних, а также рассмотрели пути предупреждения правонарушений. Дискуссионные формы работы способствовали развитию критического мышления и гражданской активности подростков. Во время обсуждения темы «Страна, в которой мне хотелось бы жить» учащиеся рассуждали о роли закона, справедливости, правах человека и ответственности граждан перед обществом.

Великий казахский просветитель Абай Кунанбаев писал: *«Человек становится человеком только через разум, знания, честь и совесть».* [6]

Данная цитата особенно актуальна в вопросах правового воспитания, поскольку формирование законопослушного поведения невозможно без развития нравственных качеств личности.

Также важным ориентиром в реализации проекта стали слова французского философа Шарля Монтескье:

«Свобода есть право делать всё, что дозволено законом». Эта мысль помогла учащимся осознать взаимосвязь свободы, ответственности и соблюдения закона.

В ходе реализации воспитательного проекта были достигнуты положительные результаты:

- повысился уровень правовой грамотности учащихся;
- сформировалось более ответственное отношение к своим поступкам;
- возрос интерес школьников к вопросам права и гражданской ответственности;
- учащиеся научились анализировать правовые ситуации и находить пути их решения;
- повысился уровень социальной активности подростков;
- укрепились навыки сотрудничества, дискуссии и командной работы;
- были созданы методические материалы и разработки воспитательных мероприятий.

Проект способствовал формированию у подростков уважительного отношения к законам Республики Казахстан, понимания своих прав и обязанностей, а также развитию правосознания.

Реализация воспитательного проекта «Жеткіншектің жеті жарғы» показала, что системная и практико-ориентированная работа по правовому воспитанию является эффективным средством формирования гражданской ответственности подростков.

Наиболее результативными оказались интерактивные формы работы: правовые игры, дискуссии, круглые столы и анализ жизненных ситуаций. Именно такие формы позволяют подросткам не только получать теоретические знания, но и применять их в реальной жизни.

В процессе реализации проекта учащиеся стали более осознанно относиться к вопросам права, ответственности и соблюдения закона. Повысился уровень вовлеченности школьников в воспитательные мероприятия, улучшились навыки коммуникации и взаимодействия.

Таким образом, правовое воспитание подростков является важной составляющей современной системы образования. Формирование уважительного отношения к закону, развитие гражданской ответственности и правового сознания способствует воспитанию активного, законопослушного и социально ответственного гражданина Республики Казахстан.

Проект «Жеткіншектің жеті жарғы» стал эффективной платформой для развития правовой культуры учащихся, их социальной активности и гражданской позиции. Полученный опыт подтверждает необходимость дальнейшего развития подобных воспитательных инициатив в школьной среде.

Список литературы:

1.Закон Республики Казахстан «О профилактике правонарушений» от 29 апреля 2010 года №271-IV.

2.Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года №319-III.

3.Конвенция ООН о правах ребенка. – Нью-Йорк, 1989.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Журнал 2023 жылдың ақпан айынан бастап жарық көруде.
Басылым 1 айда бір рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2022 жылғы 20 қаңтардағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі
№ KZ61VPY00045006 берілген.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 17.07.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

Журнал издается с февраля 2023 года.
Периодичность выпуска — один раз в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан № KZ61VPY00045006 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 20 января 2022 года.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции.
Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 17.07.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.

KEMEŃGER

USTAZ.KZ

Республикалық ғылыми–әдістемелік журналы

Л.Н.Толстой
Мектептің жаны – мұғалім. Мұғалім қандай болса, мектеп сондай болмақшы. Яғни, мұғалім білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар, жақсы оқыта білетін мұғалім.

Ахмет Байтұрсынов
Қазақтың тағдыры, келешекте ел болуы да мектебінің қандай негізде құрылуына барып тіреледі. Мектебімізді таза, берік һәм өз жанымызға /қазақ жанына/ үйлесетін негізде құра білсек, келешегіміз үшін тайынбай-ақ серттесуге болады.

Мағжан Жұмабаев
Ұстаз болу – өз уақытын аямау, өзгенің бақытын аялау.

Ж.Ж.Руссо
Ұстаз – ұлы есім

М.Әуезов
Мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады.

Ы.Алтынсарин
Жай мұғалім хабарлайды,
Жақсы мұғалім түсіндіреді,
Керемет мұғалім көрсетеді.
Ұлы мұғалім шабыттандырады.

Абай
Мұғалімге сөз өз ойын сапырылыстырып айту үшін берілмейді,басқаның ойына қозғау салу үшін беріледі.